

Св. Кнез Лазар

Број 3 (39)

Призрен јодина 2002.

Садржај:

Лица свеосветљена
Светом архијерејском синоду за сабор
Љубав према образовању и посвећеност Богу у
православним манастирима
Три одговора епископу Артемију
Археологија
Удахњујући душу Европи
Косовска вертикала српског идентитета
Дихадска суштина косметског проблема
Проглас свештенства и монаштва
330 година манастира Ђурђеви Ступови у Расу
Хроника рашкопризренске епархије

Број 3 (39), Призрен 2002.

Св. Кнез Лазар

лична библиотека
Арх. Наум

Часопис за духовни препород

Уместо увода

Догматика

Огледи из канонског и црквеног права

Библијска теологија

Литургијски и духовни живот

Историја

Актуелне теме

Духовни путокази

Хроника

Година девета / Призрен 2002 – Бр. 3 [39]

лична библиотека
Дрх. Наум

Издаје: ЕПАРХИЈА РАШКОПРИЗРЕНСКА

Главни и одговорни уредник:
Војислав Јовичић

Уређивачки одбор:
епископ Атанасије (Ракица)
јеротејереј Зоран Грујић
јеросинђел Симеон (Виловски)
јеросинђел Сава (Јањић)

Технички уредник:
Војислав Јовичић

Тираж: 1000 примерака

Часопис излази четири пута годишње.
Дозвољено је прештампавање чланака уз обавезно цитирање.

Адреса издавача: ЕПАРХИЈА РАШКОПРИЗРЕНСКА
ПРИЗРЕН ГРАЧАНИЦА

Компјутерска припрема АС. Београд
Штампа:

 fles

УМЕСТО УВОДА

Срдечно се захваљујемо господину Јоргосу Кордису, извршном зналцу, практичару и теоретичару православног иконописа, који нам је ставио на располагање своје радове, микрографије Светих отаца, писаца Добротољубља, да украсимо њима наш часопис и да они, својим присуством кроз икону, лицима свеосветљеним посведоче прави живот, као што су га обилато посведочили кроз своје списе.

Као они који су постигли узвишени циљ људског постојања, пошто су дошли у општење са Богом и сјединили се са Њим, што собом доноси савршено блаженство, поставши тако носиоци благодатног искуства Божанског живота. Оци Добротољубља престављају за нас сигурни путоказ, примере за подражавање и велику и неопходну подршку и ослонац у нашем, лично – саборном животном пошвићу.

Од укупно двадесет и пет икона Филокалијских Отаца, колико их има у објављеној збирци, изабрали смо само неколико за овај број, а надамо се да ћемо у следћем бројевима објавити и остале.

Дејан Ристић

ЛИЦА СВЕОСВЕТЉЕНА

Иконографска анафора
Оцима Добротољубља

Када комади палог човек почну да се мире и да се сједињују, и када се лице чистотом показује, изражавајући не вније приватност и особењаштво него једну аутентичну људску природу, тада цесвечерња светлост, белина нетварних божанских енергија обасјава постојање и показује га знаком „другог“ света. Једног света који се темељи на слободи и свеопштој љубави. Једног света где знање није пука информација о постојању, већ учешће и заједничарење у њему.

Трезвени (= вјетликој) Оци Добротољубља јесу личности овог квалитета. Ипостаси очишћене. Бића која су својевољно напустила еднотизам ега и растурила индивидуалистички „облик“ (= оућица).

Људи који су се очистили од страсти егоизма и претрпели бол у прихватању различитости другог, и примили је и заволели чак и онда када је она била непријатељска према њима. Оци Добротољубља су живели живот – ти сасуди божанске енергије – примили га васцело и заволели без граница и ограничења. А затим су сав тај доживљај Бога и живота, сву ту радост, записали ради других који ишту да следе тешки пут живота.

Због свега тога приступио сам свету трезвених Отаца и прихватио се да иконописем ликове освештене и чисте. Тако је изашла серија микрографија ове свеске. У многоме сам следио одговарајућу иконографију Ралиса Копсидиса, али сам позајмио елементе и из других извора, обогаћујући синтезу разним детаљима приповедачког карактера који истовремено осмишљавају, улепшавају и красе икону.

Циљ ми је био да се покаже једно очишћено и светло постојање у уобичајеном окружењу нашег света. И то због тога што се у стварности тако збива и догађа. Свети живе, подвизавају се и освешћују у нашем свету а не у неком другом, другачијем и бољем. Змијаци која полако пузи, птице које цвркућу у дрвећу, шум мора и пема монашка шетња не спречавају молитву светих пити их удаљавају од дела записивања њиховог божанског искуства.

Исистирио сам на микрографијском приступу али не зануштајући јачину форме коју даје византијски стил, настојећи да сачувам њихову импозантност чак и у овим малим форматима.

Надам се и молим да ова мала серија икона трезвених Отаца помогне тако да они сами, али и њихово дело, постану шире познати и да заслађују неутешни и горки живот данашњег човека.

Γιώργος Κόρδης
N. Κηφισού, 9-11-01

Напомена: *Житија Филокалијских Отаца је приредио о. Димитрије Куцурис.*

са грчког превео Дејан Растић

СВЕТОМ АРХИЈЕРЕЈСКОМ СИНОДУ ЗА САОБОР

Београд

У духу члана 108. Устава СПЦ, подносим Светом архиепископском синоду годишњи извештај за Сабор, о своме раду, стању и приликама у Епархији рашко-призренској за период од 25. маја 2001. године до 23. маја 2002. године.

I

АРХИПАСТИРСКИ РАД

а) КАО ЕПАРХИЈСКОГ АРХИЈЕРЕЈА

Од прошлогодишњег Сабора, па у току протеклих година дана, живот и рад Епархије рашко-призренске одвијао се и даље у изузетно тешким и ненормалним условима као и претходних година. Трагедија српског народа на Косову и Метохији, као и оних који су са свога огњишта протерани, наставља се и даље у свим могућим видовима. Она је видљива и даље на сваком кораку. По питању безбедности, слободе кретања, услова живота и рада, све је остало као што је било, то јест Срби и други неслабаци су и даље изложени разним врстама притисака и насиља, те, иако у слабијем интензитету, одразак Срба са Косова и Метохије и даље траје.

У току протеклих година дана било је неколико нових убистава, покушаја киднаповања, бацања бомби на куће или друге објекте. Руше се и минирају српске православне цркве, а више од свега, плачка се српска стока. Све те нападе, убијања и пљачке Срби редовно пријављују КФОР-у и УПММК-у или полицији, и све остаје као и раније: истрага се предузима, обећава, али никада не доведе до циља, до открића починиоца и накнаде учињене штете. Отуда и даље, и после три године, бол, туга и неизвесност свакодневно притискају сваку српску душу на Косову и Метохију. То и јесте један од основних разлога што се и даље пиром Косова и Метохије продају

српске куће и имања, нарочито у стратешким областима, поред путева, па и у чисто српским срединама, што представља додатни вид притиска на преостале Србе у тим крајевима.

Ипак, извесних промена и помака на поправци опште ситуације на Косову и Метохији је било. Учињен је први корак по питању повратка прогнаних Срба, те је у Осојане враћено у августу 2001. године око стотинак расељених лица, реконструисано педесетак оштећених кућа, и на томе се стало. Обављена је регистрација бирача (нажалост, не и свих становника) у Српској заједници, како међу онима на Косову и Метохији, тако и међу прогнанима; обављени су новембарски избори за прелазне институције власти, конституисана је Скупштина, изабрана Влада... Рекло би се; ситуација се нормализује. То је само на први поглед. Јер све те промене се дешавају на политичком плану и у највишим слојевима друштва. У животу обичног, малог човека, онога у бази, никаквих промена и побољшања нема што показују и претходно изнете чињенице.

А међународној заједници се жури. Стало јој је да пошто-пото покаже свету своје успехе на Косову и Метохији. Стога смањује број својих војника, повлачи обезбеђења од појединих верских објеката, укида пунктове око појединих српских села, као „безбедоносна ситуација је добра, те је то више неопходно“ (Пример: Грачаница, Партеш, Ђаковица...). „Срби имају слободу живљења и слободу кретања; косовско друштво иде путем демократизације, међуетнички односи су добри“ итд. А све су то само нова, модерна и савремена „Потемкинова села“, јер је то све само привид. То јасно сведочи и Обдусман г-н М. Повицки у својим изјавама.

Па ипак, живот се наставља. Срби проналазе начине прилагођавања да би преживели и опстали. Тако и Српска Православна Црква на тим просторима. И у тако тешким условима Епархија рашко-призренска наставила је са својим активним радом на свим аспектима црквеног и народног живота, посебно на духовном плану.

Као и раније, богослужење је било и остало главно и основно заступање мене као Архијереја. Богослужбо сам редовно, сваке недеље и празника по црквама и манастирима, на славама и свечаностима, било у својој Епархији или на страни у гостима, где бих се нашао или био позван од браће других Архијереја. У свим тим приликама сам и проповедао, поучавајући, саветујући или тешећи окупљени народ.

Исто тако, наставила се раније започета консолидација и реорганизација парохија, као и постојање да се не само сачува, него и унапреди монашки живот по манастирима и парохијски рад на парохијама. У току само 2001. године, од јула до децембра, обавили смо у нашим манастирима шеснаест монашења, од којих три женска (27. августа 2001. у манастиру Грачаница) и тринаест мушких (3 у Црној Реци, 4 у Солоћанима, 4 у Дечанима и 2 у Св. Архангелима). Такође,

број искушеника у свим манастирима је у порасту, и има тенденцију даљег раста. У манастирима је било и више рукоположења у чин јерођакона и јеромонаха (осам укупно), као и једног мирског ђакона у Новом Пазару (дипломираног теолога Срђана Станковића 17. 02. 2002. године).

Поред монашења и рукоположења у врмену између два Сабора, унапредили смо и рукопроизвели у чин протојереја Милоша Којића, пароха грачаничког у манастиру Грачаница 12. новембра 2001. године, а у чин протосинђела историцу својих јеромонаха (О. Петра из ман. Ђурђеви Ступови 16. 11. 2001. г. о. Амвросија из манастира Црна Река 21. 11. 2001. г. о. Стефана из манастира Високих Дечана 24. 11. 2001. г., о. Пектарија из ман. Св. Архангела 25. 11. 2001. г., и о. Милона, старешину манастира Св. Марка код Призрена 27. 01. 2002. г. у манастиру Грачаница), док смо чином синђела одликовали о. Сергија из ман. Сопотана (16. 11. 2001. год.) и о. Макарија из манастира Дечани (24. 11. 2001. год.).

Иако се у овом периоду због опште ситуације и положаја нашег народа на Косову и Метохији, питања није могло урадити по питању обнове порушених цркава и манастира, грађевинска активност у нашој Епархији није занемарена, тамо где је то било могуће. Довршена је градња, па извршено и освећење неких, раније започетих храмова. Тако је новосаграђени храм Свете Тројице у Зубином потоку освећен од стране Његове Светости Патријарха Српског Господина Павла 5. јуна 2001. године, а исто тако новоподигнути храм Светог архиђакона Стефана на Брезовици, ми смо освестили 14. јула исте 2001. године. Настављено је са грађом храма у Избицама код Новог Пазара, као и храма у Лепосавићу. Посебно ваља истаћи да су радови на обнови манастира Ђурђеви Ступови у Старом Расу трајали без прекида, те да је тринаест година од свога рушења, на Васкрсењу Ђурђевдан ове 2002. године, обновљени манастир поново освећен и отворен обележивши тиме осамстотридесет година свога постојања. У нове конаке уселило се младо монашко братство које ће својим животом и молитвом бити нова снага и потпора српскоме народу читавог тога краја. Добијен је и плац у насељу Сунањ код Рашке, где ће, ако Бог да, још ове године почети изградња цркве за потребе тога народа.

Поред довршења и освећења ових верских објеката вредно је поменути, да је уз помоћ страних инвеститора изграђена нова Интерна клиника у Лапљем Селу која носи име „Св. краљ Милутин“, и породилиште у Грачаници под именом „Мајка Југовича“, које смо освестили 14. и 15. марта ове 2002. године, чиме је здравствена заштита нашег народа централне Енклаве, знатно побољшана. У изгледу је да још ове године буде изграђена читава поликлиника у месту Станишор код Ђилана, чиме би и српски народ Косовског По-

моравља осетио неку сигурност и обновио наду на боље дане у будућности.

Сва ова активност како на унапређењу духовног живота по нашим манастирима и парохијама, тако и ова грађевинска делатност, ма како скромна била, од пресудног је значаја за опстанак нашег народа на тим просторима, као и добар стимуланс многим да се одлуче на повратак на своја огњишта, у своје домове, у своја села.

6) ПРОМЕНЕ У ЕПАРХИЈИ

У протеклих годину дана у Епархији рашко-призренској дошло је до извесних промена у нашем клиру. Из оправданих разлога а по личној молби доделили смо канонски отпуст монахињи Ангелини (Фодор) сестри манастира Грачанице за Епархију сремску и свршеном студенту Богословског института Предрагу (Тимотијевић) за Митрополију београдско-карловачку.

По претходном договору са Епископом нишким, Г-ном Иринејем, доделили смо канонски отпуст двојици својих монаха (О. Мардарију из манастира Сопотана и монаху Пахомију из манастира Црна Река) и једном искушенику (из Сопотана) Мишу (Алексић), за манастир Светог Јована Богослова у Поганову Епархија нишка, као и јеромонаху оцу Василију (Годоровић) из манастира Црна Река за Јерусалимску Патријаршију.

Ма колико то изгледало парадоксално, у овим тешким временима страдања и насиља над нашим народом, број самоубиштава се знатно смањило у односу на раније године, поготову у односу на неке друге крајеве наше земље. Па и ово самоубиштава што се десило, већим делом се односи на подручја наше Епархије која се налазе извана Косова и Метохије (нарочито околина Новог Пазара). Тако је током прошле године број поднесених молби за разрешење накнадног опела за Самоубице било тринаест, од којих је само неколико имало канонски основ за дозволу накнадног опела.

КАО ПРЕДСЕДНИК ЕС И ЕУО

Због изузетно тешких прилика у којима наша Епархија живи и ради, нарочито када је (не)слобода кретања у питању, у току између два Сабора одржали смо само једну седницу Епархијског Савета (26. марта 2002. године) и једну Епархијског Управног Одбора (09. маја 2002. године). На тим седницама су, по традицији, саслушани реферати свих црквеноуправних тела, прегледана пристела акта о активностима свештенства на терену, као и о стању нашег народа, и по

цима донешене конкретне одлуке. Такође су прегледана акта о финансијском пословању, одобрени завршни рачуни за 2001. годину као и предначртани буџета за 2002. годину, указавши на извесне недоследности у истима.

II

АРХИЈЕРЕЈСКИ НАМЕСНИЦИ И ПАРОСИ

У Епархији рашко-призренској и даље има шест намесништава са 43 активна свештеника и 2 пензионера, као и једним ђаконом. Један свештеник је под забраном свештенодејства, а један очекује пензионо решење. Тако да укупно свештенослужитеља из реда мирског свештенства имамо 47. Иако под веома тешким условима, после две године паузе, успели смо да обновимо одржавање семинара свих свештеника наше Епархије. Дводневни семинар прошле године одржан је у манастиру Сопотанима 24. и 25. септембра 2001. године, а посвећен је детаљном разматрању могућности деловања Цркве у новостваленим условима у нашој Епархији. Посебно питању веропауке. Том пригодом је скромно обележено и десетогодишње Наше служење на трону Епископа рашко-призренских.

Исто тако у току светог Великог Ускршњег Поста одржали смо братске састанке са свим свештеницима по намесништвима, посветивши посебну пажњу конкретним проблемима на терену, везаним за свако намесништво и парохију. На тај начин се постиже и одржава јединство става и праксе како у чисто духовним и богослужбеним питањима, тако и по питању поступака у интересу опстанка нашег народа на тим просторима. Ово јединство свештенства са својим Епископом по свим виталним питањима, има огроман значај за мисију Цркве у нашем народу.

III

ДИПЛОМАТСКА АКТИВНОСТ

У току лета 2001. године, а у циљу настојања да се поправе услови за опстанак нашег народа на Косову и Метохији, као и у циљу стварања повољних услова за повратак свих прогнаних Срба и других неалбанаца на своја огњишта, а посебно да би упознали свет са стварним стањем нашег народа на Косову и Метохији, имали смо више путовања у иностранство, као и живу дипломатску активност на самом Косову и Метохији, где смо се по више пута сусретали са високим представницима КФОР-а и УНМИК-а, као и са ра-

зним високим званичницима из читавог света. Од важнијих путовања помислимо само нека најважнија.

Тако од 06. до 14. јуна 2001. године заједно са Преосвећеним владиком Атанасијем (бившим захумско-херцеговачким) и осталим члановима делегације (укупно нас петорица) боравили смо у посети Израелу на позив заменика градоначелника града Јерусалима, где смо узели активног учешћа на Семинару о Косову у ARIEL CENTER-у, а уз то имали више сусрета са високим личностима црквених и државних власти. У представљању ситуације на Косову и Метохији, много нам је користило III издање публикације Радото Косово о порушеним и демолираним светињама СПЦ на тим просторима, што је на све присутне деловало поражавајуће, поготову што је и у самом Израелу ситуација врло слична нашој на Косову и Метохији.

Од 29. августа до 02. септембра исте године, одржан је у Ослу у Норвешкој пети по реду сусрет верских лидера са Косова и Метохије (православних, римокатолика и муслимана), а у организацији америчке организације „Религија и мир“, где се разговарало о начину превазилажења напетих међунационалних односа између Срба и Албанаца на Косову. Том приликом је, као и у ранијим сусретима, донесена и заједничка декларација, као резултат тродневних разговора.

Одмах по повратку из Норвешке, уследила је наша посета Америци од 03. до 11. септембра, којом приликом смо имали прилике да се сусретнемо са високим представницима Америчке администрације у Конгресу, Стејт-департаменту и Белој кући, где смо сведочили о тешком положају српске заједнице на Косову и Метохији и поред присуства међународне заједнице у лицу КФОР-а и УНМИК-а. Том приликом имали смо и више сусрета са нашим народом који тамо живи и ради, а који је живо заинтересован да чује сведочење из прве руке о стању и положају Срба на Косову и Метохији.

Исто тако у Солуну 06. октобра 2001. године присуствовали смо и узели живог учешћа на Међународној Конференцији „Границе и мањине на Балкану“, где су били представници свих балканских држава, и где је наше сведочење допринело да сви учесници сазнају праву истину о положају и страдању Срба на Косову и Метохији које већ годинама траје.

На позив Архиепископа прашког и чешких земаља Г-а Христопора боравили смо у посети Прагу од 30. новембра до 05. децембра прошле године, а у циљу припремања и отварања изложбе о порушеним и оскрнављеним српским светињама на Косову и Метохији, што је било пропраћено са великим интересовањем не само присутних на отварању изложбе, него и свих јавних медија, нарочито чешке ТВ, који су дали велики публицитет тој манифестацији. Поставка изложбе остала је у Прагу више од месец дана, а онда је обишла и неке друге градове у Чешкој Републици.

Наша дипломатска активност била је усмерена не само према међународним факторима, него је она била веома жива и у односу са представницима поних југословенских и републичких власти, нарочито са Председником Координационог центра за Косово и Метохију, г-пом Небојном Човићем. Циљ ових контаката, сусрета и разговора био је тражење најбољег начина да се помогне нашем народу, како оном који је остао на Косову и Метохији тако и прогнанима, како би се покренуо процес њиховог повратка на своја огњишта.

Опште узевши, Српска Православна Црква на Косову и Метохији заједно са СНВ КиМ у сталним контактима са представницима УНМИК-а и КФОР-а, као и осталих међународних организација које делују на Косову и Метохији чинили су све да би се побољшали услови живота нашег народа на тим просторима. Иако не можемо бити задовољни досадашњим учинком и плодовима те сарадње, можемо констатовати да је извесних помака ипак било. Прошле године почетком августа вратила се једна група Срба у село Осојаше код Истока (њих стотинак), али нажалост тај процес није настављен. Ипак, сам по себи представља извесно охрабрење и наду. Поготову, од пре извесног времена појачане су дипломатске активности и сусрети Представника УНМИК-а и власти у Београду у циљу припремања масовнијег и организованог повратка свих прогнаних лица, како Срба тако и осталих који су били принуђени да током протекле три године напусте Косово и Метохију.

На помоћ нашем народу на Косову и Метохији да преживи и опстане ангажовало се максимално не само наше свештенство, него и сви наши манастири. Посебно манастир Грачаница, која је у неку руку постала центар духовног, политичког па и биолошког живота нашег народа на Косову и Метохији. Још за време НАТО бомбардовања, од марта месеца 1999. године у манастиру Грачаници отворена је апотека „Свети Пантелејмон“ са циљем прикупљања и дистрибуције лекова и друге хуманитарне помоћи која је пристизала у манастир Грачаницу од разних доатора. За рад апотеке, бригу о лековима, а посебно о њиховој дистрибуцији задужена је сестра манастира монахиња Ирина (Петровић). Лекови су ево пуне три године издавани бесплатно на лекарски рецепт, који остаје у апотеци као документ. Веће количине лекова издаване су медицинским установама уз извештај шта је издато и у којој количини, а све уз факсимил амбуланте или потпис главног лекара који је ту помоћ примио. По потреби лекови и други медицински материјал су издавани и свим нашим манастирима на Косову и Метохији.

Поред лекова и другог медицинског материјала, Епархија прашко-призренска добила је и једно амбулантно возило са комплетном опремом за прву помоћ и реанимацију, дар Грчке Православне Цркве. Ово возило служи за теренске сврхе и обилазак најугро-

женијих српских села на Косову и Метохији. У скицу која добровољно врши лекарске прегледи на терену укључени су лекари из обе болнице Хируршке и Интерне у Грачаници и Лапљем селу, заједно са сестром монахињом Ирипом. Поред лекарских прегледа становањства, дели се и помоћ у лековима из манастирске апотеке. На све те обиласке удаљених и угрожених српских насеља, која се обављају једном или два пута недељно (зависно од пратње КФОР-а) амбулантно возило полази из манастира Грачанице са медицинском екипом која са пуно пожртвовања, професионалности и љубави обавља ову самарићанску дужност помажући болесним и невољним.

Па ипак, поред свега реченог, ваља нагласити да примарни задатак Цркве на овим просторима остаје и даље интензивни рад на духовном просвећењу нашег народа, снажењу монаштва и парохијског живота верника, али и јачем унутрашњем повезивању још увек разједињених политичких српских фактора у Покрајини. Посебан задатак Српска Православна Црква у целини има да подређа, буди и одржава свест васцелог српског народа о значају Косова и Метохије као колевке наше духовности, културе и историје за цео наш народ без обзира где се он налазио. Непроцењиви значај за моралну и сваку другу подршку нашем народу на Косову и Метохији имале су и имају честе посете Косову и Метохији Њ. Св. Патријарха српског Г-на Павла, Високопреосвећеног Митрополита Амфилохија, а посебно посете и дужи боравци на Косову Епископа бившег захумско-херцеговачког Г-на Атанасија, као и још појединачне браће Архијереја, на чему смо им неизмерно благодарни.

ПРЕДЛОЗИ

Сматрајући да је питање опстанка нашег српског народа на Косову и Метохији, и повратак свих прогнаних на своја огњишта од судбоносног значаја за коначно и трајно решење косовског проблема у циљу његовог даљег опстанка у историјским и природним границама државе Србије и Југославије. Ми очекујемо од овог Светог архијерејског сабора непоцељену подршку и јединство када је Косово и Метохија у питању. У том смислу сматрамо да Сабор треба отворено и јавно да иступи са својим ставом о недељивости Косова и Метохије по било ком основу, јер само целосно Косово и Метохија, мултиетничко и демократско, биће у тренду европске интеграције и имаће своју будућност за све своје становнике којима историјски и припада. При том аспирајемо да Саборски косовско-метохијски одбор који је формиран пре две године буде активнији и конкретнији у својим настојањима да помогне у тражењу и изналажењу решења проблема нашег народа на Косову и Метохији, а посебно када је у питању процес повратка прогнаних на своја

огњишта. У том контексту треба планирати и предузимати све потребне мере како би се истовремено са процесом масовнијег повратка избеглица, одвијао и процес планског и осмишљеног обнављања до сада порушених и оскрнављених преко стотину наших цркава и манастира. На нама је велика историјска и морална одговорност.

Светом архијерејском Синоду и Сабору одао у Господу

Епископ рашко-призренски и
косовско-метохијски
+Артсмије

ЉУБАВ ПРЕМА ОБРАЗОВАЊУ И ПОСВЕЋЕНОСТ БОГУ У ПРАВОСЛАВНИМ МОНАСТИРИМА *

Епископ равничко-призренски
и косовско-метохијски
Артемије

ОБРАЗ – ОБРАЗОВАЊЕ

Овако гласи општа тема данашње Пете међународне Хиландарске Конференције. Тај назив теме, који је уједно и наслов нашег данашњег излагања, није случајно одабран. Он обухвата и изражава сву пуноћу и сав смисао монашког живота и сврху постојања самих манастира у Цркви Православној. Први део ове теме и Љубав према образовању и јесте циљ монашког живота сам по себи, а други део и посвећеност Богу, представља метод за остварење самога циља.

Да бисмо што боље разумели саму тему, неопходно је најпре разјаснити неке основне појмове. Реч „ОБРАЗОВАЊЕ“ често се у нашем народу поистовећује са појмом школовања, начитаности, учености. У самој суштини реч „образовање“ долази од речи „ОБРАЗ“ или „икона“. То нас враћа и упућује на прве странице вечне књиге – Библије где се говори о стварању човека. Тамо сазнајемо да је Бог стварајући човека, створио га „по ОБРАЗУ своје и по подобју“ (Пост. 1. 26) („κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν“). Свети владика Николај, говорећи на ту тему, објашњавао је ко се може назвати образован човек – Само онај, говорио је свети Владика, који у себи, у души својој носи ОБРАЗ Божији, а не онај који је завршио многе школе или прочитао гомиле књига.

О постанку човека, начину стварања и његовом саставу говори хришћанска антропологија, коју су до детаља разрадили и све пој-

* Предавање одржано на Петој међународној Хиландарској конференцији у Рашкој 08-14. септембра 2002. г.

мове објаснили Свети Оци Цркве Православне. Тако, примера ради, по светом Максиму Исповеднику, великом Оцу и Учитељу Цркве из седмог века, и неустрашивом борцу за чистоту вере Православне, између осталих особина које украшавају човека, посебно место заузима факт да је човек створен „по образу и подобију Божијем“ (Пост. 1, 26)¹. Истраживачи се слажу да, по светом Максиму, „образ“ (икона) Божија у човеку тесно се повезује са његовом разумном природом и са умом. Тако, образ Божји односи се на душу, која је „разумна и умна“, или на силе душе, а посебно на ум и разум, које се од свих сила човекових најдиректније односе на образ (икону) Божји. Стога и термини „умна душа“ и „икона Божија“ врло често су синоними (истозначни). Међутим, знаке „образа“ Божијег у човеку не сачињавају само ум и разум, него исто тако и слобода његова, зато што је Бог створио човека не само као разумно, него и као „самостално“ и „самолокретно“ биће. Слобода човека, дабине, има најважнији значај за његово назначење и спасење.

Свети Максим тврдо и доследно подвлачи разлику између „образа“ (κατ' εἰκόνα) и „подобја“ (κατ' ομοίωσιν) у човеку. „Образ“ (икона), по њему, дат је човеку, његовој природи: док „подобје“ јесте нешто што се остварује, што постаје, оно што човек треба слободно да оствари и задобије помоћу благодати Божије и правилне употребе својих природних сила. На тај начин „подобје“ постаје, на неки начин, истоветно са назначењем и циљем стварања човека², дакле, сједињењем човека са Богом и обожењем. Следствено, „подобје“ није ништа друго до развијање „образа“ (иконе). Стога, вели свети Максим: „по образу Божијем у почетку је створен човек, да би слободним духом по свему постао и примио подобје држањем божанске заповести која му је предата, да би сам човек као створење Божије по природи, постао духом син Божји и бог по благодати“³.

¹ Учење светог Максима о **образу** (икони) Божјем у човеку показује класичну форму прихваћену од стране Цркве. Следствено, он се суштински не разликује од учења других Отаца. По овом питању свети Максим се посебно приближује светом Атанасију Великом и Каладокијима. Тако, примера ради, свети Григорије Ниски на питање „У чему је величина човека?“, одговара „Не у сличности са створеним светом, него што је постао по образу природе која га је створила“ (О стварању човека 16, PG 44, 180A).

² Слично је и мишљење Василија Великог: „Образ (Божји) имам, као разумно биће, а подобје постајем, бицајући хришћанином“ (in *Œuvres Chrétiennes* 1160, 208). Овај текст светог Василија налази се у (PG 44, 237B) као текст светог Григорија Ниског. У последњем издању едиције од Соурдес Цхретиенес овај текст се приписује светом Василију, због чега га ми, као његов, и цитирамо. Исто тако у тексту овог најновијег издања постоји израз „постигајући хришћанин“ (χρηστισμένος γενέσθαι), док остали рукописи наводе „постигајући добар“ (χρηστός γενέσθαι), као што наводи и свети Максим у „Богословским главама“ (PG 91, 972B).

³ Пери диѧаφορον апорион, (PG 91, 1345D). Упореди: Одговори Таласију 53 (PG 90, 505A).

Свештени Отац на другом месту даје још пуније излагање својих погледа по питању „образа“ и „подобја“, и посебно у односу на својства Божија, као и узајамних односа њихових. Тако свети Максим говори да је Бог у доброту својој подарио разумним бићима четири од својих својстава, којима их одржава, чува и спасава. Та својства су ова: Постојање (битије), бесмртност (вечнобитије), доброта и премудрост. Прва два (својства) предата су природи човека и сачињавају „образ“ Божји у њему, а друга два, то јест доброта и премудрост, предата су вољи и уму и сачињавају „подобје“ Бога. Због тога, наглашава свети Максим, „по образу Божијем је свако разумно биће, а по подобју – само добри и мудри“⁴.

Схватајући „образ“ и „подобје“ Божије у човеку као поседовање неких својстава Божјих, свети Максим својим веома просвећеним умом созерцава сву чудесну доброту лепоте првог на земљи човека и сав значај изузетног места његовог у свету. Први човек, примера ради, био је слободан од грубог састава тела и имао је све предуслове за живот по духу, јер је и природа првог човека била безгрешна, или тачније рећи, без греха, следствено и без пропадљивости. „Човек, примивши од Бога биће, по самом настанку тога свога бића, био је слободан од тленија (трудежности) и греха. Јер грех и тленост нису саздани заједно са њим“⁵.

ПАД И ПОСЛЕДИЦЕ

Иако створен тако узвишен и обдарен благодатном силом Божијом, први човек, нажалост, није испунио своје назначење, ради којег је и саздан. Удаљио се од њега кроз пад, а самим тим и од свога прототипа – Бога, чији је „образ“ у себи носио. Падом у грех првобитни човек је помрачио тај лик Божји у себи, али га није уништио. Он га је само унаказио, премазавши га црним катраном греха. Отуда је остала могућност спасења и спасавања човека, које је и извршио Господ Исус Христос целокупним својим домостројем спасења. Пад у грех првог човека није принудио Бога да промени, још мање да напусти свој првобитни план о свету и човеку. Првобитни план и назначење човека, после његовог пада у грех и удаљавања од Бога, могао је да се оствари само у суштинском препороду човека. За једно пак такво дело, природне силе човека, биле су недовољне и преслабе. Само Бог, Творац и Саздаатељ човека и свега осталог, могао је и да спасе човека од власти греха смрти и ѓавола, јер „Он је спаситељ свега, зато што је и творац свега“⁶. Само је Бог могао да

⁴ О љубави, III, 25 (PG 90, 1024BC).

⁵ Одговори Таласију 21 (PG 90, 312B).

⁶ Св. Максим Исповедник, Тумачење на 59 псалма (PG 90, 872B).

улије у пропадљиву људску природу нове сокове живота и благодати, нове божанске силе, способне да победе грешну човечију вољу и немоћ природе.

Све је то извршено Господом Христом и у Господу Христу чудесном тајном Његове Богочовечанске личности, Његовим оваплоћењем, страдањем и васкрсењем, читавим, дакле, Његовим богочовечанским делом. Господ Исус Христос, Син Божји, и постао је човек „да свој паки обновит образ истављениј страстни“ (Догматик 4-ог гласа). Дело спасења Господ је извршио једном за увек и за све људе свих времена, свих раса и племена.

Спасење, дакле, рода људског, то јест сједињење његово са Богом и обожење представља, управо, то богочовечанско дело Исуса Христа, ради којег је Он дошао у свет и коме је посветио целокупни земаљски живот свој. Ради тога дела је послат од Оца, као што и Сам сведочи, пред своја спасоносна страдања, говорећи: „Дело сврших, које си ми дао да учиним“ (Јн. 17, 4). То дело Богочовечанско Христа, дело спасења људи, јесте природни плод Његове Богочовечанске Ипостаси. Значи, није могуће да се одвоји Ипостас Христова од Његовог дела, нити дело од Ипостаси, зато што се Личност Христова не може ни замислити ни објаснити без Његовог дела, нити дело без Његове Личности.

У вези са тим отац Јустин Поповић, наш најбољи савремени богослов, познат и признат у читавом Православљу, пише да „јединством и неделивомошћу Његове Богочовечанске Личности (тј. Христове), детерминисано је јединство и деливост његовог Богочовечанског дела. Пема ничега ни у Личности, ни у животу, ни у делатности Господа Исуса, што би се могло одбацити као сувишно или непотребно за дело спасења. Све што је Његово саставни је део Богочовечанског подвига Његовог. Он је сав у свему своме... Све што је Христово: и оваплоћење, и крштење, и преображење, и страдање, и крсна смрт, и васкрсење, и вазнесење, и делање, и учење, — ушло је као неопходни састојак у огромно, космичко богочовечанско дело спасења људи, и не може се одбацити, а да се не повреди Богочовечанска Личност Христова⁷. Другим речима, свим оним што је Христос проживео и претрпео, што је урадио и рекао, израђено је наше спасење.

Тајанствено дело спасења рода људског извршено је у потпуности. Исус Христос ради нашега спасења ништа није пропустио да учини што би спасење довело у питање. И ништа сувишно није учинио, без чега би спасење ипак било могуће. Све је, дакле, чинио и делао на богочовечански начин, божански мудро и целисходно. Због тога Њиме извршено дело спасења, представља једину хар-

⁷ Догматика, књ. друга, Београд 1935, стр. 262. Види и Атанасије А. Ангелопулос, Учење Николе Кавасиле о животу у Христу, Београд 1967, стр. 60.

моничну и потпуну целину, која постоји и траје неразделива, као што неразделива постоји и Ипостас Богочовека, кроз коју је управо и извршено то искупитељско дело.

УСВАЈАЊЕ СПАСЕЊА – ПОСВЕЋЕНОСТ БОГУ

После свега што је Господ Христос учинио, нама људима је остало само да то СПАСЕЊЕ учинимо својим, прихватајући драговољно по својој слободној вољи, веру у Господа Исуса Христа, живећи по Његовим светим заповестима и користећи све благодатне силе и дарове које нам је Он оставио у Цркви својој. Само живећи у Цркви Светој Православној, која је једина сачувала и очувала интегрални, неокрыени и неурњани Лик Богочовека Христа, могуће је израђивати своје спасење „са страхом и трепетом“ (Фил. 2, 12), како саветује свети апостол Павле.

Многи људи и жене, још од самог почетка Хришћанства, настојали су да у животу своме испуне све оно „што је Господ заповедио“ (Мт. 28, 20), да би са апостолом Павлом могли поновити „Не живим више ја, него живи у мени Христос“ (Гал. 2, 20). Испунити то у свету, где брине овога света, попут трња, угушују свако семе Еванђелско у души човека тешко је остварљиво. Стога, многи су се почели удаљавати у пуста и непасељена места да би сав живот свој могли посветити Богу. Будући да су такви ревнитељи за своје спасење најпре живели усамљено, свако за себе, названи су монасима (μοναχός – сам, усамљен). Касније монаштво се груписало око појединих чувених подвижника, па су постале монашке заједнице – манастири, лавре, скитови. Живот монаха касније је уређен одређеним правилима и прописима (Св. Василије Велики), по којима православно монаштво живи и данас.

Монаштво у Цркви Божјој било је и остало кроз векове (од саме његове појаве, па све до данас) најзрелији и најбољи плод хришћанског живота. Монаси нису ништа друго до људи који желе и који се труде да буду прави хришћани, да Христово Еванђеље оваплоте у своме животу. Историја Цркве показује да су у монаштву достигнути најузвишенији врхови хришћанског савршенства. Монаштво је за Цркву кроз векове било од непроцењивог значаја. Од броја и квалитета монаха зависила је снага Цркве и светост једног народа. Црква без монаштва била би што и неплодна смоковница крај пута (Мт. 21, 19). Монаси су били најбољи ревнитељи и чувари не само узвишености и чистоте хришћанског живота, него и најхрабрији борци за чистоту и неповредивост православне вере. Крвљу монашком углавном је запечаћена и извојевана свака победа православне вере над злославним јересима. И данас монаштво

није изгубило ништа од свога значаја за Цркву Православну нити од свога угледа у Цркви Божјој⁸.

Монаштво, у својој најдубљој суштини, није ништа друго до непрекидна тежња човека да обнови образ Божји у себи, да се ушодоби Богу, да посташе, како говоре свети Оци, „бог по благодати“. То је циљ сваког монаха, ученог и неучог, и оног без дапа школе (као што је био свети Антоније Велики), и оног са највишим школама и докторатима (као св. Василије Велики, Григорије Богослов). Циљ је за све исти. И средства. А средства за постизање тога циља – посвећеност Богу, преданост Богу кроз извршење Заповести Божјих. То је процес дуг и мукотрпан. Траје целог живота. Непрекидни труд: уклонити се од зла и чинити добро. Монаси полазећи од праксе скитског живота и живећи сагласно са еванђелским заповестима достигну у созерцање-боговиђење, постају примаоци богојављења Тројичног Бога по целахном обећању Христовом: „Ко мене љуби, реч моју држаће, а Отац мој љубиће њега, и к њему ћемо доћи и настанићемо се у њему“ (Јн. 14, 23).

МАНАСТИРИ ДУХОВНЕ РАДИОНИЦЕ

Манастири су места где се такав подвиг најуспешније остварује уз помоћ старца, духовника. Отуда су манастири најузвишеније школе, својеврсни Универзитети. Некада и једини. И као такви, носиоци сваке напредне идеје, просвете, уметности, економије. То је, пре свега, Хиландар био за цео српски народ стотинама година. Наша највиша образовна институција. Монаси из Хиландара су постајали Епископи и Патријарси у земљи српској. Од једанаест Архиепископа Српске Православне Цркве од Светога Саве па до проглашења Патријаршије 1347. године, за седморицу се зна сигурно да су били васпитаници манастира Хиландара. Међу њима су чувена имена Јоакима и Јевстатија, а нарочито Никодима и Данила II.

Дуга историја манастира Хиландара је многоплодна у свим сегментима духовног, културног и политичког живота, чији је живот узајамно прожиман са животом читавог српског народа, делећи исту судбину како у уздизању и процвату, тако и у временима страдања и ропства, каквих најчешће у нашој историји није било мало. Манастир Хиландар и српски народ постоје вековима на принципу спојених судова. Политичко, верско и духовно стање у Србији одражава се и на живот манастира Хиландара, и обратно. Духовно и културно стање у Хиландару утиче и доприноси духовном стању у самој Србији. При том није лако одредити шта од чега више зависи: да ли

⁸ Види: Димитрије Целендигис, Монаштво и православље вере, у часопису Свети кнез Лазар, Призрен 2001, бр. 36, стр. 9–17.

стање у Хиландару зависи од стања нашег народа у Србији, или обратно.

Тај узајамни утицај између Хиландара и Србије, нарочито се огледа на пољу писмености и књижевности. Кроз цео средњи век, Хиландар је био душа развоја и напредовања у Србији свега што је добро, свето и честито било. Хиландар је био први српски Универзитет, први културни и књижевни центар из кога су духовност и култура, писменост и уметност зрачили према Србији. Први књижевник хиландарски и српски, био је, нема сумње, сам Свети Сава, ктитор и оснивач Хиландара. За време у коме је живео и околности под којима је радио, Свети Сава је истовремено био и преводилац али и самостојан и плодан писац. Све што је Свети Сава урадио на овом пољу, било је изазвано практичном потребом службе коју је вршио.

Први књижевни састав Светога Саве био је, као што је познато, *Карејски ѿиѡик*, написан 1199. године. То је, у ствари, скитски монашки устав, који прописује начин живота и молитве монаха у Карејској испосници (мучалишци) у коју се и сам Свети Сава радо повлачи на подвиг. Исте године он је написао и *Хиландарски ѿиѡик*, предвиђен за живот манастирског општежића. То је, заправо, преведен и потребама Хиландара прилагођен *Гвергејидски ѿиѡик* из Цариграда. Доцније, када је Свети Сава постао игуман студенички, написао је и *Студенички ѿиѡик*, који је веома сличан хиландарском.

Ови први књижевни радови Светога Саве имали су огроман значај за формирање и обликовање српског монаштва, како у Хиландару, тако и по манастирима у Србији, који су подизали као задужбине од стране свих српских владара из светородне лозе Пемањића или њихове властеле, па и касније кроз сву нашу историју до данас. Духовност, просвета и култура из Хиландара, преко ових манастира у Србији препонени су и у сам народ који је своје манастире радо посещивао, у њима се молио и утеху себи налазио, нарочито у дугим временима страдања и робовања.

Није нам намера да у овом кратком излагању приказујемо и набрајамо сва књижевна дела Светога Саве, нити све његове активности на пољима народне просвете, државне и црквене дипломатије. О томе су многе књиге написане и многа предавања одржана. Оно што бисмо желели да нагласимо, то је да је просветитељско дело Светога Саве настављено и после њега од стране његових врлих и способних наследника, од којих су најпознатији Теодосије и Доместијан, Никодим и Данило II, Григорије Памблук и Константин философ, као и Деспот Стеван Лазаревић са својим чувеним делом Слово љубве.

Поред писмености и књижевности, Хиландар је био центар где се неговала и развијала и црквена уметност, посебно иконопис и

дуборез. Овакав многостран и многоплодан развој манастира Хиландара имао је свестран и благотворан утицај на духовни, културни и уметнички живот српског народа, који је трајао преко двеста година, за све време владавине династије Немањића.

Што је важило за Хиландар, важило је и за остале наше манастире којима су српске земље биле окићене и украшене. У њима се неговало не само то узвишено духовно образовање, него су манастири у Србији вековима били једини центри писмености, књижевности, уметности свих праваца, економског напретка. Они су буквално били предводници и промотери целокупног српског народа у свему што је добро и узвишено. Монаси, изграђујући својим подвизима образ Божји у себи, помагали су примером, речју и делом, да се образ Божји изгради и у самом народу, и у сваком појединцу.

Доласком пак Турака на Балкан и падом у турско петвековно ropство како целе Свете Горе, па и манастира Хиландара, тако и осталих православних земаља на Балкану, па и целе Србије, прекинут је тај благословени и благотворни утицај Хиландара на српски народ. Истини за вољу, у новим условима проналазе се други путеви и начини за наставак и одржавање те нераскидиве везе између српског народа и манастира Хиландара.

За време турске владавине Хиландар је изгубио већи део свога огромног властелинства. То је принудило хиландарске монахе (и не само њих) да траже нове политичке и економске ослоште за преживљавање. Монаси излазе из својих манастира, крећу по народу у „писаницу“ ради сакупљања прилога. То је сада нови вид узајамног утицаја. Хиландар поставља своју плодотворну духовну мисију у српском народу, а српски народ, одвајајући од својих уста, помаже свој Хиландар скромним прилозима. На тим путовањима Хиландарци су у непосредном контакту са народом преко проповеди, исповести. Што су чинили хиландарци, чинили су и монаси из осталих наших манастира, што је очувало не само веру и духовност у нашем народу, него и историјску свест и веру у ослобођење „у своје време“.

Ипак, јачи замах тих узајамних веза и утицаја обнавља се и послешује од шездесетих година 19. века за време београдског Митрополита Михаила, који покушава и делимично успева да среди прилике у самом манастиру Хиландару, јер су се и тамо временом проблеме увећали.

Тек у новијем времену, почев од завршетка II светског рата, Хиландар поново задобија централни значај у духовном и културном животу српског народа широм света. Томе сигурно доприносе, на свој начин, савремена средства саобраћаја и других медија информисања. Посете Хиландару су нарочито честе и бројне из Србије. Ти поклонници у стању су да за пар дана упознају на једном месту сву величину и славу српског народа кроз историју, и да се истовремено духовно препоруде.

СВЕТИ ТЕОЛИПТ ФИЛАДЕЛФИЈСКИ (1250–1326)

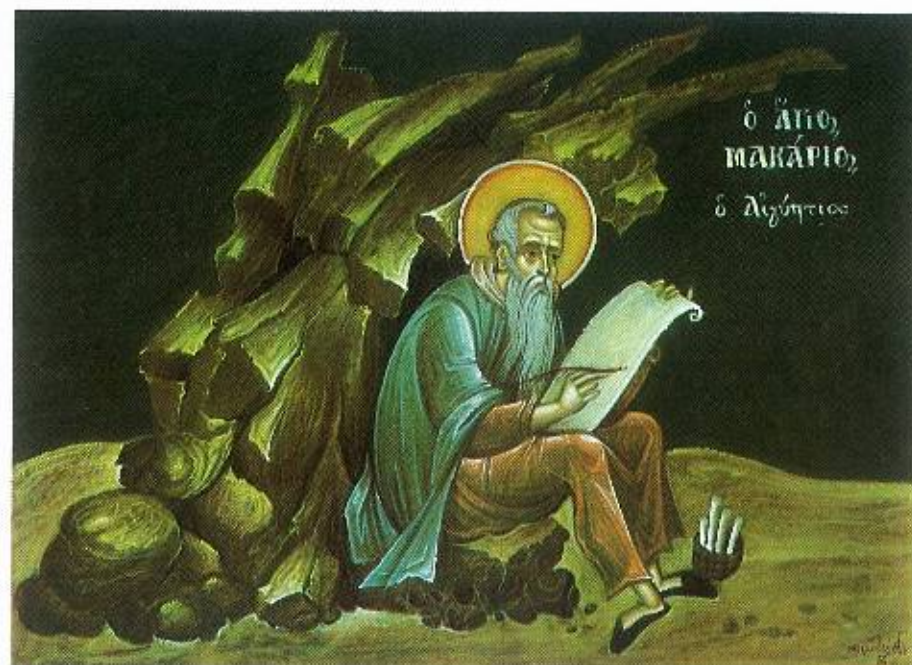
Теолипт се родио у Никеји 1250. Ожењени ђакон у граду свога рођења, одваја се од своје жене да би прихватио монашки живот. Постаје ученик Никифора Иустинијака и заједно са њим сурбојиставља се уједињујућој политици Михаила осмог Палеолога, који се не устручава да чини смисходљивости у односу према православној вери да би добио подршку Латина.

По смрти Михаила бива постављен за митрополијта Филаделфијског и врши значајан утицај на црквену политику царства.

Теолипт посвећује Гризорија Паламу, још увек лаика, у унутрашњу молитву. Духовни је отац Ирине Хумније, удовице Епирског десиоша Јована Палеолога. Ирина је постала игуманија манастира Човекољубица – Синаса, који је обновила. Управо је њој и њеним монахињама Теолипт упућивао своја духовна дела.

БИБЛИОТЕКА
НАУМ

лична библиотека
Арх. Наум

СВЕТИ МАКАРИЈЕ ЕГИПАТСКИ (300-390)

Чувени подвижник из Горњег Египта, различит од свог именског Макарија Александријског (званог и „молићник“), један је од успројитеља подвижничког живота у области Пусторије. Помиње се као ученик Антонија Великог. Живео је шездесет година у мучеништву, оштрије признај као ирвак у аскевским борбама. Преставио се у најдубљој старости око 390 и слави се као Свети (19. јануара).

Његово име носи серија исевдопистисаних дела, која сачињавају у Грчком и Сиријском преводу посебну целину, иако зване „Макаријеве списе“. Ради се о словима и беседама које сачињавају његов зборник. Занимљивости показују Поуче под његовим именом, које су без сумње једне од најлепших из аскевских списа.

Утицај Хиландара је и у другом смеру. Духовници манастира Хиландара (старац Никанор, о. Митрофан и др.) често посећују Србију, успостављају контакт са монашћом и верницима у Србији, али и далеко шире, по читавом свету. Поједини монаси који су у Хиландар дошли из српске дијаспоре, одржавају живе везе са својим пријатељима и познаницима из тих земаља где су раније живели. Повремено одлазе у свет и држе запажена предавања не само из историје манастира Хиландара, него и из области православне духовности и теологије. Пресиска хиландарских монаха са многобројним посетиоцима и пријатељима је колико обимна, толико и значајна, као и издавање до недавно часописа „Хиландар“ који је стизао у све крајеве света преко „Хиландараца ваш Хиландара“.

У задњих неколико година оживљена је у Хиландару и преводилачка и издавачка делатност значајних дела из монашке и духовне литературе. До сада је изашло преко 30 томова до сада на нашем језику непостојећих књига духовне садржине, које су постале незаобилазни део не само манастирских библиотека широм Србије, него и библиотека многих христољубаца, нарочито из редова надалеко познатог Богомољачког покрета. Све је више младих који се интересују за ту врсту литературе, па је у новије време запажен све већи број оних који се опредељују за уски пут монашког живота ради посвећивања себе у потпуности на службу Богу и своме роду.

То нарочито важи у задњих двадесетак година за манастире Епархије рашко-призренске. Захваљујући бројном присуству младих и школованих монаха у Дечанима, Архангелима, Сопоћанима, Црној Речи и другима, те наше светиње доживљавају праву ренесансу у духовном, културном па и у материјалном погледу, без обзира на све тешкоће и неприлике које су нас задесиле ових задњих година.

И у нашим манастирима данас, као некада у Хиландару, поред главног и основног труда монаха да изграде и обнове образ Божји у себи кроз пуно посвећење себе монашким заветима: послушности, безбрачности и сиромаштву, сви се они труде и на пољу општег образовања, путем преводилачке или спаситељске делатности, путем монашких рукодеља у иконопису или дуборезу, пивењу или уметничком везу. Све оно што је некада стварано по нашим манастирима од трајне вредности, а што испуњује многе манастирске ризнице, све се то и данас у манастирима ствара и усавршава.

Све то и те како има одраза и на целокупни духовни, културни и уметнички живот нашег српског народа, који и данас, као и раније, гаји и показује изузетну љубав према нашим манастирима, и високо поштовање према нашим монасима и монахињама. То се огледа у све чешћим и масовнијим посетама тим нашим духовним центрима, не само о манастирским славама и великим годетима, него и обичним недељама и данима. Није мали број оних који су

кроз те контакте и дружење са монасима сазнали и схватили суштину хришћанског живота, да се царство Божије трудом задобија. Многи који нису били крштени у задњих 60 година крстили су се, многи који су живели у неблагословеном (грађанском) браку, венчали су се, који никада раније нису постили, почели су да редовно држе црквом прописане постове, они који никада нису чули или осетили милост Божју која се излива на покајника, почели су да се редовно исповедају и кају за грехе своје и да, измирили са Богом и људима, приступају Тајни Причешћа. То све парочито важи за млађе генерације, премда није мали број и старијих који се окрећу Богу и Цркви.

И на крају, молитвена је жеља наша да у нашем народу постоје што више оваквих духовних огњишта на којима ће се побожне и богочежњиве душе грејати, напајати и духовно узрасати, док сви не достигнемо у човека савршена у меру раста висине Христове. Тако ћемо бити и остати народ Божји, народ хришћански – православни, народ светосавски. А тада, не треба бринути за будућност како народа и државе, тако и Цркве и наших светиња. Увек ће се наћи оних који ће служити Богу настављати дело и рад наших старих монаха, захваљујући којима су до нас дошле све оне многобројне и непроцењиве вредности на духовном, културном и уметничком пољу.

ТРИ ОДГОВОРА ЕПИСКОПУ АРТЕМИЈУ*

Жељко Которанин

У броју 31. часописа „Свети кнез Лазар“ уместо увода објављено је писмо епископа рашко-призренског и косовско-метохијског г. Артемија Светом архијерејском Синоду Српске Цркве. Не посредно после истог писма објављен је текст извештаја и декларације са „једног значајног међуцрквеног сусрета у Београду“, који је био предметом реченог писма у три прва питања.

Значај ових питања нас опредељује да, иако незвани, а опет позвани (од сопствене савести) уместо Светог архијерејског Синода одговоримо на истакнута три питања. Војимо се да веома заузети Свети архијерејски Синод неће бити у стању да пружи одговор.

ПРВИ ОДГОВОР

„Међуцрквени сусрет“ у Београду био је заправо сусрет представника Комисије Бискупских Конференција Европске Уније, и представника Српске Цркве. Сусрет је изнедрио декларацију „Три дана наце“, коју су потписали српски епископи: Шумадијски Сава, Шабачко-ваљевски Лаврентије, Средњеевропски Константин, Браничевски Игњатије, и Бачки Иринеј, као и римокатолички бискупи, чија имена овде нису од значаја.

Први и последњи пасус Декларације садржи недвосмислено сведочење о томе да је сусрет протекао у заједничкој молитви. Потписници кажу: „Три дана смо се заједно молили Богу“. Недвосмислено... Отворено... Још кажу: „Наш сусрет је био плодан духовни догађај и подстицај“.

У вези овога, епископ Артемије пита: „... којом су се то „заједничком молитвом“ и то „три дана молили“ потписници ове Де-

* Текст преузет из листа „Књижевне новине“, бројеви 1052 и 1053 (15–28 фебруар и 1–15 март) за 2002. годину; Београд

кларације? И, на основу којег Канона Васељенских или помесних Сабора? И, којег су од Светих Отаца Цркве Православне следили у таквим молитвама?" У Светом Предању епископ Артемије тражи заснованост и допуштеност заједничког мољења Богу правоверних и јеретика (у овом случају филиоквиста-римокатолика).

Не постоји у Цркви заједничка молитва правоверних са ма каквим јеретикима. Али зато постоје молитве правоверних за јеретике, да се обрате од јереси, покају и спасу. Неко је недавно одбио позив јеретика рекавши: „Ми не можемо да се молимо са вама, али можемо да се молимо за вас.“

Не постоји ни један канон Васељенског или помесног Сабора који допушта заједничку молитву правоверних и јеретика. Постоји мноштво канона који осуђују такве молитве.

Стога, не постоји Свети Отац Цркве Православне, којег су потписници Декларације следили у својим заједничким молитвама са римокатоличким поглаварима.

„Да ли може један клирик да се моли у присуству Аријана, или других јеретика, или му то ништа не штоди, кад се он моли, или чини принос?“

Одговор: На божанственоме приносу ђакон прије времена цјеливања казује: „Који сте ви општења, одлазите“; не смеју дакле присуствовати, осим ако обећају да ће се покајати, и да ће оставити јерес“. (9. канон Тимотеја Ал.)

Да ли може Православни клирик да се моли у присуству јеретика? Ради се о самом присуству јеретика, а не о заједничкој молитви. Да ли само присуство јеретика штоди клирику кад се он, православан моли, или кад чини принос?

Тимотеј Александријски, један од Отаца Цркве, допушта у одговору на питање, да јеретик присуствује физички само ако обећа да ће се покајати, и да ће оставити јерес. Приметимо да само присуствовање молитви, или приносу, није исто што и заједничка молитва.

Само физичко присуство јеретика молитви и приносу, као најнижи облик општења, условљено је обећањем њиховим, да ће се покајати и оставити јерес. То обећање је сведочење о напуштању јереси, и покајању дотичног, плод чега ће се показати.

Заједничка молитва јеретика и правоверних је, будући да је она виши облик општења, забрањена.

„Који се заједно са одлученим, ма било и у кући, буде молио, нека се одлучи.“ (10. канон Апостолски).

Молитвено општење са оним, који је одлучен од црквене заједнице, јесте забрањено. Ова забрана није ничим условљена, нити постоји изузетак од исте.

Јеретици су одлучени од црквене заједнице. „... мора бити предана анатема свака јерес...“ (1. канон II Васељенског Саб.) Као анатемисани, они су први са којима је забрањено заједно се молити,

„ма било и у кући“, а тек колико више у правоверним храмовима. Који се буде заједно молио са одлученим, дакле и са јеретикима, биће и сам одлучен. Молитвено се повезујући са оним који је изван црквене заједнице, човек самог себе ставља изван црквене заједнице.

„Епископ, или презвитер, или ђакон, који се буде са јеретиком само и молио, нека се одлучи: ако им пак допусти као клирицима, да што раде, нека се свргне.“ (45. канон Апостолски).

„Паређујемо да се свргне епископ, или презвитер, који призна крштење, или жртву јеретика...“ (46. канон Апостолски).

Тумачећи 45. канон Апостолски, Валсамон речи „који се буде са јеретикима само и молио“ схвата у смислу „који има тек просто општење“, или „који снисходљиво сматра на молитву јеретика“, јер би заједничка црквена молитва правоверног епископа, или презвитера, или ђакона, са јеретичким достојанственицима била кажњена свргнућем, по одредби и 45. канона („ако им пак допусти као клирицима да што раде“), и по наредном 46. канону Апостолском. (в. Ат. Синт. II 60.).

Заиста, сматрамо да 45. канон Апостолски одлучује свештенослужитеље тек за приватно општење молитвено са јеретикима, или за њихово мишљење да је молитва јеретика ваљана. Виши облици молитвеног општења са јеретикима другачије се кажњавају. Ове одредбе нису ничим условљене, нити постоји изузетак од њихове примене. Напротив, оне су потврђене и другим канонима.

„Ако који клирик, или свјетовњак пође у синагогу јудејску или јеретичку, да се моли, нека буде и свргнут, и одлучен.“ (64. канон Апостолски).

Док 45. канон Апостолски одлучује свештенослужитеља због молитвеног општења са јеретикима, овај (64.) канон га због сличног преступа излаже свргнућу. Поћи у синагогу јеретичку ради молитве са јеретикима, виши је облик молитвеног општења са јеретикима, од оног приватног, па отуда и разлика у запрећеној казни. Јер се одлажење у јеретичку синагогу ради молитве са јеретикима сматра као уважење јеретичке организације и њених „светиња“.

„Никакав хришћанин не смеје остављати мученике Христове и обраћати се лажним мученицима, то јест јеретичким, или који су прије јеретици били; јер су они далеки од Бога. Нека су дакле анатемисани, који се к њима обраћају.“ (34. канон Лаодикијског Сабора).

Преступ о коме одлучује овај канон се састоји у свесном поштовању јеретичких мученика (лажних светаца), и у одлажењу и молитвеном обраћању њима, који су далеки од Бога. Отуда и анатема. Међутим, исти преступ, учињен из незнања да се ради о јеретикима и о њиховим храмовима и „мученицима“, блаже се кажњава.

„Не може се допустити, да они, који припадају Цркви, полазе ради молитве или службе у гробља, или у такозване мученичке

храмове јеретика; а који то чине, ако су вјерни, имају бити ван општења за неко вријеме. Покају ли се, и исповиједје да су згријешили, црка се опет приме.“ (9. канон Лаодикијског Саб.)

И уопште, ове одредбе у смислу одговора на прво питање епископа Артемија, могу се сузити на само једну одредбу.

„С јеретичима, или расколницима не смије се заједно молити.“ (33. канон Лаодикијског Саб.)

Ми смо наводили више канона, да бисмо указали на то да је забрана молитве заједно са јеретичима потпуна, и да не постоји изузетак од исте. Напротив, постоји разликовање међу облицима заједничке молитве са јеретичима, који су облици сви осуђени Црквом. Анализом наведених канона видимо да се тежина казне за заједничку молитву са јеретичима разликује, од тих мишљења да је молитва јеретика ваљана, преко уважавања јеретичке организације и „светиња“, па до поштовања јеретичких „мученика“. Сваки облик има своју позадину, и према њој тежину.

Шта је у позадини заједничких тродневних молитава представника Српске Цркве и бискупа филиоквиста? Сада закључимо да њихово сведочење о духовним плодовима таквог сусрета има одређену тежину. Тежину личног приступа...

ДРУГИ ОДГОВОР

Учесници сусрета и потписници Декларације (представници Цркве и представници филиоквиста) у истој заједничкој тврде: „Овде осећамо да смо као представници Цркве позвани да одговоримо на те потребе.“!

При крају Декларације, они кажу: „Наше Цркве имају заједничку одговорност за будућност.“!

У вези с овим ставовима епископ Артемије пита: „... да ли потписници Декларације представљају „једну“ (коју) или више (које) Цркава?“

Када се у једнини помиње великим словом Црква, то се онда, уколико се из контекста не види други смисао, подразумева она *једна* Света, Саборна и Апостолска Црква, која је Тело Христово. Шта се види у Декларацији? Који је овде контекст?

„Ми као представници Цркве.“ Ко то „ми“? При крају увода извештаја са скупа, епископ бачки Иринеј каже: „... На крају дијалога, *две епископске делегације* су издале заједничку декларацију...“

Декларација почиње речима: „Ми, епископи, чланови делегације Српске Православне Цркве и делегације Комисије Бискупских конференција Европске Уније састали смо се...“

„Ми“, дакле, ми епископи, чланови двеју епископских делегација, ми смо представници Цркве. Дакле, овде се подразумева да је

реч о једној Светој, Саборној, и Апостолској Цркви, која је тело Христово.

Како епископ бачки Иринеј извештава о скупу две *епископске делегације*, то је онда и контекст за питање, које то „наше Цркве“ „имају заједничку одговорност за будућност“. То су Српска Црква и бискупске конференције Европске Уније, које се у извештају и у Декларацији третирају као Помесне Цркве, као што је и Српска Црква Помесна Црква.

Представници Српске Цркве, не само што не скривају своје молитвено општење са јеретичима, него их (филиоквисте-римокатолике) у Декларацији, дакле јавно, признају за себи равне епископе; а њихову организацију сматрају себи (одн. Српској Православној Цркви) саборном Црквом, чиме себе истовремено чине саборним њиховој организацији.

Овим се намеће разматрање: а) питања јеретичког свештенства, и б) саборности Свете Цркве и јеретичких организација.

а) јеретичко свештенство

Да ли јеретичи у оквиру својих организација могу имати благодатно свештенство, које раздељује народу освештење Светога Духа? Да ли су они, који се код јеретика сматрају бискупима, живи извор светих тајни, кроз које се добија спасење?

... „Јереси састављају они, који су се са свијем одвргли, и од саме се вјере отуђили... јер је овдје разлика у самој вјери у Бога. Ради чега древни су установили, да се (крштење) јеретика има са свијем одбацити...“ (1. канон Василија Великог).

Јеретичи су сасвим одврнути од Цркве, јер код њих постоји разлика у вјери у Бога, од оне вјере коју Црква исповеда.

... „Јер је почетак раздијелења био услјед раскола: тако да они, који су одступили од Цркве, нијесу више имали на себи благодати Светога Духа, јер је саопштење исте код њих престало услјед тога, што се прекинуло прејемство...“ (1. канон Василија Великог)

Објашњавајући расколе, Светитељ примећује да одступање од Цркве узрокује прекид апостолског прејемства и губитак благодати Светога Духа. Ако је тако код раскола, тим пре је тако и код јереси, јер „јереси састављају они, који су се *сасвијем* одвргли „од Цркве. Зато што више немају апостолско прејемство, јеретичи не могу имати благодатно свештенство!

„Епископ, или презвитер, или ђакон, који прими од кога друго рукоположење, црка се свргне и он и онај, који га је рукоположио; осим ако се не докаже, да од јеретика има рукоположење. Јер, који су од таквих крштени или рукоположени, не могу бити ни вјерни, ни клирици.“ (68. канон Апостолски)

Свети Василије Велики одбацује ваљаност крштења у оквири-ма јеретичких заједница. Овај канон (68.) одређује да ни крштење, ни рукоположење, које учине јеретици, дотичнога не уводе у заједницу верних, нити у заједницу свештенства. Раније смо видели да се не сме признати Жртва ни крштење јеретика (46. канон Апостолски). Јеретици не могу имати ни ваљано свештенство, ни ваљане свете тајне.

„... нека се свргне; јер се наругао крсту и смрти Господњој и није разликовао праве од лажних свештеника“ (47. канон Апостолски).

Ето шта бива са епископом, или презвитером, који призна крштење јеретика, тај дакле бива свргнут, јер није разликовао праве од лажних свештеника, правоверне од јеретичких свештеника.

„... Јер они, који се одјељују од опћења са својим предстојником због какве јереси, која је од Светих Сабора, или Отаца осуђена, то јест, кад он јавно проповеда јерес и отворито њој у Цркви учи, такви не само што ћеће подлећи казни по правилима за то... него ће напротив бити заслужни части, која православнима пристоји. Јер они нису осудили епископе, него назовисепископе и назовиучитеље...“ (15. канон IX Помесног Саб.)

Епископ који учи јереси, није епископ. Ни онај, који је код јеретика од истих сматран епископом, није епископ! Суштина епископства је у вери.

„... Јер суштину наше јерархије састављају богопредане ријечи, то јест, право познавање божанствених Књига...“ (2. канон VIII Васељенског Саб.) И зато...

„... Уопће пак наређујемо, да никакав клирик, који једнако мисли са православним и Васељенским Сабором, не мора ни под каквим начином потчињен бити епископима који су се одметнули, или који се одметну“. (III Васељенски Саб.)

Никакав клирик не подлеже ни на какав начин власти епископа, који су се одметнули, или који се одметну. Канон говори о клирику, који једнако мисли (једнако верује) са православним и Васељенским Сабором. Епископи који су се одметнули, или који се одметну од православног и Васељенског Сабора, јесу јеретички, или расколнички, неправоверни епископи. Они су у црквеним односима потпуно без значаја за правоверне.

Православни од таквих назовисепископа не смеју тражити ни локалну, ни васељенску службу. А видимо да неки ово траже од римског папе.¹

б) саборност Свете Цркве и јеретичких организација

¹ Вид. Митрополит Пергамски Јован Зизулас: „Теолошки проблем“ „Рецепције“ („Беседа“, часопис Епархије Бачке, год. 1994., бр. 1-4, стр. 77.)

Саборности Свете Цркве и јеретичких организација не може бити!

„Свети Оци сабрани у Цариграду, одређују, да се не смије укидати, него мора остати једино ваљани симбол њере изложен од тристотине и осамнаест Отаца, сакушљених у Никоји Витинској, и мора бити предана анатемни свака јерес...“ (II Васељенски Саб. 1. канон).

Свака јерес је анатемисана. То значи и свака јеретичка организација. Свака јеретичка организација је одлучена од Свете Цркве и предана проклетству. Ако ли је одлучена, а јесте, онда већ не може бити саборна Светој Цркви. Ако је предана анатемни, а јесте, онда већ не може бити саборна Светој Цркви. Ако су јеретички епископи у црквеним односима без значаја за Православне, а јесу, како им могу бити саборни?

Канони забрањују признавање еухаристије јеретика. Зашто?

„Наша вера је у сагласности са еухаристијом, и еухаристија потврђује нашу веру.“ (Ireneus, Наст., IV 8,5.)

Зато што је еухаристија једна, то онда само једна вера може бити у сагласности са еухаристијом, и само једну веру ће еухаристија потврдити. Нема еухаристије без Апостолске вере, без Православља.

Црква јесте Тело Христово. Једно Тело Христово. Многи народ по свој Земљи, а многе епископије по свој Земљи, сабрани у једно Тело Христово. Како то?

„Јер је један хљеб, једно смо тијело, многи, пошто се сви од једнога хљеба причешћујемо.“ (I Кор. 10. 17.)

Особина еухаристије је саборност. Зато што имамо еухаристију, а њу имамо јер имамо њој сагласну једину веру Православну, једно смо Тијело многи, тј. саборни смо. Јеретици немају еухаристију сагласну веру, па немају еухаристију, и нису саборни. Они нам не могу бити саборни.

Данас екуменисти тврде да нема потпуне еухаристије без саборности Православних и јеретика. Такву „саборност“ сматрају условом еухаристије. Чак иду дотле, да се отворено питају, да ли без те „саборности“ имамо ваљану еухаристију.²

Када би саборност била услов, а не одлика еухаристије, апостол Павле би морао другачије речи: – јер смо једно тело многи, један хљеб једемо. Ствар је управо другачија: „Јер је један хљеб, једно смо тијело многи.“

Саборност је, дакле, особина Цркве. Црква је или саборна, или није Црква. Али саборност Цркве није произвољна, него је одре-

² Вид. Митрополит Јован Зизулас: „Еклезисолошке претпоставке Свете Еухаристије“ („Беседа“, 1994. г., бр. 1-4, стр. 70).

ђена евхаристијом, а ове нема без њој сагласне једине Православне вере.

Немајући Православну веру, јеретици немају евхаристију, а без евхаристије – нити се они могу сабрати Светој Цркви, нити се пак Света Црква може сабрати њима.

То што представници Српске Цркве у Декларацији признају организацију филиоквиста-римокатолика за себи саборну Цркву, свакако додатно осветљава њихово тродневно заједничко мољење.

ТРЕЋИ ОДГОВОР

У Декларацији је изнета нада „да ће процес европеизације Европске Уније бити настављен и да ће Европа убудуће моћи да дише са оба своја плућна крила.“¹ Ова нада је, како је у Декларацији наглашено – заједничка. Њу деле и представници Компетије бискупских конференција Европске Уније, и представници Српске Цркве.

У вези са тиме епископ Артемије, питајући каже: „Потпуно је нејасно која су то „два плућна крила Европе“? Он даље примећује: „А умногоме нас подсећа на екуменистичку теорију о „будућој уједињеној Цркви“, где ће Православна и Римокатоличка „Црква“ представљати „два плућна крила“ једног и истог богочовечанског организма – Цркве Христове“.

Мислимо да после одговора на прва два питања, суштински јесте већ одговорено и на ово треће питање. – Потписници Декларације већ увелико конструишу „будућу уједињену Цркву“. При томе, зар треба много размишљати о томе, која су то „два плућна крила“ уједињене, европеизоване Европе? Зар постоји још негде (осим у медицини и ветерини) израз „два плућна крила“?

У Декларацији, њени потписници своје садашње и будуће (црквено) заједништво изражавају на још много места.

„У заједничкој молитви и братском дијалогу и са осећањем молитвеног поштовања и дивљења пред светињама Српске Православне Цркве, још више смо се међусобно зближили.“

„Заједно проведени дани пробудили су смисао наше хришћанске повезаности.“

„На свом поклоничком путовању поново смо открили много заједничкога. Била су то заиста три даша паде.“

Српски епископи и филиоквиста-римокатолици откривају много заједничкога. Они се кроз заједничку молитву и молитвено поштовање (не помиње се покајање или папуштање јереси) пред Српским Светињама међусобно зближавају. Они су продубили смисао њихове хришћанске повезаности. Откуд дилема шта значи израз употребљен у Декларацији – два плућна крила.

У Декларацији још потписници заједно изјављују:

„Кроз екуменске разговоре о цалем богословском и пастирском наслеђу, желимо да дамо свој допринос на путу ка јединству наших Цркава.“

Њихов заједнички пројекат јесте јединство, како кажу: „наших Цркава“. Под тим нашим Црквама подразумевају се Српска Православна Црква (или Православље уопште узевши) и тзв. Римокатоличка Црква. Да ли је нејасно још увек, на која ће то „два плућна крила“ дисати Европа?

Потписници Декларације теже да дођу до јединства „Цркава“ кроз „екуменске разговоре“ о свом богословском и пастирском наслеђу.

Богословско и пастирско наслеђе Православља се назива Светим Предањем. И оно је методски противно ономе, што се зове „екуменским разговором“:

„... А ако који не чува и не прима све споменуте догмате благодатија, не мисли и не проповиједа тако, него хоће да их пориче, нека буде анатема...“ (1. канон Грузског VI Васељенског Сабора)

Вера је изражена кроз, од Отаца утврђене, догмате благодатија. Ови светоотачки ставови се морају сви чувати, примати и проповедати. „А ако који не чува и не прима све споменуте догмате благодатија, не мисли и не проповиједа тако... нека буде анатема“, каже се у канону. Дакле, у Предању постоји обавеза како чврстот „мишљена“ по догматима, тако и чврстот, и упорног инсистирања у проповеди на догматима. И то свим догматима без изузетка.

Насупрот овоме, „екуменски разговори“ представника Цркве и јеретика не обухватају проблем јереси, проблем који и јесте довео до тог одлучења јеретика од Цркве. Данашњи представници Цркве не инсистирају на чувању свих догмата. Као да су неки догмати за интерну употребу. Чак је и учење о јереси измислено.

Тако, митрополит Јован Зизијас у поменутом чланку „Толошки проблем Перцепције“ (стр. 76) каже:

„... Засада морамо приметити да одлуке и објаве овог одговорног црквеног органа, нарочито у виду саборских одлука постају суштински важан део садржине рецепције тек када се покаже да искривљења описа и значења чињеница које саопштавају дар Божије љубави могу имати озбиљних животних последица. Догматске формулације које немају такве последице – или се не показују таквима – не могу се сматрати саставним делом рецепције. Црква не прима и не овековечује појмове и доктрине по себи, већ живот и љубав...“

Доследно овоме, садржај Предања Цркве је ограничен само на оно што у случају искривљења има, или може имати озбиљних животних последица. Догмати се овде сматрају тек формулацијама, које

и не морају бити део Предања, ако би њихово порицање било без „озбиљних животних последица“.

Ниједан догмат, ниједан канон, без обзира на формулацију, не предвиђа овакав критеријум Предања. Ово је покушај растакања Предања, и то како је коме драго. Догмат о исхођењу Светога Духа од Оца... на пример, да ли он у случају филиокве има „озбиљних животних последица“?

У истом чланку (стр. 76) митрополит Зизиулас вели:

„Докле год Цркве одбацују једна другу, постојаће потреба за рецензијом. Нема пуне саборности Цркве у стању схизме.“

Исти аутор у претходном чланку „Евхаристијске претпоставке Свете Евхаристије“, у закључку поручује:

„Ова се запажања посебно односе на узајамни однос Римокатоличке и Православне Цркве. Велики део овде изложеног обе Цркве доктринарно деле, посебно на заједничком тлу древне неподељене Цркве, и поступно изнова откривају и истичу њихови богослови...“ (Исто, 72)

Насупрот веровању да је учење филиокве јерес (лажни догмат о исхођењу Светог Духа и од Сина), те да су филиоквисти анатемисани јеретици, за римокатолике се са свом озбиљношћу једног аналитичара тврди да су Црква, колико и Православни.

„Екуменски разговори“ о богословском и пастирском наслеђу, или о постепеном поновном откривању доктринарних заједничких основа, посебно на тлу „древне неподељене Цркве“, заобилажењем стварних разлика (јереси) нису у складу са Предањем, представљају поватење, и не могу бити оправдање за многоверно онштење са јеретикима. Ако преглутимо јерес, преглутали смо догмат, ако релативизујемо јерес, релативизовали смо догмат, ако признамо јеретике, покрали смо Цркву.

ФИЛИОКВИСТИ-РИМОКАТОЛИЦИ СУ ЈЕРЕТИЦИ

Чврсто држећи реч живота, онако како је примисмо од Светих Отаца, од „трубљи Светога Духа“, (1. канон VIII Васељенскога Сабора), од људи који се прославили, и тиме се потврдиле у Цркви Божијој, заједно са њима изјављујемо:

„... установљујемо, да мора важити као чврста, и да мора остати непоколебљивом до краја векова вјера свију оних људи, који се прославили у Божијој Цркви и који су били видјела свијета, чврсто држећи ријеч живота, а исто тако и њихови богопредаши списи и догмати; одбацујемо пак и предајемо анатеми све оне, које су они одбацили и анатеми предали, као непријатеље истине...“ (1. канон Трутског VI Васељенскога Сабора)

Сада желимо да видимо шта су о филиоквистима истакли Свети оци. Исто то чврсто и непоколебљиво истичемо и ми, а све другачије, као пример колебања чврстог и непоколебљивог одбацујемо.

У својој Окружној посланици Свети патријарх Цариградски Фотије 866. г. изобличује учење филиокве као јерес, пружа доказе за то, и моли архиепископе да пошаљу представнике својих престола, да би сабрано осудили ову јерес. Свети Фотије каже:

„8) Нису они били преступници закона само у овоме, него стигли до самог врха зла. Осим тих јеретичких странпутица које помислимо, покушаше да упрљају (о како је зао јаво) Свети Символ вере, са страним мислима и неважљивим речима и претераним безобразлуком, који је неприхватљив у основи свих саборских и васељенских одлука, додајући новину да Свети Дух не производи само о Оца него и од Сина.“

9) Ко икада чу такве речи изговорене, као те од увек *јерешника*? Која зла змија им је извадила из њихових срца? Ко ће на крају да поднесе хришћана који врли тајне пред светом Тројицом да призна два узрока, заиста да су Син и Свети Дух од Оца, свети Дух од Сина и да расцепи једноначалство у двобоштву и да поцепи хришћанску теологију колико и грчка митологија, и блати достојанство надсуштатствено и једноначалне Свете Тројице? Зашто да свети Дух производи и од Сина? Јер ако је произхођење од Оца савршено... који разлог постоји да произлази и од Сина? И зашто? Ово би било бесмислено и ташто.

10) Јер још ако производи Дух од Сина као и од Оца зашто и Син да се не рађа од Духа као и од Оца? Тако да је све неблагочастиво за оне који су неблагочастиви...

11) ... Јер ако разазнајемо у Светом Духу особеност да производи од Оца, такође разазнајемо Сину особину да се рађа од Оца, и прихватамо да произлази као што мисли многоговорљивост њихова, и од Сина Дух, дакле прихватамо да са више особина зависи Свети Дух од Оца него од Сина. А ако се више разликује Дух него Син онда ћемо прихватити да је ближи очинској суштини Син него свети Дух. Тако ће иснасти опет Македонијева хула против Светога Духа, појављујући се као основа њиховој замисли.

15) Видиш, да су неправедно они добили хришћанско име и вероватно да лако изигравају многе. Производи Свети Дух и од Сина? Одакле си то чуо? Од којег јеванђелисте имаш такво објашњење? Од којег синода је хула овог учена?

16) Господ и Бог наш каже: „Свети Дух који произлази од Оца“. Они ове нове хуле, сматрају да Свети Дух произлази од Сина. Ко ће да затвори уши од овакве претеране хуле? Ова хула је противна Јеванђељу; противи се и Васељенским Саборима; одбацује и блажене и Свете Оце, Атанасија Великог, многоцењеног Григорија

Богослова, који је царска одежа Цркве, Василија Великог, златна уста Василье, пучину мудрости праведно названу Златоусту. Зашто да наводим овога или онога? Ова хула и богоборачка јерес напада против свих светих пророка, апостола, јерараха, мученика и против самих речи Христових.

33) Али још и хула на Светога Духа вероватно против целе Свете Тројице, где не изостаје претеривању, ако није ништа друго од тога што смо рекли, довољно је само да их осудимо на хиљаде апатема.

34) Сматрамо правилно да вас обавестимо о тим догађајима и да учинимо познатим у Господу братство више са овом вешћу у складу са старим обичајем Цркве: и привођемо вас и молимо да будете вољни саборци у осуђивању њихових неблагочестивих и безбожних поглавља... и са великом бригом и пажњом да изаберете и пошаљете с ваше стране неколико ваших, који ће вас заступати и бити украшени благочестивошћу и са светашћу мислима и делом, како би гангрени удаљили од Цркве, ову садашњу јерес, која је тајно ушла; и оне који са махнитошћу посејаше толико семе зла у ... народ, да их ишчупамо из корена и да их предамо огњу заједничком одлуком; у ову ватру која је предодређена проклетим, као што одређују речи Господње. (...)”

Због црквених немира, који су обележили IX век, није било могуће удовољити потреби и молби Светог Фотија, са оном хитношћу како је Светитељ желео. Тек када је у Риму папа Јован VIII заменио папу Николу, а у Цариграду када је умро целокупни негдашњи патријарх Игњатије, одржан је у цариградском храму Свете Софије 879-880. године Општи Сабор (X Помесни Сабор). Оци тога Сабора покупили су да превазиђу сукоб Рима и Цариграда. Одлуке тада донете потписала су три легата Римског папе. Данас филиоквисти-римокатолици овај Сабор називају „лажним“, што нас не сме да узбуђује, него напротив – да нас увери у потребу чувања његових устанаова.

Осим три канона, Сабор је усвојио догматски значајне одлуке. За наш рад је од значаја „Орос – Великог и Васељенског сабора“.

Реч орос – Свети Сава преводи речју „устав“¹ (оуставъ); Символ вере је истински догматски УСТАВ, односно Устава, преко које се не сме прећи. Исти термин је преведен и као „заповест“. „Орос“ као устав и као заповест утврђује догмате Символа вере као и саму формулацију Символа вере.

У уводном делу „Ороса“ бираним изразима се говори о непоколебљивој привржености учесну: Господа Исуса Христа, Његових

¹ Из личног разговора са проф. Милодрагом Петровићем, о чему он припрема рад за публикацију. Превод наводимо са његовим одобрењем. (прим. аут.)

ученика, седам Васељенских Сабора на којима је Дух Свети надахњивао Оце;

- о одбацавању оних, које су и Свети Оци одбацили;
- о чувању канонских и догматских учења без икаквих одузимања, додавања или мењања у њима.

После увода Оци се задржавају само на „Уставу“ вере, односно на Символу вере, за који кажу:

„Зато онај орос вере из почетка, са божаственом чежњом и добро усправљеним разумом овај Свети и Васељенски Сабор радо прихватајући и обожавајући, и утемељујући и подижући на њему утврђење спасења – тако мислећи и проповедајући, свима узглашава: „Верујем у једнога Бога, Оца, сведржитеља“ и даље до краја Светог Символа Никејско-цариградског.

Тако сматрамо, да се у овом исповедању вере крстисмо, да помоћу њега реч истине показала сваку јерес као скрхану и разорну. Ону браћу и оце и свештенике који тако мисле, у више грађане убележавамо. Ако се неко дрзне да друго излагање мимо овог свештеног Символа који је одозго – од блажених и светих отаца наших до нас предат, напише и назове оросом вере: да претме вредност исповедања оних богопосланих мужева, те то (вредност исповедања, Ж. К.) припише својим изумима; да то преслижи верницима као заједнички Символ, или опима који се из неке јереси обраћају, да се лажним речима, или додавањима или одузимањима дрзне да квари старину овог светог и поштованог ороса према већ пре нас изреченој од Светих и Васељенских Сабора одлуци – ако је ко од свештених лица, таквога подвргавамо потпуном извргнућу, а ако је од лаика – предајемо га апатеми.“ (Кармирис, Догматски и Символички споменици Православне Саборне Цркве, 268, 269)

Какав значај има овај Орос?

Како је он повезан са Посланицом Светог Фотија?

Оци овога Символа се у самом „Оросу“ позивају на рашије одлуке Светих и Васељенских Сабора. На Првом и Другом Сабору уобличио је Никејско-цариградски Символ вере. Други Васељенски Сабор још установљује, да тај Символ вере мора остати једино ваљан и да се не сме укидати (в. 1. калон). Трећи Васељенски Сабор у свом 7. канону је установио исто ово што у свом „Оросу“ свима узглашавају Оци Цариградског сабора 879-880. г. – а наиме, да се не сме састављати друга вера, или износити, или писати, или је пружати опима, који се желе обратити к познању истине, друга, дакле вера, други символ вере од Никејско-цариградског. Васељенски Сабори доцније овоме нису ништа додавали или одузимали.

Очигледно је да је неки узрок изазвао Оце да путем ороса уставе и заповеде и заштите, оно, што је већ много рашије установљено, и заповеђено, и заштићено. Неко се дрзнуо у крилу тадашње Цркве, да покуша да „упрља Свети Символ вере са страним мисли-

ма и неважњим речима и претераним безобразлуком, који је неприхватљив у основи свих саборских и васељенских одлука, додајући повину да Свети Дух не происходи само од Оца него и од Сина“ (Окр. посл. Св. Фотија, 8.). Хула звана „филиокве“ (управо по додатку VIII члану Символа вере) је изазвала овакав „Орос“. Оци када у „оросу“ исповедају Символ вере кажу, свима узглашавамо; да би се затим за тај, и само тај Свети Символ рекло, да *помоћу њега* реч истине сваку јерес показа скрхану и разорену. Значи, оци „Орос“ и символ вере узглашавају и установљују против јереси филиоквиста. Оци су једини изазвали установљивање „Ороса“.

Филиоквисти су једини, који су повредили Символ вере, додајући му речи: „и од Сина“ (филиокве). У крилу Цркве тада нико други није био толико дрзак, да Символу вере било шта додаје или одузима или мења.

„Орос“ је уперен против филиоквиста, и њих изобличује и осуђује, на основу Систога Символа вере. Јер је он устава, која се не сме прећи. Због оваквог његовог значаја (*он је одозго* – кажу Оци) Свети Фотије и почиње у својој Окружној посланици да изобличава филиоквисте управо симболом вере, па тек потом пружа остало.

Цариградски Сабор 879–880.г. осуђује и данашње филиоквисте-римокатолике.

Само незналице питају: „Којим је Светим Сабором осуђена римокатоличка јерес“, желећи да оправдају општење с римокатолицима.

Није ово био први, а не последњи пут да се Никејско-цариградски символ вере користи јасно и недвосмислено против филиоквиста. Папа римски Лав III је 813. год. одбио захтев јеретика да се у Риму исповеда символ са додатком „филиокве“. Шта више, дао је да се израде две сребрне плоче са Никејско-цариградским Символом вере, на латинском и на грчком језику. Плоче су истакнуте у храму апостола Петра у Риму. О овоме се шире може видети у „Православној Далмацији“ епископа Никодима Милаша.

Никејско-цариградски Символ вере против исте (латинске) јереси користио је и Свети Сава на Жичком Сабору. Он је на литургији, после читања Јеванђеља и после беседе „О правој вери“, три пута уз понављање самодржца Стефана Првовенчаног, читао овај Православни Символ вере, и то полако – члан по члан. Овакво, неубичајено, трикратно читање Символа вере пратили су сви присутни. У томе предходећој беседи Свети Сава као лек и као исправљење од јереси нуди свети Символ вере, да се чита и у кући. После свега, „крштене“ у *латинској јереси* прима у Цркву миропомазањем. О овоме видети: „Свети Сава на Жичком Сабору 1221. г. и латинска јерес“ – Миодраг Петровић, „Свети кнез Лазар“ бр. 29–30, стр. 30–32 и даље.

После пропасти тзв. Лионске уније, на којој је било уговорено општење Православних и филиоквиста-римокатолика, у Цариграду

је одржан 1285. год. Сабор епископа „са свега истока“, на коме је проглашена АНАТЕМА на све оне који се усудише или се унапред усуде повредити Свети Символ. О овоме видети: Н. Милаш, Славенски апостоли Кирил и Методије и истина Православља, стр. 74.

У свим наведеним примерима филиоквисти-римокатолици се у самој бити осуђују као преступници Символа вере, што опет имплицитно значи као јеретици. У време помесних сабора ово је било јасно свима, и Православнима и филиоквистима. Из неког разлога Оци нису на Саборима следили дотадашњу праксу Цркве да се јерес осуђује поименично. Оци се задовољавају општим формулацијама: „анатема на све оне који се усудише или се унапред усуде повредити свети Символ“. Овако изражена осуда обухвата не само филиоквисте (мада се на њих односи), него и друге, који би се убудуће дрзнули да оскрнаве Символ вере. Предност раније праксе данас је очигледна.

Међутим, за разлику од Сабора, Оци који су били у то време се нису устручавали да филиоквисте поименично жигосу као јеретике.

Свети Фотије 867. год. пише Окружну посланицу, а у време Општег Сабора у Цариграду 879. год. био је на цариградском трону. У Посланици филиоквисте назива одвратним и неблагочастивим људима, рођеним у тами, јер је тамо Запад (4).

Свети Григорије Палама о учењу римокатолика каже: „То су дубине сатанине, тајне злога... никада вас нећемо примити у заједницу, докле год тврдите да Свети Дух и од Сина (исходи)“ – О исхођењу Светога Духа, Е. П. Е. т. л. стр. 74.

Свети Марко Евгеник, учесник на сабору флорентинском, који не потписа срамну Унију, разоткри превару и исту порупи, написао је Окружну посланицу – Православним хришћанима на копну и острвима, радујте се у Господу. Жалећи што је овде не можемо пренети у целини, упућујемо на „Свети кнез Лазар“ бр. 5, стр. 49. и даље.

„Они који су нас хтели поробити рошством и увући у Вавилон латинских обреда и догмата, нису могли то да доведу до испуњења, и уверили су се, како у невероватност тако и у немогућност тога; они и њихови следбеници застали су на средини пута, нису дакле остали оно што су (били) нити су постали нешто друго; одступили су од Јерусалима као истинског гледања мира и од горе Сиона као истините и непоколебљиве вере...”

(...)

... Ако је Црква Грка одувек исповедала исхођење од Оца, то је примила од Исуса Христа, од Апостола и од сабора Отаца, а никада није исповедала (исхођење) од Сина, нити је то од икога примила. Шта је друго сем исхођења само од Оца она исповедала? Јер, ако Свети Дух не исходи од Сина, то је јасно да Он само од Оца (– исхо-

ди). Тако је и са рођењем, оно је од Оца: каже се да је рођен пре свих векова. И нико није овоме „само (– од Оца)“ учинио додатак, али тиме ми, не мање, то разумемо и говоримо, када је потребно, јер ми учимо да Син ниотког другог није рођен (– сем од Оца). Због тога и Јован Дамаскин од лица све Цркве и свих хришћана објављује: „Ми не говоримо да је Дух од Сина – и када не говоримо да је Дух од Сина, јер је јасно да ми исповедамо да је само од Оца. Зато он мало раније говори: „Ми не називамо Сина узрочником“. А у следећој глави он каже: „Отац је једини узрочник (– света).“

Шта виђе? „Никада“, говоре нам они (– унијети), „ми нисмо Латине сматрали за јеретике, већ само за шизматике (– расколнике)“. Али, нису ли они сами (– Латини) нас назвали расколницима, али они не могу да приговарају нашем исповедању, јер се ми нисмо предали њиховој потчињености, којој смо ми, по њиховом мишљењу, требали да се подвргнемо. Ми смо требали тај прекор да упутимо њима по питању њиховог исповедања. Зато смо ми њих први одвојили, и шта више одделили их и одсекли од тела црквене заједнице. Због чега? рећиће неко: ради тога ли што су они имали праву веру? или што су учинили правилан додатак? Ко је тај који то може рећи, ако правилно мисли? Напротив, ми смо их одлучили од себе јер су они замислили недопустиво, и безаконно су унели шизму чему заснован додатак. Ми смо их сматрали за јеретике, и зато смо их одсекли (– од Цркве). Зашто је то тако? Зато што благочестиви закон гласи: „Јеретик је, и законима против јеретика подвргавају се чак и они који у малом одступају од праве вере“. Ако, дакле, Латини не би ни у чему одступили од праве вере, ми не бисмо имали разлога да их оделимо. А ако су пак они потпуно одступили у богословљу о Духу Светоме, кроз најопасније и богохулно повачење, они су јеретици и ми смо их као јеретике одсекли од себе...“

Три мисли издвајамо из наведених речи.

– Да је невероватно и немогуће извршити уједињење Православних и римокатолика док год римокатолици не исправе и не обнове своју веру.

– Да је Црква одавно, пре толико времена, одсекла римокатолике од тела црквене заједнице, од себе саме, што је доказ да они нису део Цркве, да нису Црква, ни по чему осим што сами себе Црквом сматрају и називају.

– Да они нису одељени од Цркве без разлога, или само с разлогом празне формулације: него зато што су новачење ни на чему засновано унели у неизменљиви Символ вере, и то наравно не да би га побољшали, или појаснили, већ да би га изопачили у садржају вере, чиме су се показали јеретичким који потпуно одступају у богословљу о Светоме Духу, па и о целој Светој Тројици, како нам показује Свети Фотије.

Толико мноштво дивних Отаца и учитеља Цркве кроз векове осуђују таму учења римокатолика. Из генерације у генерацију. И сви млађи се позивају на старије. Тако они творе Предање, које се као неки талас преко целог мора пружило пред нама, и како да нас подигне, кад смо се оградиле и утврдили против њега. Сада и јавно, Декларацијом „Три лапа паде“.

Та Декларација је екуменистички текст прве категорије!

Како у Епископском Сабору Српске Цркве своја места заузимају и исци од ученика преподобног Аве Јустина, навешћемо овде и његове речи, преузете из „Догматике Православне Цркве“, књ. I, стр. 211, а све у нади да ће се ови сетити свог учитеља:

„Римокатоличко *Filioque* уводи у Божанство два пачела, дијархију, и тиме нарушава јединство Божанства, монархију... Учењем о *Filioque* нарушавају се испостасна својства Божанских Лица и заводи опасна, јеретичка субординација међу пресветим Лицима. Сам пак начин уметања *Filioque* у *непркосновени* и *неизменљиви* Символ вере васељенске Цркве носи на себи печат горде и самољубиве анархичности, што је равно отпадану од једне свете, саборне и апостолске Цркве...“

Морамо истаћи да јерес „филиокве“ није једино новачење римокатолика. Ми смо се, не могући да све обухватимо, сконцентрисали баш на ово, зато што је то прво на шта се помисли када се крене у разматрање лажног римокатоличког учења, и јер се овим додатком „филиокве“ свима који су разумни латински символ вере показује као оно што квари све.

Да бисмо бар донекле показали разноликост и мноштво јереси у оквиру римокатолицизма, навешћемо Томос, који је издао Велики Сабор, одржан у Цариграду 1583. год. овом Сабору председавао је Цариградски патријарх Јеремија Други Славни, а на њему су учествовали патријарх Александријски Силвестер, патријарх Јерусалимски Софроније и други епископи. Овај Томос – Сигилнион послат је свим Православним Црквама, а писан је тако да би га могли разумети и прости људи и познати обману лажи и од кога се ваља чувати. Текст сигилниона гласи:

„Свој истинској деци света, Саборне и Апостолске Цркве Христове од Истока у Трговишту и свим местима: милост, мир и благодат од Свемогућег Бога!“

Не мала забринутост је била обузела древну лађу, која је била обузета буром и ношена таласима. И да се Господ Бог није опоменуо Ноја и својом благом вољом умирио воду, не би било наде на спасење у њој. Слично се догодило и са новом лађом, нашом Црквом. Јеретици су подигли беспоштедни рат против нас, и ми смо сматрали за добро да оставимо овај томос против њих, тако да уз помоћ онога што је написано у њему можете сигурније брзати своје Православље. Да овај документ не би био тежак простијим

људима, одлучили смо да изнесемо читав предмет пред вас у једноставном облику као што следи:

Из Рима су дошле извесне особе које су се тамо научиле да мисле као Латици; и лоше је то, што иако Византинци, рођени и одрасли у нашим крајевима, они не само што су променили своју веру, него се још и боре против православних и истинских догмата Цркве од Истока, које (догмате) су сам Христос, божански Апостоли и Свети Сабори предали нама. Изопитивши ове, дакле, као покварене члапове, ми наређујемо:

1. Ко год не исповеда срцем и устима да је чедо Цркве од истока, крштено по православном обреду, и да Дух Свети исходи само од Оца, суштински и ипостасно, као што Христос говори у Еванђељу, иако исходи од Оца и од Сина у времену, нека такав буде изван наше Цркве и нека је анатемисан.

2. Ко год не исповеда да је у Тајни Причешћа и лаици (верници) треба да имају заједницу у оба вида, Часном Телу и Светој Крви, него говори да је довољно да прими само Тело, јер је Крв такође тамо, иако је Христос говорио и давао свако од ових посебно, а они се тога не држе, нека такав буде анатемисан.

3. Ко год каже да је наш Господ Исус Христос на Тајној Вечери употребио бесквасни хлеб, као Јевреји, а не квасни, нека буде далеко од нас, и под анатемом, као неко ко мисли као строзаветни Јеврејин, и као неко ко уводи учење Аполинарија и Јермена у нашу Цркву, и због тога нека је анатемисан и по други пут.

4. Ко год говори да када наш Христос и Бог дође да суди, Он неће судити душама заједно са телом, него долази да одлучи само о телу, нека му буде анатема.

5. Ко год каже да, када хришћани умиру, душе оних који су се покајали у овом животу, а нису испаштале, иду у Чистилице – што је грчки мит – где их ватра и муке очишћавају, и мисле да нема вечних мука, као што је мислио и Ориген, и овим проузрокују слободу греха, нека такав има анатему.

6. Ко год каже да је папа глава Цркве, а не Христос, и да он има власт примати у Рај својим писмима, и да може опростити онолико грехова колико може да учини неко ко за повац прими од њега индулгенцију (опроштајницу), нека такав има анатему.

7. Ко год не прати црквене обичаје проглашене од стране седам Васеленских Сабора, и Свету Пасху и календар које су они успоставили за нас, да их пратимо, него жели да прати повоизмишљену Пасхалију и нови календар безбожних, папних астронома; и противећи се, жели да одбаци и уништи учење и обичаје Цркве, које смо примили од наших Отаца, нека свако такав има анатему и нека буде изван Цркве и ван Сабора Верних.

8. Ми позивамо све побожне православне хришћане: останите у ономе у чему сте научени, у чему сте рођени и одрасли, и када вре-

ме и прилике захтевају, пролијте и саму своју крв да бисте сачували веру коју су нам наши Оци предали, и своје исповедање. Чувајте се оваквих људи и водите рачуна, да би нам Господ наш Исус Христос помогао. Нека благослов наше смерности буде са свима вама. Амин!“

Сматрамо да, ако је било онда потребно саборно изнети на корист народа ове речи, данас је то још потребније.

Овај Томос је данас такође актуелан. Од речи до речи.

ХАНАН

До 300. г. пре Хр.

Размера 1:1 800 000

Границе краљев, племена

Подола црства,
на северу: Израил
на југу: Јуда

Обрадна земља и
пашњаци

Полупустина

Пустина

Данашњи називи

Издавач:
**СВЕТ
КНИГ
ЛАНД**

© Епархија
Рашко-призренска,
Призрен 2002.

Неменклатура,
Туромир Ракит,
Илија Томић

Техничка обрада:
Ворислав Јовичић

АРХЕОЛОГИЈА*

Радослав Ракић

Први значајни кораци на упознавању древног света предузети су 1798. г. када је Наполеон освојио Египат и почело премеравање тамошњих споменика. Тада је 1799. г. откривен Розетли камен, камен блок на коме је усечен исти текст хијероглифима, на димичком египатском и грчком писму. То је помогло да се први пут (1824. г.) дешифрију древни египатски хијероглифи. Кроз неколико година је британски дипломата у Багдаду, Клод Џејмс Рич (Claudius James Rich) извршио прва тачна премеравања места древног Вавилона и Ниниве. Он је исто сачинио прву репрезентативну збирку асирских и вавилонских печата и натписа.

Места у Израелу су боље упозната јер су поклоници вековима посећивали Свету земљу. Године 1838. Едвард Робинсон (Edward Robinson), амерички професор библијске књижевности, предузео је прво студијско проучавање Палестине. Из њене географије и напача како су преживели називи места, био је у стању да идентификује многе градове споменуте у Библији. Многе његове идентификације и до данас задовољавају.

Египат и Асирија. У Египту се задатак рањчишћавања хумки и обрушених каменова у гробницама и храмовима наставио кроз цели 19. век, а током њега је из земље извађен велики број камених скулптура. Ископавања су отпочела у Асирији када је француски конзул Пол-Емил Бота (Paul-Emile Botta) отворио ровове у хумки од шута некадашње Ниниве. Ту се његов рад није исплатио, али је у близини открио римски дворач чији су зидови били обложени резбареним каменним плочицама (1842-43). Енглески путник Хенри Лејард (Henry Layard) такође се интересовао за старине и он је 1845. г. пронашао сличне резбарије у Ниниви, што Боти није пошло за руком. Писмени текст уклесан у камену или отиснут на малим глиненним таблицама дешифрован је до 1850. г. То је било вавилонско

* Дозволом аутора доносимо овај текст у ствари, одредину „Библијско енциклопедије“ том 1, која је у припреми за штампу.

клинасто писмо. Документи исписани овим писмом показали су се нарочито вредним за библијска истраживања.

Истраживања у Египту, као и у Асирији и Вавилоији, вршиле су британске, француске и италијанске експедиције, а убрзо им се придружиле тимови из Немачке и САД. Главнина новца прикупљеног за ископавања потицала је од музеја и неки су желели да дођу до вредних експоната за своје спонзоре. Други су пак брижљиво бележили детаље и прикупљали узорке мање узбудљивих налаза – грнчарију, пожеве итд. Узимали су мере грађевина и цртали планове на којима су бележили објекте које би откопали. Међународне експедиције и даље раде овај посао, уз дозволу локалних власти за античка истраживања. Египатски и ирачки научници такође ископавају независно. Чак и после век и по истраживања по овим земљама, јасно је да има још много неистраженог.

Палестина и Сирија. Први истраживачи су углавном имали пред очима проналажење великих споменика царске моћи како би они импресионирали западни свет, па су градови у Палестини и Сирији бивали заобиђени. Осим неколико изолованих шацаца у Јерихону и другим местима (1866–69), ово прво ископавање је било ограничено на Јерусалим. Ту је Чарлс Ворен (Charles Warren) оцртао темеље Иродовог храмовног зида и промерио друге древне остатке (1867–70). Он је ушетао кроз масу палог камена и шута (сипштајући се у шахтове до 65 м дубоко и копајући уз природну камену површину) да би показао како је изгледао град током векова.

20. век. Блискоисточна археологија учинила је велики корак 1890. кад је Флиндерс Петри (Flinders Petrie) почео да ископава Тел ел-Хеси (Tell el-Hesi) близу Газе у јужном Израелу, данас палестинска аутономна област. Уочио је да су налази нађени на једној другачији од налаза на другој надморској висини. Ово је било најочигледније управо за ломљену грнчарију. Уз брижну пажњу да одваја комаде према њиховим нивоима, успео је да установи низ стилова грнчарије који су следили један за другим, према току векова. Тада је датирао сваки стил, упоређујући их са египатским предметима које би пронашао у истим местима (доба египатских предмета било је познато из открића сличних комада у Египту, где су их натписи доводили у везу са годинама владавине појединих царева). Петријева запажања су постала основ за свако даље археолошко ископавање. Више деценија други археолози који су радили у Палестини нису схватили њихов значај, и услед тога многи од њихових закључака показаше се погрешним. Али основну идеју коришћења грнчарских стилова као водича за датирање других предмета сада прихватају сви археолози, мада је, наравно, било и других важних развоја од тог времена наовамо.

Док је интересовање људи расло, музеји и универзитети почеше да обрађају пажњу на места у Израелу. Нажалост, стандард

ископавања је често био веома низак. Боље методе за посматрање и бележење налаза развили су Г. А. Рајзнер (G. A. Reisner) и Ч. Фишер (C. S. Fisher) за време својих ископавања у Самарији (1908–11). Држећи се Петријевог примера, Американац В. Олбрајт (W. F. Albright) поставио је основни систем датирања палестинске грнчарије у Тел Бит Мирсиму (Tell Beit Mirsim) од 1926. до 1936. г. Британски археолози учинише напредак развивши „стратиграфију“, добро испитивање тла унутра и испод древних остатака. Кетлин Кењон (Kathleen Kenyon), радећи у Самарији, била је прва која је применила овај приступ на ископавања у Палестини (1931–35). Од 1925. она је ово чинила са изузетним успехом у тешким коповима у Јерихону и Јерусалиму. До данас је овај метод непревазиђен, мада захтева веома много од истраживача за време копања, а касније приликом описа самог налаза.

Поступак на месту ископавања. Ђерпич је најобичнији и један од најранијих грађевинских материјала на Блиском истоку. Зидови од ђерпича сушеног на сунцу трајаће тридесет или више година ако се редовно малтеришу ради спречавања влаге. Цигле печене у пећима биле су скупе у стара времена, па су употребљаване само за важне зграде. Темели су зидани од камена где год га је било, а у каменитим крајевима њиме су биле озидане целе зграде. Кровови су обично прављени од дрвених греда са малтером. Овакве зграде би пропадале због немара, старости, ватре, земљотреса или непријатељских напада. Кад би пале, људи би искористили најбољи материјал из гомиле, до већина пута је остала на месту где је пала! Током времена подизане су нове зграде изнад старих. Ово значи да су нивои улица постајали виши, а током векова ниво целог града постепено би нарастао. Резултати овог процеса могу се видети на целом Блиском истоку у рушевинама званим *тел* (tell).

Градови који су некад окруживали унутрашњу тврђаву са добро брањеним дворцима и храмовима, прескривени су писким хумкама, а тврђава стоји као високо брдо. Или, цео град је био јединствена хумка. Овакве хумке-тели могу бити високе 30–40 м, а дуге 500 и више метара. Временски последњи остаци леже на врху хумке. Они не морају бити рушевине последњих грађевина које су ту стајале, јер су зимски ветар и киша брзо продирали у суву ђерпичну зграду. На најнижем нивоу, на првобитном тлу, биће трагови првог града. Има много разлога зашто су древни градови напуштани. Град се могао изградити око извора или чесме, водопада или реке, или на раскршћу путева. Ако би извор пресушио или путеви изменили правац, град би замро. Неки политички пресокрет могао би лишити град утицаја или напретка. Или би хумка порасла сувише да би ту људи живели пристojно. Градови као Јерусалим и Дамаск никад нису губили у значају и могу се откопати само кад се зграде сруше.

Ископавања. Археолог копа хумку с врха или са једне стране. Док копа појављују се остаци једног периода поврх другог. Уколико се земља узнемири и тиме и предмети у њој, они се никад не могу повратити тачно на исто место. Зато је први задатак археолога да бележи где се и у ком слоју тла нашао који предмет. План места ће показати хоризонталне позиције зидова и других ствари. Али остаци су ретко кад у апсолутно равном нивоу. Улица може падати косо, или зид може стајати много више у једној тачки неголи у другој. Доста често људи из познијег периода хоће да ископају рупу за чување воде или за ђубриво, и она ће бити од нивоа њиховог пода дубље у раније рушевини. Док се бележе подаци према апсолутним нивоима (метри надморске висине), на површину би излазиле ствари из ових отвора из ранијих периода у које се копало. Тако се дубина сваког открића мора доводити у везу са нивоом земље у којој је нађено.

Кад се шапац укопа у земљу, лако се могу видети нивои на вертикалној страни ископина. Грччарија на поду собе припадаће последњем периоду кад се у соби живело. Грччарија нађена испод пода је старија од пода. Археолог мора да запажа како се под састаје са зидом, јер познији зид може да усеца кроз ранији под. Ако то не опажа, могао би прибавити погрешан план зграде, датирајући зид по предметима на поду. Стручно значење неопходно је у свакој етапи. Пре него што се земља одгурне, мора се одмерити цео терен и фиксирати тачке одакле се могу вршити мерења. Потребан је фотограф да бележи етапе ископавања, да слика важне и ломне предмете онако како стоје у земљи, и касније да их фотографише, као и друге предмете за публиковање.

Проучавање налаза. Сваки предмет добија ознаку, или се забележи знак на њему одмах по открићу, с познатом где је ископан поједини налаз, као игле, пожеви, накит, — али не и обична сломљена грччарија, — све се уводи у списак и описује. Грччарија се разврстава према месту и нивоу, или слоју налаза. Неко ко познаје цели опсег открића може тада одабрати значајне комаде ради детаљних података. Извесни комади грччарије треба да се поправе, а метални предмети се имају обрадити због корозије. Ствари захваћене корозијом и други крхки предмети захтеваће посебну бригу како не би даље пропадали. Узорци свих врста природних остатака могу пружити обавештење и о древној средини, па се шкољке, кости и земља са семенима брижљиво сакупљају.

Резултати. Главна дужност археологије је да илуструје општи контекст Библије и да нам покаже какав је био библијски свет. Понекад она може бацити светло на поједине стихове из Библије; она може водити тумаче неким стазама, а препречити друге стазе. Може пружити подршку историјским исказима у Светом писму, или олакшати њихово разумевање. Али увек морамо имати на уму две важне чињенице. Једна је да је много нашег знања о библијском

свету из археологије условно и подложно промени. Данашњи „убедљиви резултати“ сутра могу бити ништа више од куриозитета. Затим, треба да увек држимо на уму да је сасвим без смисла говорити о археологији као да она „доказује“ или „оповргава“ Библију. Јер библијска порука је о Богу, а о Њему нам археологија ништа не може рећи.

ЛИТУРГИЈСКИ И ДУХОВНИ ЖИВОТ

АРХИМАНДРИТ ВАСИЛИЈЕ ГОНДИКАКИС
ИГУМАН МАНАСТИРА ИВИРОНА
НА СВЕТОЈ ГОРИ

УДАХЊУЈУЋИ ДУШУ ЕВРОПИ*

БОРБА ВЕРУЈУЋЕГ У ЛИТУРГИЈСКОМ
ПРОСТОРУ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

Велики је благослов и обавеза икуменска да неко буде православан. Православљу се не учимо толико из теолошких приручника колико из Свете Литургије и живота. Или, да тачније кажемо, православље упознајемо из Свете Литургије када она постане наши живот, и из живота када он постане Света Литургија.

Теско, тема је: Како можемо да се уградимо у Литургију, да се уграђујемо у Литургију и да Литургија нас изграђује (= να λειτουργούμεθα); да папуптамо читаво своје биће, са његовим проблемима и болом, у *благословеном царству Оца и Сина и Светиога Духа*¹. Ако се ово догоди, тада се сви наши проблеми разрешују.

У Старечнику се каже: „Седи у својој келији, и твоја келија ће те научити свему“².

Можемо попут тога да кажемо: „Живи Свету Литургију и она ће те научити свему“. Упознаћеш је као свету материцу која те рађа у животу, и као живу теологију која ти открива свептеност свецеле творевине.

Али, да бисмо то постигли, да бисмо се уградили у Литургију и да бисмо олитургисали живот, треба свештеник да нам помогне. Он треба да живи Свету Литургију, и да се преко њега њена благодат и благослов препесу свим члановима Цркве.

* Предавање одржано на француском језику, на конгресу приређеном у Blakenberge, у Белгији, од 27. до 30. октобра 2000, са темом: „Света Литургија – за животи свата“.

¹ Сва места у тексту која су писана косим словима узета су из Свете Литургије.

² Авва Мојсеј, издање „Ασκήσις“, стр. 72.

Да би се то десило, треба свештеник да се уграђује у Литургију. Да за њега у том часу не постоји ништа. Да не види, да не чује, да не мисли ни на шта друго, осим на оно што изговара гласно, што чита тајно. И све то у сарадњи са народом, кога представљају појци за певницом. А да би свештеник могао да служи на тај начин, требало би да је уредио олтарски простор и цели храм по Православном богословском етосу.

Света Литургија, литургијски дух, уобличава архитектуру храма, унутрашњи простор и иконопис. У наставку, ово молитвено и живописно богословље помаже чланове цркве да се усредсређују, да учествују и да живе божанску мистагогију.

И још, требало би да знају они који прислужују у олтару, да од тренутка када свештеник возглашава „Блажословено царство Оца и Сина и Светага Духа“, не постоји ништа друго.

Свако ће радити само оно што предвиђа и изискује Света Литургија. Свештеник свештенослужи. Њакон прислужује свештенику. Помоћници се старају о тамјану и свећама... и народ, заједно са певницом, учествује. Толико је неопходно присуство верног народа, да се без њега Света Литургија не служи.

Свештеник врши проскомидију, приноси часне дарове и сав верни народ Божијој вољи.

У најсвештенијем тренутку призива (= спиклезе), моли Бога Оца да испопиље *Духа Светага на нас и на предложене дарове.*

И да учини *хлеб чистим телом, а вино чистом крвљу Господа.*

Присутна је делатно цела Света Тројица.

Приноси се верни и часни дарови.

Приноси се свештеник као живи човек, са својим проблемима, боловима, падањима и борбама.

Приноси и све чланове своје породице, служашчи који је обично ожењен (и то је објављивање истине Православне Цркве).

Приноси и све чланове своје шире породице, која је његова парохија.

Приноси се Света Литургија и за Васељену.

Откривају се праве димензије божанске мистагогије. Не ради се о делу релативном, ограниченом у простору и времену. Не ради се о људској иницијативи, са створеном и затвореном перспективом, него о делу богочовечанском. Богочовек Господ, који влада над небесним и земаљским, јесте Велики Архијереј који врши тајну као онај који приноси и који се приноси.

Унутар Свете Литургије, кроз причешће живота, светотајински се уводимо у тајну стварања, у драму пада, у догађај спасења и у слободу схватања.

Ако се заиста уграђујемо у Литургију и наш живот постаје Света Литургија (што представља коначни циљ нашег постојања), тада измирујемо дуг љубави, који имамо према нашој браћи, било да су нам близу или далеко. Тада дајемо сведочанство Духа, или тачније, не спречавамо светлост Васкрсења да се рашири по целом свету, као сила живота и утехе.

Оно што ће бити речено у наставку открива, на неки начин, борбу коју воде сви који живе и боре се, као клирици и лаици, у литургијском простору Православне Цркве.

У време Херувимске песме свештеник тајно чита молитву: „*Нико од везаних телесних похотица и сластица није досиојан да приђе, или да се приближи, или да служи литургију Теби, Царе славе; јер Теби служити – велико је и сирашно и самим Небеским Силама*“.

Скупљаш се, нестајеш, као најмањи и небиће, пред једном висином неусходивом и неприступном.

Ако је велико и страшно и самим Небеским Силама, како или где ми можемо да станемо?

Не само наша беда или нечистота, него се и наша врлина и доброта растачу и постају.

Само мртав, непостојећи, можеш да се приближиш његовом Светом жртвенику.

Али, у часу када кренеш да се расточиш пред неподносивим огњем, који открива и објављује сву твоју људску ништавност, одмах долази једна друга сила која те држи у животу.

Јер, постоји једно „али ипак“, као интервенција неизрециве љубави Божије: „*Али ипак, ради неискazаног и неизмерног човекољубља свој, непроменљиво и неизменљиво постоји си човек, и био си нам Архијереј, и као Владика свих предао си нам свештенодејство ове литургијске и бескрвне жртве*“.

Он неприступан, долази нама. Не да нам се само приближава. Не да нам пристуна. Нити просто разговара са нама, него се поистовешћује са нама, постаје неизменљиво и непроменљиво човек, остајући по суштини за нас неприступни Бог.

Остајеш потрвен, са једним пламеном наде да загрева срце твога бића.

Остајеш. Не коментаришеш оно што не може да се коментарише: само доживљаваш дејство ова два супротна искуства: неиз-

мерна висина, хаос удаљености. И, неизрецива љубав, несмешиво (– ασύγχυτος) сједињење.

Бог је страши за његове љубави. Воли те. Воли сваког човека. Даје неизрецив смисао животу свакога.

Оспособи ме силом Пјвога Светиога Духа, да обучен у благодани свештеноства... свештенодејствујем...

Силом Светог Духа, обукавши благодат свештенства, човек може да се приближи и да свештенодејствује пречисто тело и часну крв Господњу.

Без благодати свештенства свештеник не може ништа да уради. Обучен у свештенство, обучен у одежде, окружен сабранима (– εκκλησίασца), телом верујућег народа, Црквом, која је тело Христово, може да изврши приношење страшно и бескрвно жртве.

Парод Божји, сам Христос, Његово тело, које је Црква, даје моћи и могућности немоћном човеку да изврши страшно и самим небеским силама цијне.

Тако, у овом часу, свештеник живи оно што се мало затим у истој молитви недвосмислено каже: Богочовек је једини који влада небеским и земаљским [тварима], једини свешт и у светима почитава, једини добар и спреман да чује. Он је „све у свему“³. Он је који приноси и који се приноси и који прима и који се раздаје.

Достојно је и праведно Тебе певати... на сваком месту владавине твоје...

Увек. У свим приликама. У свим радостима, или несрећама; где год Ти владаш, како год Ти владаш.

Када Њему допустимо да буде Владика и Господ нашег живота, тада вреди и можемо да га певамо. Када чинимо вољу Његову: када тражимо да он чини шта хоће; када хотимично допуштамо да заиста влада у нашем животу; тада можемо достојно да му благодаримо. Тада из самог нашег живота излази, израња једно истинско славословље; читав наш живот постаје једно славословље.

Јер, Ти си нас из небаћа привео у биће. И пошто смо пали, све си чинио док нас ниси узвео на небо и даровао нам Царство Твоје будуће.

Непостојеће бива ипостазирано. Створено се узводи на небо. И од данас верни литургијски примају будуће царство.

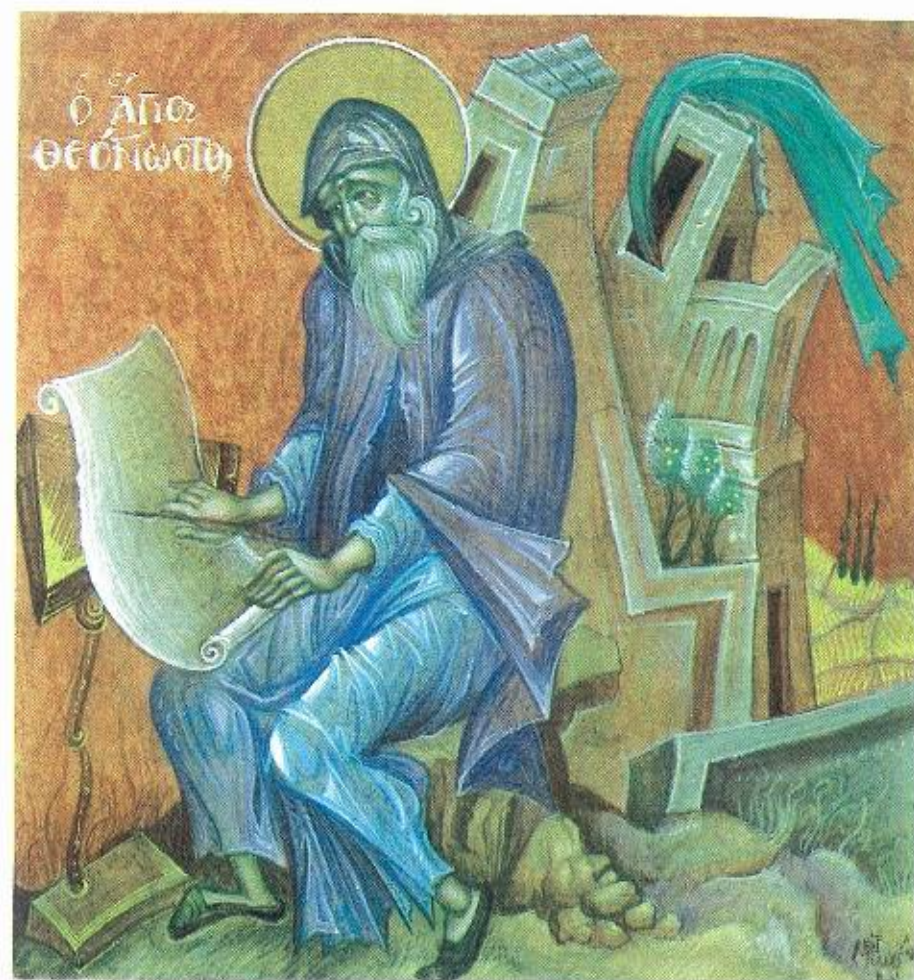
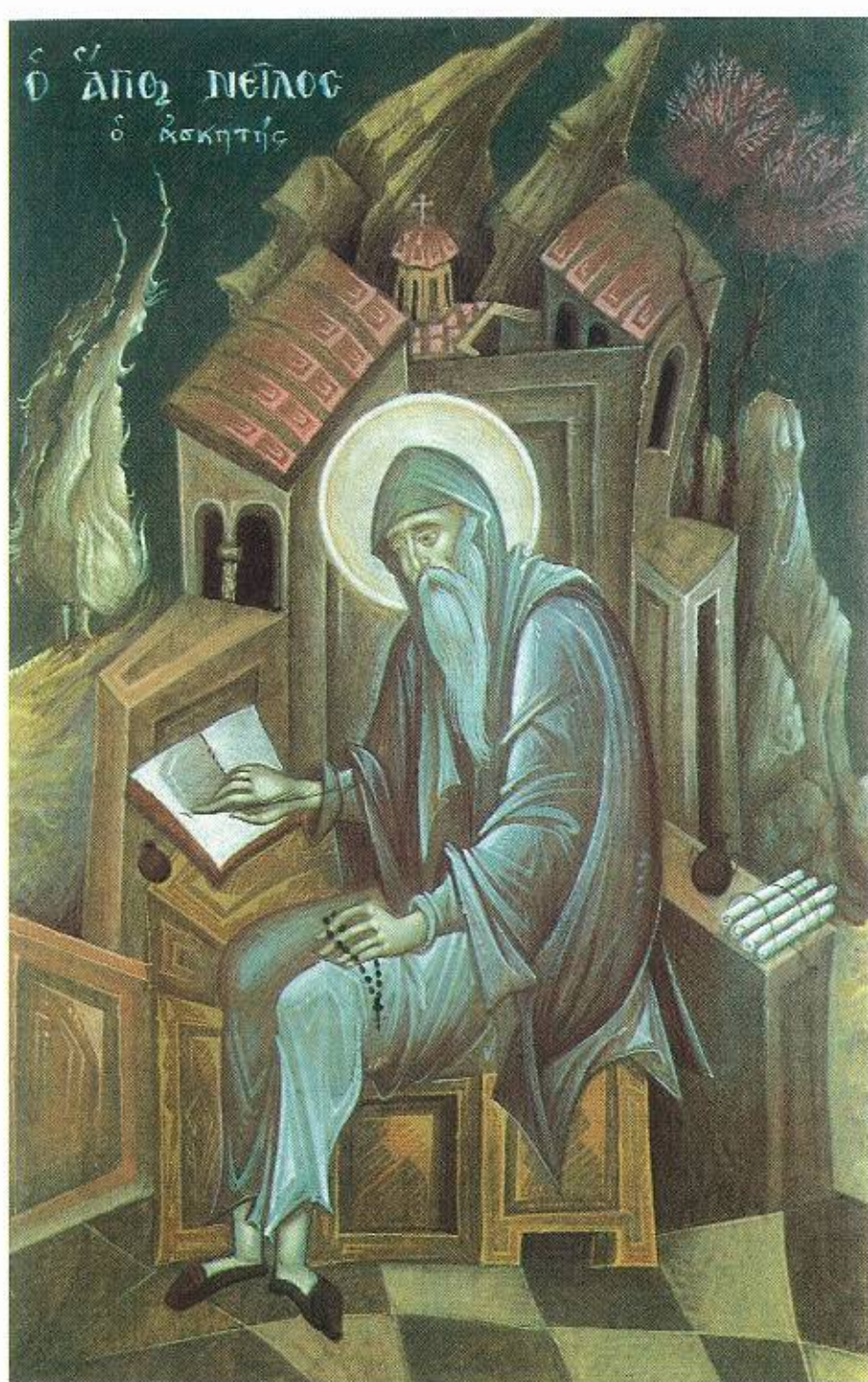
³ 1 Кор. 15, 28.

лична библиотека
Арх. Наум

СВЕТИ НИЛ ПОДВИЖНИК (360–430)

Био је изуман манастира близу Анџуре (= Анкаре), ученик Јована Златоустиог. Када је самодержац Аркадије, (407), затражио од њега да се помол за иопштеу Константинопоља од иожара и земљопиреса, Нил је одговорио да се ове несреће догађају због неправди учињених Златоустим.

Написао је многобројна дела, од којих је сачувано преко хиљаду краћких посланица, које сведоче мудрости и велику духовност. Избегава да расиравља догматске теме и уопштељава алегоричко тумачење. Главна тема је усаорице човека иодражавањем Христа. Духовна философија је манастирски живот, где се верни вежбају да „философирају (– љубомудрују) по Христу“. Сачувана су, такође, и разна аскејска дела и збирка поука у виду Глава, али није сигурно да су све његове.

СВЕТИ ТЕОГНОСТ (3 век?)

О Свештом Теогносту не постоје јасни подаци. Међутим, тешко да га можемо идентификовати са његовим именаком Александријцем који је називан и Егзегеша, многоученим богословом пређега века, који је по свештом Фотију „у свом изражавању једноставан и дубок...“ Сажето дело од 75 Глава јесте зрели плод раној исихастичког предања и показује човека пуног благодати и чистоте живота. Својим Главама о свештениству даје меру своје свештости, побуђује на размисање оне који желе свештениство, и привлачи богољубиве душе.

За све то ми Ти благодаримо. Теби, Богу Оцу и Твом Једино-родном Сину и Духу Твоме Светоме.

Благодаримо Ти за све што знамо и што не знамо. И свесно Ти благодаримо за све што не знамо. Јер сами не познајемо истински оно што нам је знало. Не распознајемо оно што нам је видно. Поти разумемо оно што је у творевини. Постајемо свесни само једног: да нас је Неко принео из небаћа у биће.

Ми писмо успели, него смо се спотакли и пали. Оп, Добротвор, није нас оставио у паду, већ нас је узвео на небо и „казнио нас“ изобиљем свог божанског доброчинства. Дакле, за нас је једно сигурно – да, пре но што смо постали, пошто смо пали, пошто смо узнесени на небо, Неко, ко је љубав беспочетна и неиспитива, уређује све. И – на невидив, неизречив и недоуман начин – „све у свему“, мноштвом милости своје.

Ово недокучиво човекољубље Његово рађа у нама безгранично поверење.

Тако, кроз Њега упознајемо непознато, видимо невидиво и схватамо оно што је изнад сваког схватања.

Ниспошљи Духа Твога Свештога на час и на ове предложене дарове. И учини овај хлеб пречасним Телом Христџа Твога. А оно што је у чаши овој пречасном Крвљу Христџа Твога. Претворивши их Духом Твојим Свештим.

Свештеник моли и одлази у крај. Скупља се. Повлачи се. Поставља. И пушта Духа Светог да свештенодејствује свесвете тајне.

Света Литургија блиста као неогребени дијамант, присуством и блистањем Духа. Читав њен развој, израз, клима и стос јесу објављивање ове благодати.

Овде, на светој Трпези свештенодејствује се часно Тело и часна Крв.

Освештава се и цела творевина: боја и облик (живопис), нота и глас (појање), појмови и живот (богословље), покрети и дејства (литургијско свештенослужење).

Ту се врши васпитавање деце Божије. Образовање у Христу.

Молитве које се читају тајно, или гласно у Светој Литургији. Иконостас, који нешто скрива и открива. Олтарске двери, које се у једном тренутку затварају, па се опет отварају. Све то говори о неким мистичним стварностима: о печему што се налази изнад онога што се види и чује. Пошто тајна живота има стране видиве и невидиве, опипљиве и неопипљиве, зато и Света Литургија не гов-

ори монотono и не покушава да увек па исти начин објасни све свима.

И Господ се, као што се говори у нашем богословском предању, често објављиван скрива, и сакривен објављује.

Дакле, треба да улозимо Бога богодолично; и човека, као икону Божију, исто тако.

Искада се многе ствари откривају када се о њима говори, а друге када се о њима ћути. Понекад је некоем реч потребна, да би учинио један корак ка познању божанских ствари, а понекад је неком другом ћутање неопходно, да би достигао у зрелост духа.

Дакле, Света Литургија има разноврсне тренутке, начине и објављивања, који се смењују и који поштују човека и одговарају свим његовим потребама.

Тако, реч, икона, мелос, имају у Литургији дубину неизрециву, несагледну и неисциту.

И неискан и неистражив Дух таинствено обасјава и тумачи оно што је видиво и схвативо.

У Светој Литургији биваш вођен, бива ти разјашњено оно што је невидиво код видивог. Неизрециво код изговореног. Несхвативо код свега онога што мислимо да схватамо и познајемо.

Сваку сада животињу бригу оставимо.

Остављамо, напуштано сваку бригу, старање и бол Христу Богу. Умирујемо се. Постајемо свесни да је „Њему стало до нас“.

И у наставку, у животу, у пословима, у журби, не постоји тескобна брига. Отишла је. Остављена је литургијски. Сместила се у божанску вољу.

Налазимо се у безбрижној брзини⁴.

И може читав живот, са својим напорима, да буде један други вид приноса Богу, вид молитве и продужетак литургије.

Прими ме данас, Сине Божији, за причасника тајне вечере Твоје.

Данас: овога дана, овога часа, у овом животу.

Данас значи: један тренутак, који је читав наш живот. Читав наш живот нека буде као овај трен; један принос (*Теби поверавамо сав животи свој и наду*) и једно божанско причешће.

Читава историја нека постане за нас једна Света Литургија.

⁴ В. Свети Симеон Нови Богослов, S.C., 51, стр. 65.

⁵ Свети Јован Златоусти, P.G. 49, 400.

Цели свет као један храм. „Сав простор дом молитве постаде“⁵.

Тако, када свештеник моли за овај свети дом (= цркву, храм) и за оне који са вером, побожношћу и смиреношћу Божијом улазе у њега, као да се моли за све који улазе у храм творевине: за све дошавше на светлост. Јер Он „беше светлост истинита која обасјава сваког човека који долази на свет“⁶.

Још Ти приносимо ову разумну (= λογικήν) службу за васељење.

Природа Свете Литургије је саборна (католичанска), икуменска. Не моли за малобројне, за присутне, него за све, за оне који се налазе на сваком месту владавине Господње.

Не моли за оно што је мало и пролазно, већ за оно што је велико и вечност; и тако се удостојава и благосиља оно што је свакидашње и краткотрајно.

Открива почетак стварања и есхатон, други и страшни долазак.

Све се ово возглављује и сабира у једној личности, у Бого-човеку Исусу, који је Алфа и Омега.

Удостој нас да се причестимо небесним твојим и сираним тајнама са ове свете и духовне прѣзе...

Осветио се читав живот и творевина. Води у освећење. Црква будући.

Удостој нас да се неосуђено причестимо, да постанемо причасници ове триззе, свете, свептене и страшне; заправо, творевине, живота, тајне наших веза са Тобом, са свима другима и са васцелом творвином.

Удостој нас, Господе, тако да наше живљење и понашање у овој творевини и историји буде на ошћушћење зрехова, на заједницу Светиога Духа, на смелост према Теби, не на суд или на осуду.

У часу освећења не износимо своје мисли нити своје речи. Понављамо тачно речи Светих Отаца. Говоримо оно што пише у литургијској књизи. Тако, литургијска реч има стваралачку силу.

⁶ Јн. 1, 9.

⁷ Пс. 32, 9.

Личи на творачке речи, „Он рече, и постадоше; Он заповеди, и саздаше се“⁷.

У стварању Дух се „пошаше над водом“⁸, и уобличава безоблично и неустројено. И сада молимо да се догоди претварање часних дарова *Духом Светиим*.

Међутим, у колико добровољно тражимо да буде воља Његова; да Дух освети *предложене дарове*; у колико не говоримо своје речи, него речи Предања и Отаца; кроз овај начин ми смо истински присутни и делујући „са свима светима“⁹, у име целе Цркве.

Предањске литургијске молитве стално су исте, а истовремено, нове и први пут чувене. Јер, њиховим подстрекотом, све се жртвује, и све васкрсава ново, сваког трена.

Тако, док стално исто говоримо и чињимо, налазимо се у новим изиспањским и испресупној светлости.

И у колико смо предањски, истински смо савремени и способни да се плодно суочимо са новим околностима и потешкоћама и да их прихватимо као благослов.

У колико смо одапи предању и вери нашој, стичемо духовно стрпљење и разумевање љубави, да бисмо све прихватили као браћу.

И у колико смо заиста чисти у срцу, видимо све чистима и никада не сматрамо исквареним или нечистим¹⁰.

Човек се храни Богочовеком, *храном свога светиња*, која је једина храна достојна људског испекивања и људске природе.

Крштава се безматежно и спаситељно у дубини причајућег ћутања, где је све хармонија.

Ћутиш, и чујеш Логоса у себи. Крв Његова, као крв твоја, тече почујно и на дар читавим твојим бићем. „Тело Бога и обожује ме и храни. Обожује дух, а ум храни чудно“¹¹.

Верујући се храни са свете Трпезе литургијског богословља. И дише слободно, живећи (= *политеујемо*) у слободи Будућег Века.

Будући Век (= *τα εσχότα*) се не чека временски, већ литургијски обасјава од данас историју и творевину.

⁷ 1 Мој. 1, 2.

⁸ Еф. 3, 18.

⁹ В. Авва Исак Сиријан, наведено издање, стр. 341.

¹¹ Велики часослов, Поредак Светог Причешћа, стихови пре причешћа.

Верујући у Литургији живи први дан стварања. Све израња из небића у биће. Све се устројава и одржава преукрашено истом животорном благодаћу Духа.

Човек и његов живот није створен једанпут од Бога. Сваког дана се ствара; зато је жив.

Живот у Христу, јесте један бескрајан ход ка Њему који је „пут, истина и живот“¹².

Твоје од твојих Теби приносимо ради свих и за све.

Најсвештенији тренутак. Срце тајис. Свечело приношење, крст, смрт. Вечни живот.

Свештеник подиже свете дарове својим рукама сложеним крстообразно. И уздиже Светиње описујући часним даровима знак крста у ваздуху, док изговара: *Твоје од твојих Теби приносимо ради свих и за све.*

И Агнец, свети хлеб, има на себи знак крста, са иницијалима: ИС ХС NIKA.

Центар тајис је крст, бол, жртва, принос. Он пролази кроз све и све освећује: „Ширина и дужина крста – равнотежа неба, јер божанском благодаћу освећује све“¹³.

Бол је свуда распростра, по свој ширини земље, по народима, породицама, поједицима. Распростра по свим утробама: младих, зрелих и старих.

Сав бол је примљен у срце Свете Литургије. Сва Света Литургија – Христос. Сав живот Христов – крст. Сво постојање наше (његово скупо срце) бол и крст.

Тако, можемо да се накалемимо на болујућег, страдајућег и крварећег Христа; на умирућег и Васкрсавајућег. И да доживимо крстоваскрени благослов и исповедање:

„Где, кроз крст дође радост целоме свету“¹⁴.

Тада се радујемо – радује се сваки верујући – јер долази радост у цели свет.

Радујемо се, јер се радост из бола родила. Смрт би победила смрћу. И Христос – светли жешик, изађе, као из брачне одаје, из гроба.

Тако, можемо да се надамо.

И када живиш чињеницу како постижеш и задобијаш: кроз бол и невољу здравље; кроз губљење своје душе, налажење и спасење;

¹² Јн. 14, 6.

¹³ *Минеј за септембар*, стихира подобна на Хвалите, Воздвижења Чеснаго Крста.

¹⁴ *Пендикосиар*, Поредак Часова Светле Седмиче.

тада си сигуран да се у овој литургијској клими, где влада Богочовек, коначни испит смјети, као један вид свецелосног приноса Њему, претвара у пенадани благослов и „прелазак од најтужнијег на најпријатније и најблаженије, и починак и радост“¹⁵.

* * *

Један велики пример крстоваскреног живота јесте крвоточива жена из Еванђеља, која је „много пропатила од многих лекара, и потропила све што је имала, и ништа јој није помогло, него јој је још горе било“¹⁶. Рече: „Прибећи ћу Господу. Наћи ћу Га, макар на тргу. Наћи ћу Га на улици. Све ћу му рећи. Испричаћу му безгласно. Не желим да га доведем својој кући. Нећу да му прекидам пут, пити да Га удаљавам од оних са којима је у друштву и са којима иде. Нити желим да Га ометам, ни да обрати пажњу на мене. Желим само да се мало дотакнем краја његове хаљине. Ништа више. Толико је мој бол. Толико је растурено моје постојање; толико расточено и узаврело моје биће, да ће се све једним додиром, у тренутку и тишини излити Њему који прима бол и само љуби.

И десило се. И наставили су пут. И није дат ни један повод ни-коме. Само су двоје схватили да се догодило нешто: болесница, која се дотакла без икаквог тражења; и Христос, који се одазвао без и мало закашњења.

Догодило се чудо: „И одмах стаде точење крви њене“¹⁷. „Пресахну извор“ њеног страдања, „и осети у телу да оздрави од болести“¹⁸. Пресушио је извор бола и крви. Престала је да губи снагу. Узела је – први пут – снагу непобедиву.

А Исус осети „у себи силу што изиђе из Њега“¹⁹.

И упита: „Ко је то што ме се дотаче?... Неко ме се дотаче“²⁰.

Неко ме је додирнуо. Неко ми је пришао. Дошао је близу мене. Не пролазим сасвим сам кроз мноштво света. Неко ми је говорио. Привукао је благодат. „Ја осетих силу која изиђе из мене“²¹.

А крвоточива „осети у телу да оздрави од болести“. И „дрхтећи, знајући шта јој се догодило, дође и клече пред њим, и каза му сву истину“²².

¹⁵ *Πενήνικος*τάρ, друга молитва трећег коленаприклоњења на вечерњем Педесетнице.

¹⁶ Мк. 5, 26.

¹⁷ Лк. 8, 44.

¹⁸ Мк. 5, 29.

¹⁹ Мк. 5, 30.

²⁰ Лк. 8, 45–46.

²¹ Лк. 8, 46.

²² Мк. 5, 33.

Причала је дрхтећи. Онај који тако дрхти после једног таквог искуства, познаје Бога и човека. Тај може да појми и да чује дрхтање великог људског бола. И може да говори Христу и Цркви, и да буде услышен.

И апостол исповеда: „У страху и у великом трепету бијаш међу вама“²³. Коринћани.

* * *

Да се верујући уграђује у Литургију и да буде преплављен божанским страхопоштовањем и благодаћу Господњом.

Да одлазите из храма испуњени силом и благодаћу Господњом.

Да вас потреса величанственост љубави Богочовека. И ништа своје да не говорите. Већ пуштајте гласност од изненађења тајним чудом, да сама говори. Као мироносице, које су отишле од гроба, које „ухвати страх и трепет, и ликом ништа не казаше, јер се бојаху“.

Водите непознате и равнодушне као браћу. Пуштајте своје дрхтаво биће да воли творевину и животиње, земљу, дрвеће, реке, планине... и сву творевину, која очекује благослов наше љубави.

И пађите неки кутак да плачете, као Петар, често не знајући зашто.

И пуштајте љубав Христову, као силу која је излечила крвоточиву, да се тајанствено излива. Да престане свет да губи снагу, да губи крв, да губи свој разум.

И да почне свет да добија снагу, да задобија здравље, и да налази своју дуну, губећи је ради Господа и Еванђеља Његовог.

А ви да наставите само да волите. Ништа друго.

са грчког превео Дејан Ристић

²³ I Кор. 2, 3.

КОСОВСКА ВЕРТИКАЛА СРПСКОГ ИДЕНТИТЕТА

Др Славенко Терзић
Историјски институт САНУ

У сваком народу, у културној топографији сваке нације постоје места дубоког поштовања и усхићења – места која имају нарочито унутрашње значење. Код Срба такво место је Косово, као окосница широког круга садржаја културне и духовне вертикале српског света. Косово као реч-симбол чини основно обележје историјске културе српске нације.

У Европи и другим деловима света уочљиво је настојање да се наметне лажна слика наше историје, нарочито Косова и Метохије, чак до карикатуралних, апсурдних размера. Паметање лажног идентитета није од јуче, оно има своје јасне и дугорочне циљеве. Више од једног века, негде тамо од времена Берлинског конгреса (1878) траје борба за „нови идентитет“ ових области. Лајонт Талоци, на пример, пише у рецензији дела Теодора Инса *Novibazar and Kosovo* (1892) да Инс доводи у питање „великосрпске лаж“ да су Косово и Нови Пазар били увек српски и да следствено томе и сада морају бити српски. После Манколм прихватајући тезу албанске пропаганде говори да Срби увек запоседају Косово војнички и примењују тамо „колонијални модел владавине“.

Ако пођемо од западног модела националног идентитета, и нације „схваћене као заједнице културе, чије су припаднике ујединили, али и хомогенизовали, заједничка историјска сећања, митови, симболи и традиције“¹, онда нема спора да је *Косово* средишња спона српског идентитета. Као неискрива ризница историјских сећања и асоцијација, оно стоји у темељу колективне народне свести и свеукупног народног стваралаштва.

Није реч о српском миту, како се често у свету па и код нас говори – реч је о реалној, живој српској историји. Косовска легенда и

¹ Antoin D. Smit, *Nationalni identitet*, превео с енглеског Стојанка Ђорђевић, Београд 1998, 25.

косовски мит проистекао је из свести о великом страдању целе једне цивилизације, развијеног српског друштва средњег века. Косово и Метохија су били најгушће насељени делови српских земаља. То су области не само са најјачом демографском него и са најјачом културном снагом. Чак све до пре једног века Срби на Косову и Метохији су чинили око 50% становништва тог дела Србије. Тамо су многи српски дворци – Сврчин, Пауни, Неродимље, Штимље и други. У Сврчину је Дупчан крунисан за краља. Тамо је седиште Српске цркве и најзначајнији манастири. Пећка патријаршија, Лепани, Грачаница, Богородица Љевићка, Бањска, Св. Арханђео код Призрепа и други. Тамо су развијени привредни и трговачки центри – тргови: Приштина, Пећ, Хоча, Вучитрн. Тамо су главни рударски центри. Трепча, Ново Брдо, Јањево. Тамо су живеле многе познате српске племићке породице као што су Брашковићи, Хребљановићи, Мушићи, Војисловићи...

За ову прилику покушаћемо да осветлимо место косовских тема у српској националној интеграцији, улогу Косова у покрету српског ослобођења и уједињења током 19. и почетком 20. века, и још шире, у српском културном и социјалном преображају овога периода. При томе се не ограничавамо само на политичку мисао и националну идеологију, већ узимамо у обзир и косовске мотиве и симболе у књижевности, науци, и уметности овога доба. Наравно да ослонац косовске вертикале лежи у бојаном епском наслеђу, величанственом косовском циклусу народне поезије, многобројним народним казивањима, великој косовској легенди која почива, како каже један писац „на тајанственој косовској завојетки“², али, то је велика тема сама за себе. Била је то култура ослоњена на своју стару цивилизацију, која је послужила као духовна одбрама и сопствене и хришћанске цивилизације у старој отоманско-оријенталној цивилизацији. Косовска легенда је „увек у себи садржала одређену политичку, верску, а потом и националну симболику“³. „У причи, – каже Војислав Ђурић, – косовски јунаци живе у целој српској земљи, од истока до запада и од севера до југа“, а главни ликови су увек Кнез Лазар и Милош Обилић. Предела, планине, реке, многа насеља у српским земљама многоструким нитима су везана за косовске јунаке, што поред осталог, открива „изузетне размере обузетости српскога народа Косовом, која се у историји света може поредити само с јеврејском обузетости изгубљеном постојбином“⁴.

² Григорије Божовић, *Пет стотина педесет година од Косовске битке*, „Политика“, 28. јуни 1939.

³ Ненад Љубићковић, *Косовска битка у своје време и у виђењу политичара или логика развоја епских легенди о Косовској боји*, „Косово у памћењу и стваралаштву“, приредио Ненад Љубићковић, Београд 1989, 127.

⁴ Војислав Ђурић, *Косовски бој у српској књижевности*, Београд 1990, 53.

Српски народ је ушао у 19. век и започео борбу за ослобођење са јасном свешћу о темељима и судбини своје старе државе као и о границама свога распрострањања. Они су знали да се боре за обнављање државе која им је силом отета. И српски устаници, и њихови школовани преци током 18. века, нарочито у Јужној Угарској, и обичан нешколовани свет широм српских покрајина – знали су за судбински значај Косова у српској историји. Цело народно стваралаштво сведочило је о паду државе, узроцима тога пада, и светлим ликовима браниоца. То се види, на пример, и код Захарија Орфелина, и његове песме *Плач Србији*, и код великог српског просветитеља, рационалистичке оријентације, Доситеја Обрадовића, који 1803. године пише:

„Каково чувствованије јоште и данас у српском срцу чије оне речи:

да је коме послушати било,
како љуто кнеже заклињаше:
– Ко не дође на бој на Косово,
од руке му ништа не родило.

Ово се у Омиру нариче *просло високо*“⁵

Свест о значају Косова у српској борби подвосмислено изражава и сам вођа револуције Карађорђе Петровић. Према белешкама Проте Матије Пенатовића, Карађорђе је беседио да је оружје „подигао и позвао све вас и свакога Србина на оружје да на Турцима освету чинимо, како за кнеза Алексеу, тако и за све кнезове наше и браћу које су Турци несли и погубили, и да скинемо у име Бога јарам који Србин од Косова вуче до данас“⁶. Тога је свестан и Лукијан Мушички у песми *На Вуковдан* (1817), а нарочито Вук Караџић који је својим огромним сакупљачким делом учинио много за очување народне епике и народног стваралаштва у српској култури и књижевности. Вук је тиме, иако можда не увек свестан тога, обавио велики посао духовног обједињавања свих српских покрајина.

Од 1804. године, од почетка српског ослобођења, до коначног ослобођења Косова и Метохије и целе Старе Србије 1912. године није било ни једног српског државника ни политичког вође, и ни једне политичке партије, у чијим политичким мислима или политичким програмима није стајала мисао о Косову и његовом ослобођењу. Разуме се, код неких је то било више, код неких мање изражено, зависно од самих личности, али и општих политичких и друштвених околности. Некада се Косово узимало као опомена на трагичну судбину народа, или као пример за народну несрећу услед невоље народних великаша, али то да је ослобођење Косова главни

⁵ Цит. према: В. Ђурић, *нав. дело*, 315.

⁶ Исто, 316.

смисао српске ослободилачке борбе нико није доводио у питање. То се поред осталог види и у свим варијантима националних програма, у којима је ослобођење Ситаре Србије један од главних циљева. Тај циљ као легициман признају групе балканске односно европске државе, осим, разуме се, Турске и Аустро-Угарске у периоду после Берлинског конгреса.

Косовске теме, косовски мотиви, косовска симболика, главни ликови косовске легенде – чине средишњу тему не само српске националне идеје, у ужем политичком и државном смислу, него и целокупне српске књижевности и уметности које чине срж националног идентитета. Нема ни једног значајнијег писца који се није огледао у овим темама – драмом, епом, песмом, историјским романом или сличним жаром. Од драма Милош Обилић (1828) Јована Стерије Поповића и Трагедија Обилић (1827/28, објављена 1837) Симе Милутиновића Сарајлије, преко Његошевих дела као што су Слободијаца (1935), Луча Микрокозма (1845), Горски вијенац (1847), Лажни цар Шћепан Мали (1851), затим Матије Бана и његових дела попут Цар Лазар или пројекти на Косову, до романа Јакова Игњатовића Ђурађ Бранковић (1859), и других његових дела, Љубомира Пенадовића, драме Ђуре Јакшића Сеоба Србаља, Марка Миланова, Стевана Сремца са делима Заборављени Обилић (1902) и Смрти Цара Лазара (1905), па преко Смрти мајке Јуџовића (1912) Ива Војновића до путописних редова Ива Ћишика На Косову (1912). Нема ни једног значајнијег српског песника 19. и почетка 20. века који није певао о Косову од Лукијана Мунтичког, Петра Прерадовића са песмом Косово поље, преко Стерије и његовог Даворја на пољу Косову (1854), Бранка Радичевића, Љубомира Пенадовића, Ђуре Јакшића и његове песме Косово (1857), Јована Јовановића Змаја са песмама На Заушнице и Косовски порука, Лазе Костића, Војислава Илића са песмама Косовски соколови (1889) и Мурићово јурије (1893), Драгутина Илића са Косовском химном, преко Алексе Шантића са песмама Призрене ситари (1912) и Јујиро на Косову (1913) до песама Јована Дучића као што су Паж и нарочито песама Милана Ракића Божур, Симоница, На Газиместану и других, затим Симе Пандуровића Обилић и друге.⁷

Историјски мотиви, несрећа на Косову и Косовска битка прожимају и разне видове српске ликовне уметности. Од велике сликарске композиције Косовска битка (1776) у трпезарији манастира Раваница, рад Амвросија Јанковића (који су усташе уништиле у Другом светском рату), преко различитих сликарских композиција као што су Смрт Цара Уроша у манастиру Јаску, Косовски бој (1853) на зиду цркве у Товаришеву (Бачка), затим Милош Обилић убија Мурају (1871) у своду цркве у Остојићеву, Смрт Кнеза Лазара

ра (1885) у Саборном храму у Пишу, а потом од истог аутора Обрешћење главе Кнеза Лазара (1905). Косовски мотиви налазе се на платнима Ђорђа Крстића, Моме Глишића, Надежде Петровић, Драгослава Васиљевића Фиге, Михаила Милонановића и других српских сликара. Овај циклус се завршава сликом Драгутина Икиострија Освећено Косово (1912). Косовом се бави и српска пластика, истина мање. Јован Јовановић Змај је оставио у цртежу Пројекти за споменик на Косову, а Ђорђе Јовановић је израдио онај познати Споменик косовским јунацима, откривен у Крушевцу 1904. године.

О снази косовских мотива говори чињеница да су се њима бавили и други словенски уметници, у првом реду Хрвати и Чеси, а најсјајније се то испољило код Ивана Мештровића и његовог Видовданског храма. Ту је и ситна пластика попут Његошеве Обилића медаље (1847) за храброст. Али и многе друге медаље. Косовски мотиви и косовски ликови представљени су и на многим литографијама и бакрорезима током 19. века.⁸

Српски народ је до 19. века сачувао свест о високим дometима свога друштва средњег века. На Косову и Метохији су најважнији средњовековни градови, краљевске резиденције и задужнице, важни тргови, седиште Српске цркве, главне властелске фамилије.

У свим политичким програмима, у књижевности, у поезији, град Призрен, као стара престоница из доба Немањића, види се најчешће као будућа српска престоница. Уосталом за све време ропства под Турцима, од бројних немањинских престоница, опева се непрекидно готово једино Призрен, и то често као „српски Цариград“. Владика црногорски и велики песник Петар II Петровић Његош, „трагични јунак косовске мисли“ како каже Иво Андрић, у писму Кнезу Александру Карађорђевићу истиче да му је једина жеља да види уједињено Српство, а он ће онда отићи у Пећ, као српску духовну престоницу, а књаз српски у Призрен – српску световну престоницу.

Мисао о Призрену као будућој престоници, живи и у главама многих младих људи, нарочито 60-их година 19. века, у Призрену постоји јако српско грађанство, лист Косово на српском и турском. Једна млада литерарна дружина из тога времена Српска пада, из Београда, упућује поздрав скупштини Уједињене омладине српске речима: „Даж Боже, скоро се у Призрену састали“, а омладинци из Неготина поручују: „Мислите на Сарајево и Призрен, да се тамо једном у братској слози састанемо“⁹. Владар Црне Горе, књаз, а потом краљ Никола I Петровић Његош, чије је дело потпуно на трагу косовске заветне мисли, истиче у једном писму кнезу Михаилу Об-

⁷ Војислав Ђурић, *наз. дело*, 319–447.

⁸ Дејан Мелаковић, *Косовски бој у ликовној уметности*, Београд 1990, 17–13.

реновићу поводом прославе 50. годишњице Другог српског устанка, да је тај догађај „драгој Србији ослобођењем уродио и љуту косовску увреду бар од части осветио“.¹⁰ Скоро 50 година касније, у предвечерје ослобођења Косова и Метохије, на молбу Митрополита Митрофана Бана да се сахрани у манастиру на Цетињу, краљ Никола између осталог одговара: „...па зар хоћеш, витеже колапински, да издаш у нашим подвизима, да се сахраниш под Орловим крилом?! А гдје су ти Дечани, гдје Патријаршија, гдје Призрен? Тамо се ваља сахранити, Преосвештени! Или у црпој земљи, или у утроби Вукове Шаре и Качаника!“¹¹ У програму Народно-либералне странке из 1881. године, партије Јована Ристића, истиче се да се на историјском путу српског ослобођења током Велике источне кризе 1875–1878. године могла тада „поново развити света косовска, мишарска и таковска застава“, која се залепршала на бедемима Ниша „и код Грачанице у Косову“.¹²

Као и код осталих европских народа, код Италијана или код Немаца, на пример, предначило је родољубље српске омладине, нарочито средином 19. века. Било је сасвим у знаку Косова, косовских тема и косовских јунака. На седници *Дружине младежи српске* 1849. године млади лицејац Стеван Тирић насловио је своју беседу у облику питања: *Хоћемо ли, можемо ли и смемо ли на Косово?*¹³ Јован Скерлић наводи стихове једног младог Србина у аустријској регименти, за време битке код Солферина 1859. године, инспирисане замахом италијанског уједињења:

„Устај, Србе! Тебе зове
Цар Душана гроб
Свете кости Лазарева,
Да не будеш роб“¹⁴

Сви који су певали, пише Скерлић, „понављали су са Јакшићем: *Косово равно! Рано крива!*“¹⁵ Са свих младих песника, међу њима и Братка Радичевића, био је да напишу један велики еп о Косову. И нове српске народне песме инспирисане српским борбама за осло-

¹⁰ Јован Скерлић, *Омладине и њена књижевност (1848–1871)*, Београд 1925, 129.

¹¹ Никола I Петровић Његош, *Писма*, Цетиње 1969, 49–50.

¹² Исто, 378.

¹³ Василије Крстић–Радос Љушић, *Програми и ставови српских политичких странака до 1918. године*, Београд 1991, 122.

¹⁴ Јован Скерлић, *нак. дело*, 25.

¹⁵ Исто, 65.

¹⁶ Исто, 155.

¹⁷ *Освета косовска. Јуначке пјесме српске*, спјевао и написао Максим М. Шобајић, Нови Сад 1879. године.

бођење током 19. века, нарочито 1875–1878. године, имају у свом темељу косовску идеју, о чему сведочи збирка песама Максима Шобајића *Освета косовска*, објављена у Новом Саду 1879. године.¹⁶

Ставни враћање Косову није било само део европског националног романтизма, обузетост прошлосту и култ средњег века. Оно је било и последица великог страдања Срба на Косову и Метохији током целог 19. века, што је још више подстицало и подгресало свест о улози Косова у српској историји и његовој несрећи. Недобронамерни писци, да би прикрили драму Старе Србије, све објашњавају тобожњом српском склоносту миту и митском мишљењу. Прва велика страдања Срба у модерној историји и прва велика стичка чишћења Срба дешавају се управо у Старој Србији, на Косову и Метохији. Тако је Косово било оличење не само велике народне несреће поткрај средњег века, него оличење велике несреће једног дела хришћанског света пред лицем и уз саучесништво великог дела хришћанске Европе. Оно је постало симболом за недостатак минимума хришћанске солидарности, како у 14. веку, тако и у 19. и 20. веку. Године 1864. архимандрит манастира Дечана, Хаџи-Серафим Ристић објавио је у Земуну познату књигу *Плач Старе Србије*. Архимандрит у Предговору књиге, очекује хришћанску солидарност, износећи на свет „стање бедног Хришћанства у Турској“. Поред осталог пише: „Према позиву и дужности мојој, да се стање бедног Христијанства у Турској, које од дана падења славе српске на бојном пољу Косову па до данас бич тирански злостављања и убиства сноси, побољша, свију сам могућих се средства лажао; но мало успеха бар до сад, при свеколиком положеном труду и средствима видео.“¹⁷ Своју књигу Архимандрит Серафим посветио је англиканском свештенику Вилијаму Дентону „великодупном пријатељу и бранитељу народа српског“. Дентонова књига *Хришћани у Турској* (Љондон 1863), документовано је сведочанство о турским и арбанашким насиљима. Он је упознао Енглеску и Европу са страдањима хришћана. Тридесетак година касније стигао је још један (1896) велики документовани корпус грађе о арбанашким злочинима над Србима у Старој Србији, под насловом *Из најцрње Европе*.¹⁸ Писац дела, Иван Иванић (псеудоним Србин Србиновић), поредћи злочине на Косову и Метохији са злочинима у другим деловима света каже: „Јер оно што се последњих година догађа у Арнаутлуку и Старој Србији, то превазилази све грозоте средњег века, прошле покоље у Јерменској, и садање на Криту. То су управо зулуми и зверства

¹⁷ *Плач Старе Србије*, написао и издао Архимандрит Високих Дечана, Хаџи-Серафим Ристић, Земун 1864. године.

¹⁸ Србин Србиновић (Иван Иванић), *ИЗ НАЈЦРНЕ ЕВРОПЕ. Убиства, алачке, оближине и зулуми у Старој Србији, арнаутлуку, Дебру и Македонији*, Београд 1896.

каких нема данас ни међу људождерима у Патагонији и Аустралији, ни међу дивљацима у најдубљој Африци. Зато и *дајемо овим редовима у црном оквиру, цитирамо Из најдубље Европе*." Три године након Иванићеве књиге појавила се, на српском и француском, књига припремљена за конференцију у Хагу *Арнаутски злочини над Србима у Старој Србији 1898–1899*.¹⁹ Домаћу грађу потврђивали су бројни инострани истраживачи попут А. Ф. Гилбердинга, Ивана Степановича Јастрбцова, Виктора Берара, Мери Дарам, Гастона Гравијеа и других.²⁰

Свест о значењу Косова живела је једнако и у другим српским областима, свуда где је живео српски народ, чак и на ободу српског етничког и културног простора. Први драмски текст на тему косовске легенде, о „боју Кнеза Лазара“, настао је у 18. веку у Боки Которској. „Највероватније у Перасту“.²¹ Познати српски писац Јаков Игњатовић је забележио да му је у детињству старатељ и васпитач био његов брат од стрица Сима Игњатовић, велики бележник града Будима, који је умро „са заветом да му се кости пренесу у Призрен“.²² Иво Војиновић 1906. године саставља драмски еп *Смрти мајке Јуџовића*. Његов брат Лујо Војиновић је записао да је он враћајући се народној поезији, на трагу традиционалних односа српског Царства са Дубровником, желео да „створи за један тренутак мајестетички Град могућим уточиштем последњег косовског витеза...“²³

Спага косовске мисли испољила се нарочито око 1889. године, у време обележавања пет стотина педесете годишњице Косовске битке. Већ крајем 1888. године у Руми је формиран средишњи одбор за обележавање петстогодишњице Косовске битке, свакако због близине Равнице, Врдица, у којој је лежао њивот са моштима кнеза Лазара. Велика свечаност одржана је тада и на далматинском Косову, у Кинској крајини. Срби из тамошњих шест села (Рамљани, Звјеринац, Уздоље, Риђане, Марковац и Орлић) и два засеака (Рађе и Шаровац) сачували су предање да су њихови преци дошли са Косова поља. У селу Марковац налазила се црква Светог Илије подигнута 1589. године. Остарели владика Стефан Кнежевић поз-

¹⁹ DOKUMENTS DIPLOMATIQUES, correspondance concernant les actes de violence et de brigandage des Albanais dans la Vieille Serbie (Villayet de Kosovo) 1898–1899, Ministère des affaires étrangères, Belgrade MDCCCXCIX, I: 145.

²⁰

²¹ Марта Фрајнд, *Прве драмске обраде легенде о Косовском боју*, „Косово у памћењу и стваралаштву“, приредио Непад Љубинковић, Београд 1989. године, 222.

²² Ј. Скерлић, *нап. дело*, 162.

²³ Цит. према: Ратко В. Јовановић, *Народна песма Смрти мајке Јуџовића у виђењу и у драмској обради Иво Војиновића*, „Косово у памћењу и стваралаштву“..., 233–234.

вао је 1889. године Србе да дођу на Видовдан на освећење нове цркве Лазарице на далматинском Косову, око које се тога дана окупило на хиљаде Срба из северне Далмације, јужне Лике, Босанске крајине, Буковице, Равних Котара, Кинске и Цетињске крајине.²⁴

Повратак косовским темама током 19. и 20. века поред националне интегративне улоге и подсећања на моралне вредности великог косовског наслеђа, био је прилика и за критичко подсећање на узроке пропасти српске државе и српског друштва. Председник Српске краљевске академије, у време обележавања петстоте годишњице Косовске битке био је Чедомир Мијатовић. У пригодном надахнутом духу, али и са опоменама које су могле звучати врло савремено, Мијатовић је 11. јуна 1889. године, изговорио дужу беседу насловљену Косово. Са књижевним талентом, и очигледним смислом да историју види као драму, Мијатовић је почео беседу следећим речима: „Са страхом и трепетом подижем мој глас да вас позovem да изађемо на велико гробље косовско. Још само четири дана, па ће сав српски народ духом да походи то гробље, да га сузом залије, да га цветом окити, да га уздасима својим прекади, да му приђе са срцем пуним љубави, и да пође са њега са срцем пуним поноса. Ово је први пут у историји хришћанства да један народ прави петстогодишњи парастос. Кроз четири дана сва ће српска земља да се претвори у један велики храм божји, у коме ће сав један народ са милионима захвалних срцаца и милионима потресених душа да слави и хвали Бога, што му је дао косовске јунаке. Нека би ова наша данашња свечаност била једна мала припремана служба оној великој народној литургији! Нека би ова наша служба била као једна тиха вечерња молитва великој светињи косовској!“²⁵ Мијатовић је анализирао узроке и последице косовске несреће. Идеја државног јединства, казао је он, „била је сувише нова и захтевала је тешке жртве“ какве моћна властела није била спремна да положи. У границама чисто српских земаља „идеја државног јединства није још ни из далека отупила оштрину и јачину провинцијалних тежења“, за велику већину балканских народа „опасност спољашња није била тако јасна ни видљива“. Видевши дезинтеграцију српског народа Кнез Лазар је „систематски и следствено узео да ради на измирењу, зближењу и уједињењу српских земаља и на савезу српских народа са другим хришћанским народима“. Погинувши на бојном пољу за ту мисао он је ту мисао „народног уједињења окружио светитељским колом“.²⁶ Од Косова, каже Мијатовић, „почиње нова историја Србије, историја великих искушења, дуге патње, непрекидне борбе и неугасне славе“.

²⁴ Мирко Пежајић, *Прослава Видовдана на далматинском Косову*, „Политика“, 20. јун 1939.

²⁵ Чедомир Мијатовић, *Косово. Беседа у Свечаној седници Краљевске академије 11-ог јуна 1889*: „Оталбина – књижевност, наука, друштвени живот“, власник и уредник Владан Ђорђевић, књ. 22, Београд 1889, I.

²⁶ Исто, II–III, XIII–XIV.

Оштрију беседу од председника Краљевске академије изговорио је начелник Главног Генералштаба, тада генералштабни пуковник Јован Мишковић, па Видовдан 1889. године, на помену у Београдској официрској касини, под називом *Косовска битка*. Почео је следећом реченицом: „На данашњи дан пре пет стотина година, хиљадама Срба, паших славних предака, испустили су своје јуначке дупе на тужном пољу Косову, борећи се за своју народност, веру и отаџбину“. Након детаљне анализе војничког тока битке, и њеног одраза у народној песми и традицији, Мишковић је на крају беседе јасно нагласио неке поуке Косовске битке. „Није довољно да знамо шта је и како је било, него треба да славним нашим претцима у светлим делима подражавамо, а од тамних да се клонимо.“ – каже Мишковић. Исход Косовске битке последица је многих претходних политичких збивања у првом реду карактера државног уређења и карактера војне организације. „Видели смо нашу државну поцепаност: неслогу и завист међу старешинама. Цео народ, истина, имао је и части и храбрости, али државна и војна организација била је слаба.“ – казао је Мишковић. Турци су имали бољу војну организацију, бржу мобилизацију и концентрацију, већу дисциплину и бољу тактику. „Све то уједно морало је дати онакве резултате. Битка косовска је плод свију наших државних, друштвених и војничких погрешака и врлина. Како су прве претегле на судбоносном каутару историје и решење морало је жалосно да следује. То је неумитни ток историјских догађаја. Па кад знамо са чега смо пропадали и у чему грешили, дужни смо да се тих погрешака клонимо.

Најбоља награда косовским јунацима за њихов осведочени патриотизам и велико пожртвовање биће опда, кад њихови потомци делима докажу, да су способни да остваре идеју, за коју су се они на Косову борили.

За то негујемо слогу и љубав међу нама; развијајмо врлине; подижемо ваљану, дисциплиновану и поуздану војску те да можемо, кад време за то дође, да остваримо националну идеју: уједињење Српства.“²⁷

Косово као тема, дакле, живи у српској култури, у српском друштву, у свим његовим деловима и у свим српским покрајинама у време када су и Косово и Метохија и цела Стара Србија били изван српске модерне државе. То је сасвим разумљиво. Косово је и у државном и у политичком, и у духовном и у културном смислу темељ српског идентитета, основни мотив ослободилачке мисли, инспирација многих књижевних и уметничких дела. Ни један други топоним нема снагу топонима Косово. Косово и Метохија чине суштински део српског духовног, културног и државног идентитета.

²⁷ Јован Мишковић, *Косовска битка* (15. јуни 1889. године). На петстотогодишњем помену у Београдској официрској касини 15. јуни 1889. године. „Отаџбина“, књ. 22, XVI–XXXVIII.

ЦИХАДСКА СУШТИНА КОСМЕТСКОГ ПРОБЛЕМА

Др Мирозуб Јевтић

Највећи удар на територијални интегритет СРЈ представља ситуација на Косову и Метохији (КИМ). Сецесионистичка политика огромне већине албанског народа на том делу Србије је остварила велике резултате захваљујући искључиво помоћи НАТО пакта предвођеног САД.

Основно питање које се поставља јесте зашто данас једина суперсила и њени савезници стоје иза албанског политичког пројекта? Одговор на то питање је вишеслојан, али једна од најважнијих компоненти ове политике јесте велики интерес Вашингтона у арапско-исламском свету. САД настојећи да одрже позицију највеће суперсиле морају да своју моћ деле са регионалним силама, јер су саме немоћне да контролишу цео свет. Као противуступак морају тим регионалним силама испуњавати одређене услове. У овом случају исламски свет предвођен својим представницима какви су ОИК

Организација исламске конференције, затим Рабита – Светска исламска лига Шинтаре доживљавају као део арапско-исламског света, јер велику већину овога народа чине припадници ислама¹. Са те тачке гледишта за исламски свет Шинтари представљају идеалну базу за остваривање исламских циљева на Старом континенту. А циљеви ислама су јасно дефинисани, исто као и улога балканских муслимана у тим пројектима. Говорећи о томе на I конференцији муслимана Источне Европе одржане у Сарајеву у септембру 1991. године, Фахд Б. Абдулах ел – Семарт из Саудијске Арабије где је средиште ОИК и Рабите је казао „Ислам у Источној Европи и даље има чврсто коријене и због чега има све предиспозиције да уз Ала-

¹ Према последњем попису етничког статуса на коме је религија била пописна категорија, а Шинтари били пописани на Космету је било 525.000 Шинтара. Од тога броја само је 19.000 било римокатоличке вере. Значи сви остали били су муслимани. А то је преко 96%. Тиј одгов је у Македонији био још већи. Последица о томе у *Шинтарски годишњак ФНП* 1995, Београд, стр. 54. У Албанији се процене крећу око 70% муслимана, 20% православних и 10% римокатолика. Последица (пр. Јевтић Мирозуб, *Шинтари и ислам*, Призвор, 1995, стр. 11–12.

хову помоћ буде средиште политичке моћи и истовремено дифузни центар ислама преосталом дијелу Европе и Совјетског Савеза². Међутим разлози за ширење и напредовање ислама у Европи уз подршку САД нису изазвани само тиме. О томе француски истраживач Александар дел Вал вели: „Ширење исламизма у свету и Европи фаворизује, као што се надамо да смо показали, Америка из чисто економских разлога, како би ојачала и учинила дуготрајним спољну моћ Сједињених Држава, на штету свих осталих међународних актера, почев од европских држава³.”

У својој последњој књизи Дел Вал описујући зашто САД помажу Шиптаре против Срба каже: „Као за рат у Ираку, потврђује се у ствари уска међузависност између две непријатељске стране, које ђаволизујући једна другу, остају солидарне: то су антисрпска стратегија Вашингтона која ојачава ауторитарну и храмајућу Милошевићеву власт, чија је дуговечност битна за САД јер служи као корисно страшило које дозвољава Вашингтону да скрије своју вољу да уништи читаву српску нацију, као што се уништава Ирак више од десет година у име борбе против непријатеља – страшила Садама Хусеина. Иза те моралне борбе против инкарнације зла, нацификованог диктатора, у суштини корисног непријатеља, крије се цинична глобална стратегија чија је суштина геоекономска... одређена да свим средствима преузме контролу Римланда Евроазије, путева нафте и резерви земног гаса од Кавказа и Блиског Истока. Ширење НАТО на Медитерану... на Балкану, на Кавказу и у Централној Азији и има за циљ осигурање новог пута свиле⁴. Да би се осигурали ти нафтни путеви морају се задовољити муслимани који поседују изворе, затим они муслимани чији су извори већ у експлоатацији тј. Арабија, Кувајт итд. али и они кроз чије земље треба тај нови нафтовод да прође. Како је замисљено да он заврши у Валони у Албанији, морају се задовољити Албанци на рачун Срба, Македонаца, Бугара и Јермена данас и сутра и Грка. И ту лежи одговор зашто су САД стале иза Шиптара. Десило се то, значи, само због циљевине да Вашингтон мора да води рачуна о интересима ислама а не због Шиптара. Тако да је питање шиптарског сецесионизма преваходно исламско питање, са тачке гледишта међународне заједнице, без обзира што сами Албанци о томе мисле. Нормално исламско питање има и своју унутрашњу димензију и она ће бити обрађена у другом делу овога рада.

² *Предговор*, Исламске информативне новине, Сарајево, 15. IX 1991, стр. 13.

³ Александар дел Вал, *Исламизам и Сједињене државе, алијанси против Европе*, Београд 1998, стр. 260, издање Службеног листа СРЈ.

⁴ Alexandre Del Val, *Guerres contre l'Europe, Bosnie, Kosovo, Tchétchénie* Edition des Syntes, Paris, 2000, стр. 305.

Углавном може се констатовати да је због ислама свет на страши Шиптара. Зато су све друге анализе које дају предност овом народу у односу на Србе и Македонце, а које се заснивају на историјском праву, само замагљивање суштине, јер када би се истакли стварни интереси САД, онда би то изазвало критику унутар те земље.

Политика исламског света према Космету најбоље се види из понашања ОИК и других организација исламског света. Пре свега оних које спадају у такозване невладине организације, мада то треба узети веома условно јер у исламу нема одвајања вере од државе. Тако да су све те организације у ствари продужена рука земаља у којима су формиране. У томе смислу за схватање политике исламског света према Космету и питању Албанаца уопште ваља подсетити на један веома важан догађај. Ради се о састанку једне веома важне исламске међународне невладине организације „*Међународног савешта за цивиље*“. Састанак је био круна целокупне политике исламског света према албанском питању и формулисао је њене циљеве, који су се кристалисали у протеклим деценијама од када исламски свет има полица да међународно делује. Ради се о 15-ом заседању ове организације одржаном у Мекки у срицу исламског света, тамо где је ислам рођен у VII веку и где су зацртани његови циљеви. На састанку је присуствовао и тадашњи врховни поглавар Исламске заједнице у СФРЈ Јакуб Селимоски. Тада су, од 1. до 5. II 1992. године, донете следеће одлуке. Да се предложи да земље чланице ОИК, која је међудржавна тј. владина организација, делују на остваривању четири задатка: да признају самосталност БиХ, да узму активно учешће у решавању косметског проблема како би Албанци на тим просторима остварили *самосталну* политичку заједницу, затим да се призна аутономија Рашке области и последње да се делује на остваривању *заједничког суверенитета* Албанаца и осталих муслимана са Македонцима у Македонији⁵. Како видимо отворено, још на почетку југословенског рата, ОИК је требало да делује на остваривању циљева које је пред себе поставила и албанска заједница у СФРЈ, односно у СРЈ и у Македонији.

Од тада до данас ОИК, као организација која окупља преко педесет држава чланица које су такође чланице ОУН, Покрета несврстаних, ОАЈ и многих других регионалних међународних организација⁶ предузела је сву активност, а све то под руководством и финансијским покрићем из Саудијске Арабије, да се ови циљеви реализују. Резултате знамо. БиХ је призната у градицама које је зацртао АВНОЈ, Република Српска се све више гуњи са циљем да се утопи у унитарну БиХ. Космет је под окупацијом НАТО снага, Југ Србије, тј. Прешева, Бујановац и Медвеђа под сталном супервизијом

⁵ *Предговор*, Исламске информативне новине, Сарајево, 15. II 1992, стр. 10.

НАТОа са битно ограниченим суверенитетом СРЈ. Македонија приморана да прихвати захтеве Албанаца, баш како предвиђају одлике XV заседања Светског савета за цамије. Остаје још Рашка област где се терен полако припрема за остваривање поменуте аутономије, али се иде и даље. И из понашања и политике ОИК види да је циљ не само аутономија већ и отцепљење овога дела Србије и Црне Горе. А то би за резултат имало разбијање СРЈ и битно територијално умањење обе преостале републике југословенске федерације.

То се видело из целокупне делатности ОИК. Ова организација има два централна облике деловања: Конференцију краљева и шефова држава и влада и Конференцију министара иностраних послова. Први облик деловања се окупља једном у три године, а други сваке календарске године у различитим државама чланицама. На тим састанцима се доносе резолуције по разним питањима и оне се касније као став ОИК шаљу у ОУП где, с обзиром да ОИК има статус посматрача у ОУН⁷, све резолуције ОИК постају и документ који ОУН дистрибуира државама чланицама. На тај начин ОИК делује као група за притисак на државне челнике које имају интересе у арапско-исламском свету. Ту се пре свега мисли на земље извознице петролеја ОИЕК итд. Тако се широко лобира да се у ОУН делује на остваривању политике ОИК. На тај начин су се питање Албанаца у СФРЈ и касније у СРЈ и Македонији наметнула као питања читавог исламског света. А он се свим снагама бори за остваривање њихових циљева. И садашње стање и подршке међународне заједнице где доминирају САД, Албанцима је резултат те политике.

Кроз неколико примера покажећемо како се то радило и како се ради и даље до коначног реализовања циљева зацртаних у одлукама XV-ог заседања Међународног савета за цамије.

Тако је нпр. на XXVI-ој министарској конференцији ОИК одржаној у Буркини Фасо од 28. јуна до 1. јула 1999. године, значи године када је извршена агресија НАТО на СРЈ, питање Албанаца било једно од важнијих питања Конференције. При том је то питање било третирано искључиво као питање муслимана којима треба помоћ, јер их немуслиманци угрожавају баш због чињенице да су они тј. Шиптари муслимани. Говорећи на отварању Конференције председник Буркине Фасо, дакле једне од земаља којима је бивша СФРЈ увек пружала помоћ и подршку је рекао да једне од најважнијих питања које окупира исламски свет јесте и „трагедија муслимана Ко-

⁶ Погледати о томе Лектић Миролуб, *Исламско схватање рајла и улога Исламске конференције у очувању мира*, Београд, Правни факултет, магистарски рад, 1984, исти аутор: *Верско-политичке основе Исламске конференције, у Религији и савременим свету*, Центар за марксизам Б.У., Београд, 1987.

⁷ Видети резолуцију 3369/XXX/ Генералне скупштине ОУН, о додели статуса посматрача ОИК као владиној организацији.

сова⁸. За председника те земље коју је СФРЈ увек сматрала за пријатеља нема места за размисање о трагедији косметских немуслимана, чак ни Албанаца римокатолика који су трпели последице агресије, али и нападе својих исламских сународника.

Бројни су иначе били извештаји о нападима на римокатолике Албанце – о њиховом исељавању у верски им блиску римокатоличку Хрватску⁹. Тек говор председника Блеза Кампаорса је прихваћен као службени документ Конференције. У наставку рада Конференције учесницима се обратио, у својству председника претходног заседања Ахмад бен Абдалах ал-Махмуд министар иностраних послова Катар где је посебно истакао ситуацију „муслимана Косова“¹⁰. Ако се има у виду да су седници присуствовали представници ОУП, Покрета несврстаних, Арапске лиге, ОАЈ и још других многобројних организација а такође да је на Конференцији узео реч и заменик генералног секретара ОУП Ибрахим Фал, како се види муслиман, онда је јасно колики је међународни значај ових одлука.

Све то се видело из завршног саопштења Конференције, где се о Космету говори на следећи начин: „Конференција је такође истакла своју потпуну солидарност са народом Косова“¹¹. Докле иде политика ОИК према СРЈ види се из податка да у извештају о учесницима конференције стоји: „Следеће земље су узеле учешће као гости: Република Хрватска, Република Словенија, Република Македонија... и Санџак“¹². Дакле Рашкој области се даје статус који имају независне и међународно признате државе. Што показује да се иде и даље од резолуције XV-ог заседања Међународног савета за цамије.

На IX-ом самиту ОИК тј. на Конференцији шефова држава одржаној у Катару 12–13. новембра 2000. године поново је у политичким резолуцијама једна специјална посвећена Косову¹³. А у питањима која су се тичала културе такође је истакнуто да се *муслиманима* Космета и Санџака мора пружити помоћ.¹⁴ У једном броју билтена IRCICA-а „Центра за истраживање историје, уметности и исламске културе“, који је један од помоћних органа ОИК је главни текст посвећен Космету. Желећи да тако сензибилизира и мобилише исламски свет у циљу његовог залагања за ствар Албанаца. У

⁸ Bulletin d'information Irceia бр. 49 за 1999. годину, стр. 4, Истанбул.

⁹ Погледати о томе у *Политика*, Београд, 26. 4. 1998, стр. 16 у тексту „Албанци се самоорганизовано бране од терориста“. О исељавању у Хрватску видети у: *Le Nouvel Islam balkanique: Les musulmans acteurs du post communisme 1990–2000*, sous direction de Xavier Bougarel et Nathalie Clayer, ed. Maisonneuve & Larose, Paris, 2001, стр. 212.

¹⁰ Bulletin... исто

¹¹ Исто, стр. 5.

¹² Исто, стр. 4.

¹³ Bulletin, исто, бр. 53 за 2000, стр. 44.

¹⁴ Исто.

тексту стоји „Последњих петнаест година Косово је видело агресију коју су вршили српски националисти против исламске популације... Тај процес је проузроковао у 1998-99. војну и паравојну српску агресију *управљену проливом муслиманских споменика*. Више од 12.000 особа је убијено, хиљаде су погале или ухапшене. Косово поседује велики број историјских и културних споменика из различитих периода историје. Већина припада османском периоду: џамије, меџидије, теџидије, медресе, јавна купатила и друге. Ти споменици религиозног карактера... су интегрални део албанске културе и албанског наслеђа¹⁵. Како видимо текст јасно говори о рушењу споменика културе а не спомиње да тамо има ремек дела хришћанске православног традиције која претходи османској и која је само бедни остатак онога што је преживело вишевековну османско-исламску владавину. Не наводи да нема практично ни једне православне цркве која је преживела тај период а да није оштећена, паљена, разарана итд. какав је случај, Грачанице, Дечана, Богородице Љевитске итд. Које су преживеле само зато што рушитељи нису имали стрпљења да свој посао обаве до краја. Са друге стране сви ти споменици који су, како сам аутор вели из османског периода дакле нису албански проглашавају се албанским културним наслеђем само да би се код читалаца пробудиле исламска солидарност са Шиптарима.

Или шир, на XXVIII-ој Конференцији министара иностраних послова одржаној у Малију 25-27. јуна 2001. Говорећи о политичким резолуцијама које је Конференција донела истиче се као четврта по реду ситуација у БиХ, а као пета ситуација на Космету¹⁶. И јасно се истиче да су та питања заједничка за све државе чланице, тј. да су то питања од примарне важности за ислам и муслимане¹⁷.

А све то је у функцији реализације остваривања исламске мисије која за циљ има претварање читавог света у јединствену исламску државу са Кураном као уставом. О чему нам један од најважнијих писаних докумената (Исламске заједнице) у БиХ каже: „Ислам тежи да уништи све државе и владе било где на лицу земље које су супротстављене идеологији и програму ислама без обзира на државу или нацију која је на власти. Сврха ислама је да успостави државу на темељу своје идеологије и програма, без обзира која нација постаје носилац ислама или пак која нација је поткопана у процесу стварања идеолошке исламске државе. Ислам тражи Земљу – не само њен дио него цијелу планету“¹⁸. Ове речи није изрекао неки усамљени манијак већ „Председништво удружења иммиграната“ тј. исламских верских службеника БиХ, значи они сами кажу да ислам

¹⁵ Bulletin... исто, бр. 54 за 2001, стр. 6.

¹⁶ Исто, бр. 55 за 2001, стр. 5.

¹⁷ Исто.

¹⁸ Таквиз за 1992, Сарајево, 1992, стр. 68.

тежи да уништи све, баци све, државе на свету, значи и Србију и Словенију и САД. Са те тачке гледишта постаје онда јасно зашто ОИК стаје иза албанских захтева. За њу тј. за ОИК није уопште битно што се ради о Албанцима. Они су за ОИК само муслимани. А тежиња тих Албанаца, ма из каквих побуда покренута, да униште Срп и Србију има исти циљ који има ОИК и Исламска заједница БиХ, како нам вели претходни цитат. Зато је јасно да је за исламски свет и његове савезнике у овом случају САД и НАТО питање Космета пре свега исламско питање.

На основу свега тога у ОУП су предузете бројне иницијативе, а преко разних лобија се деловало на конгресмене САД и депутате у парламентарима других неисламских земаља. Резултат је био: више резолуција којима су Срби осуђени за геноцид, војна интервенција, бомбардовање Срп, егзодус Срба и стављање Космета под протекторат ОУП. Тако је мудро политиком исламских земаља, заснованој на реалној економској и демографској снази цитат пребачен у руке НАТОа, који је парадоксално али истинито деловао и делује у име ислама, а против цивилног друштва за које се наводно бори.

Поред спољне косметске ситуација има и своју унутрашњу цитатску форму. И њу је посебно важно објаснити јер је ситуација на Космету и међу Албанцима била дуго времена представљана сасвим другачије од претходно изнете. О Албанцима се барем у последњих неколико деценија говори као о народу који је превазишао верске разлике у име националног јединства. Са те тачке гледишта њихов покрет у СФРЈ и Срп представљен је као борба за угрожену национална права која са религијом нема никакве везе. Посебно је важно да су такву слику о Албанцима ширили и западни стручњаци. Тако да је повезивање Албанаца са исламом деловало јеретички. Као карактеристичан пример у наведеном смислу навешћемо мишљење познатог аналитичара из Париза Александра Поповића, који је мада француски држављанин, етнички Србин, па је његово мишљење као стручњака за балкански ислам било посебно важан прилог тези о отсуству ислама у албанском политичком покрету.

Поповић вели, позивајући се на једног свога колегу, „Може ли се говорити о утицају ислама на културни идентитет муслимана Албаније?“ и одговара „Сигурно не“¹⁹. Ова констатација је више него очигледно бесмислена. Јер ако се ради о муслиманима Албаније, како онда на њих ислам није утицао? По чему су они онда муслимани? Више је него јасно да о смислености ове тврдње није потребно давати никакве посебне експликације. Али ипак покажемо да сами, најугледнији албански научници и то из времена Енвера Хоџе кад се највише говорило о братству припадника разних вера, говоре

¹⁹ Поповић Александар, L'Islam balkanique, Берлин 1986, стр. 62.

другачије. Тако нпр. Стефанах Поло каже: „Доминација земљом (османска прим. М.Ј.)... се више осећала кроз исламску религију, употребљену као ефикасно средство асимилације. Ујницај ње културе се осећало у изгледу градова, условима живота жене, породице, начина исхране“²⁰.

Основно питање које би се могло поставити било би: како је могуће да је овакво представљање албанског сецесионистичког покрета било могуће? Одговор је садржан у чињеници да је у XIX веку у Албанији рођен национално-еманципаторски покрет који тежио превазилажењу верских подела у име националног јединства. Али та идеја никада није успела да добије широку народну подршку.²¹ То се посебно видело када је створена Албанија после балканских ратова 1912–1913. године. Тада у условима постојања независне Албаније у току I светског рата избија побуна сељака, значи обичног народа а не исламских феудалаца, која као основни циљ проглашава поново уједињење са Османским царством и одриче се сопствене слободе и нације²². Објашњавајући зашто Албанци уопште прихватају да буду независна држава у односу на Османско царство Клод Фарел вели: „Албанац је сачувао у односу на царство (османско прим. М.Ј.) и калифа поштовање и дирљиву нежност детета... за мајку и дом који мора напустити... та Албанија која, пошто не може да постане онег Турска, одбија да буде италијанска, одбија да буде грчка и хоће да остане албанска“²³. И ту је одговор. После I светског рата и пораза Османског царства што је за последицу имало његово распарчавање и рађање турске националне државе, Албанци су имали само један избор или да прихвате да буду Албанија или да их нестане. Како су у Албанији хришћани, обе деноминације, чинили трећину становништва и били главни интелектуални носиоци албанства, држава је прихватила идеју наднационалне Албаније. Али тај национални и националистички дискурс није праћен и одговарајућом праксом²⁴. Али се прича задржала. Појединци који су тога били свесни и упозоравали на то били су у мањини. Они су могли да на то укажу само упућујући на будућност и на разбијање комунизма и на оживљавање религије. И тако се десило. Чим је

²⁰ Studia Albanica, ревија Албанске академије наука, Тирана бр. 2/1976, стр. 45.

²¹ Италијански новинар Eugenio Gherini пише 1915, значи у време постојања независне Албаније да „албанашку нацију представљају само ретки појединци“. Цитирало према Bogomir Hrabak, Унутрашњи политички сукоби у Албанији 1912–1914 са верским обличјем, у *Врањски Гласник*, Врање, књига 22, Врање 1990, стр. 13.

²² Pollo Stefanag i Arben Puto, Histoire d'Albanie des origines à nos jours, Rome, 1974, стр. 187.

²³ Dukagjin-Zadeh basri bey, L'Albanie indépendante et l'empire khalliphal ottoman, Paris 1920, стр. II и III.

²⁴ Погледајте Јевтић Миролуб, Ислам и национализам на примеру Албанаца, у *Ислам, балкан и велике силе (XIV–XX век)*, САНУ, Београд 1997.

комунизам пукао, пукла је и прича о јединству албанске нације. Показало се да је она дубоко подељена по конфесионалним шавовима. Те да православни Албанци са југа имају сасвим другачију визију Албаније од муслимана са севера државе, а поготову се разликују од супародника на Космету и у Македонији. Сасвим супротно од онога, што је пре 15 година говорио Александар Поповић, једна друга француска ауторка и специјалистичка за албански ислам вели „Припадност једној од постојећих верских заједница утиче на културне и политичке оријентације индивидуа“²⁵. И додаје сасвим јасно да је муслиман са севера земље Сали Бериша за време своје владавине прогресивно „инструментализовао ислам“²⁶. Скоро исто веле и два британска аутора „Разарање институција једнопартијске државе оживело је многе старе елементе албанског живота, Религија је поново била велики фактор у социјалном идентитету, и елементи традиционалног Гег-Тоск ривалитета између севера и југа поново су појавили“²⁷.

Као разлог за то дошло је до расцепа у Берипиној Демократској странци. Тада је основана нова партија Демократски савез и како се каже „Нова партија је била против... фундаменталистичких, националистичких тенденција, тренда за који су сматрали да карактерише већину чланова ДП. Ова водећа група је била и јесте јако секуларна, и против растућег исламског утицаја и који се проширио на неке делове владајуће партије“²⁸.

Тако видимо колико су били у праву сви они који су говорили о умрлом исламу и религији уопште међу Албанцима. А такви су били скоро сви такозвани специјалисти за Албанију из бивше СФРЈ. То истовремено показује шта је у основи албанске побуне. У њеној основи се, како видимо, налази ислам који је и довео Албанце на просторе СРЈ и СФРЈ²⁹, и који је сада у основи побуне – то је прави израз а не сецесионизам који се уобичајено користи. Јер ако у Србији он има сецесионистичке захтеве у Македонији како видимо има експанзионистичке. Он тамо не жели поделу Македоније већ напротив поделу суверенитета са циљем да муслимани, који су тамо већином Албанци, временом постану већина и заузму читаву Македонију што је циљ цихада. Тако се показало да су Албанци дубоко верски подељени и да сасвим другачије доживљавају своје сународ-

²⁵ Le Nouvel Islam balkanique, исто, стр. 133.

²⁶ Исто, стр. 134.

²⁷ Викери Миранда и Џејмс Петифор, *Албанија од анархије до балканског идентитета*, НЕА, Београд 1998, стр. 4.

²⁸ Исто, стр. 88.

²⁹ Погледајте о томе Јевтић Миролуб, Islamization as Factor of Albanisation in the Region of Former Yugoslavia, in *The South Slav Journal*, London, vol 22, бр. 3–4/2001, или српску верзију у *Етнолози*, Скопје, бр. 9/2001.

нике друге вере. За православне Албанце са Југа земље „муслимани не могу да буду прави Албанци зато што су пет векова сарађивали са Турцима. Често се каже да муслимани-Албанци имају турску крв и да су само половино Албанци“³⁰.

Политику шинтарског бунта је отворено подржала и то од почетка Демократска партија, која је како видимо била од почетка инспирирана исламом, за разлику од ње Социјалистичка партија (где су водећу улогу преузели православни Албанци са Југа) је показивала резерве према политичком пројекту који је зачео на Космету и у Македонији. Основни разлог због кога су социјалисти показивали резерве према покрету својих савреодника и бившој СФРЈ је чињеница да они њих не доживљавају као праве Албанце већ као муслимане чији је циљ антихришћански, а самим тим и антиалбански будући да православни аутентичном сматрају само ону „средњовековну православну Албанију“ коју су муслимани-Османлије освојили и тлачили заједно са оним Албанцима који су на ислам прешли. Тако да се остваривање пројекта који сада на Космету воде Ибрахим Ругова и Ханим Тачи од православних Албанца са Југа доживљава као враћање исламске окупације а борба ОВК и ДСК Ибрахима Ругове као својеврсни дихад. Како поменути француска аналитичарка Рајванте Лакшман Лепен (Rajwantee Lakshman Lepail) каже: „За јужњачку и православну социјалистичку партију, рат на Косову није њен рат. То је рат муслимана који она не разуме“³¹. Суштина тога одбацавања борбе која се води на Космету и која је борба муслимана, а ислам не познаје ни један други рат осим дихада, јесте да се ОВК не смести у Албанију и на тај начин још више поремети односе између севера и југа Албаније односно између хришћана и муслимана³². Тако да би муслимани постали још бројнији и самим тим стекли биду да потпуно православце и претворе Албанију у праву исламску земљу, у којој би православци били грађани са ограниченим политичким правима какав је положај свих немуслимана у исламском свету³³. А да је рат који се на Космету води, са исламске тачке гледишта, дихад и да не може бити ништа друго јасно нам каже исламски ауторитет Неркез Смаилагић „Инак и дан данас сваки рат између муслимана и немуслимана мора бити смаитран дихадом, са свим одговарајућим подстицајима и наградама“³⁴. Са те тачке гледишта понашање СП Албаније је сасвим логично. Поготову што све анализе које долазе из тога региона и које

³⁰ Le Nouvel Islam... исто, стр. 141.

³¹ Исто, стр. 172.

³² Исто, стр. 173.

³³ Поддржан изр. Јетиф Мисољуб. Права човека у исламским земљама, у *Марксистичка идеја*, Београд, бр. 5/1986.

³⁴ *Доктрина ислама*, Светлост, Сарајево, 1998, стр. 160.

су умеле да прате дихадску реторику нису могле да пропусте да је не примете и не обележе.

Сетимо се да је све почело са оружаном обрачунама полиције са чувеном дреничком групом. А основна девиза са којом су они ратовали против СРЈ била је „За Бога и Косово“³⁵. Тако се види да је идеја борбе за Бога на првом месту овога покрета, па тек онда за земљу, за Космет. То јој јасно даје дихадски карактер. Имајући у виду да је албански сецесионистички покрет стално засновао своју борбу на идеји помоћи са Запада, где дихад никако није популаран и да су Ибрахим Ругова и други руководиоци стално настојали да прикрију чињеницу да је шинтарска популација на Космету претежно муслиманска, овако отворено позивање на Бога је више него изненађујуће. Али је тако. По цену да рискира међународну осуду или барем кочење помоћи идеји отцепљења Космета. Адем Јашари који је био представник ове групе је ипак отворено споменуо Бога коме је дихад посвећен.

Са интензивирањем борби и ступањем на сцену ОВК виде се две тенденције. Она главна која настоји да рат, који се води, представи као национално-ослободилачки у коме се настављају оне акције које је политичким средствима водио ДСК и остале политичке партије. А оне су формално секуларно профилисане и стога је тако идеја борбе ОВК тежила да има ту форму. Њу су покушавали да појачају и припадници СП Албаније. Када су постали свесни да је рат ту, а били су против њега, социјалисти су као и САД на које се они ослањају морали да подрже ОВК. Али из сасвим специфичних побуда. Бојећи се од исламске радикализације³⁶ социјалисти су почели да подржавају ОВК јер су у рату који је избио видели већу шансу да уђу у Европску унију. А улазак у Европску унију би им помогао да се онемогући евентуална исламизација јер би тако биле пресечене везе са исламским светом. Рат је сврстао САД и ЕУ на страну ОВК и зато су социјалисти видели у томе шансу да приђу Брислу. Са друге стране социјалисти су очекивали већу помоћ Запада услед присуства косметских избеглица³⁷.

Тако се, како каже поменути Лепен, ситуација у Албанији стабилизовала баш због рата на Космету. Са једне стране Сали Берisha је престао да напада социјалисте јер му је питање Космета било важније, са друге стране снажно стране којито присуство је у Албанији олакшало социјалистима опстанак на власти. Парадоксално али истинито. Борба на Космету и у Македонији која за циљ, с тачке гледишта ислама како смо рекли, може бити само дихад, је у самој

³⁵ Le Nouvel Islam... исто, стр. 218.

³⁶ Исто, стр. 173.

³⁷ Исто.

Албанији олакшала очување секуларног устројства и удаљило непосредну исламску опасност.

То је дакле био разлог због чега је СП Албаније подржала ОВК иако је раније, како смо рекли, ту борбу доживљавала као исламску. И зато је својевремено председник СП Фатос Нано ишче православни Албанац „оптужио одређене политичке кругове у Албанији да гурају Албанце на Косову и Метохију у савезу са исламским терористичким организацијама, у конфликт са Србима“³⁸.

Али упркос таквом ставу СП и НАТОа, исламизација није могла да се избегне, а самим тим и цихад. Уосталом Адем Јашари је служио као пример. Исламизација и цихад као њено средство нису могли да остану неprimећени од стране међународних посматрача. Тако је нпр. белгијски лист „Le Libre Belgique“ писао „ОВК је група која су без сумње обучили исламски фундаменталисти“³⁹. А „Њујорк тајмс“ описујући борце ОВК вели: „Борци на плашима... најчешће конзервативни сељаци... многи од тих герилаца су религиозни муслимани који са собом носе Куран“⁴⁰. Врло озбиљни страни извори су потврдили присуство страних инструктора и бораца међу припадницима ОВК и присуство исламских фундаменталиста који су на Космет дошли искључиво да воде свети рат – цихад против Срба као хришћана са циљем да се од Албаније начини плацдарм за продор у Европу.

Колико су те информације озбиљне и колико су извори поуздани најбоље говори податак да је шеф СХИК – албанске службе безбедности Фатос Клоси изјавио: „да је Бин Ладен лично посетио Албанију“⁴¹. Према тим информацијама Бин Ладенова група је била једна од неколико сличних које су послале своје борце да се боре на Космету, како извори вели, „муслиманској провинцији Србије“⁴². Један од активиста Бин Ладена иначе француски држављанин је ухапшен у Албанији и осуђен на 20 година затвора зато што је убио свога првоначелника. Француз чије је име Клод Кадер је сам изјавио да је члан Бин Ладенове албанске мреже. И сам је рекао да је дошао да ашажује Албанце за учествовање у рату који је цихад против Срба на Космету⁴³.

Посебно је важна информација да је као члан мреже терористичке организације Ал-Каида која је 11. IX 2001. срушила две

³⁸ Цитирано према „Наша Борба“, Београд, 18. 3. 1998, стр. 5.

³⁹ Исто, стр. 4. 9. 3. 1998.

⁴⁰ Исто, 7. 4. 1998, стр. 3.

⁴¹ Bin Laden opens European terror base in Albania, by Chris Stephen, in *Sunday Times*, London, 11. 6. 1999.

⁴² Исто.

⁴³ Исто, видети о томе и: Бин Ладенов сарадник осуђен на 20 година затвора у *Политика*, Београд, 14. XI 1998, стр. 3.

зграде Светског трговинског центра на Космет дошао, да би постао шеф елитних снага ОВК, и рођени брат др Ајмана ал-Завахирија десне руке Осаме бин Ладена⁴⁴. Тај човек чије је име Мухамед Зевахири⁴⁵, је дакле предводио најелитније борце ОВК. Осим обуке на терену у Албанији и на Космету борци ОВК су ишли на обуку и у Иран где су постајали прави муџахедини тј. ратници цихада⁴⁶. Албанска штампа је писала да је шеф иранских нападара Саид Јахја Сафави оружјем снабдевао терористе на Космету, те да је циљ те акције био да се сепаратистички бојовници на Космету ставе под иранско окриље и да утицај те земље у региону порасте⁴⁷. Као последица те чињенице тајна служба Албанија је у савезу са ЦИА ухапсила тројицу Египћана осумњичених за терористичке исламске активности⁴⁸.

У борбеним окршајима који су се водили, на територији Космета погинуло је и заробљено више муџахедина тј. учесника у светом рату цихаду.

Цихад и муџахедин воде порекло из исте глаголске основе ц.х.д: један значи цихад – свети рат а други онога ко у цихаду учествује. Тачније речено цихад и муџахедин су исто што и Љубљана и Љубљанчанин. Међу најистакнутијим војним формацијама цихадског типа била је група „Абу Бекир ал Садик“. Она је била повезана са организацијом „Биро за исламски позив“ са седиштем у Ријад у Саудијској Арабији. На челу ове организације био је Абдулах Духаин руководилац Бироа. Поред њега ту су и још седаморица Албанаца са Космета: Екрем Авдија, Шпенд Коприва итд. Екрем Авдија је завршио исламски теолошки факултет у Медини у Саудијској Арабији. Када се вратио отишао је да се бори у босанском цихаду. После повратка из Босне формирао је по Космету исламску мисију. Прско њега је финансирао ОВК. Био је директно повезан са ликвидираним Адемом Јашаријем. Организација је формирала јединицу од 70-ак бораца састављену поред Албанаца са Космета и од држављана: Египта, Јемена, Албаније, Македоније, Босне, Шкотске и Саудијске Арабије.

Све ово Екрем Авдија и саборци су признали после разбијања и хапшења. Као свој циљ истакли су да су желели стварање Велике Албаније у чији би састав ушли делови Црне Горе, Македоније и Грчке. Са Босном би се повезали преко Рашке области, а касније би се

⁴⁴ О Ајману Завахирију видети у The Network of Terrorism, Produced by the U.S. department of State, недатирано.

⁴⁵ Defens & Foreign Affairs strategic policy, април 1999.

⁴⁶ Le Nouvel Islam..., исто, стр. 169.

⁴⁷ Iran armé pen Kosovo, u Koha jonë 17. XII 1997, овде цитирано према Le Nouvel Islam..., исто, стр. 171.

⁴⁸ Исто, стр. 171.

преко Бугарске повезали са Турском. Због те идеологије Ријад их је финансирао⁴⁹.

Сличне информације давао је и веома утицајан вашингтонски дневник. Тамо се каже: „Извештаји говоре да је Бин Ладенова организација позната под именом Ал-Каида обучавала и помагала финансијски ОВК“⁵⁰. У даљем делу текста се каже „Врло поштована Британска ревија Jane's International Defense Review је у фебруару известила да се у цепу борца ОВК нашао документ који је доказивао да је он пратио неколико добровољаца на Косово, укључујући и више од туче Сауди Арапа. Сваки од добровољаца је са собом носио пасош који га је представљао као Албанца из Македоније“⁵¹.

Слична се ситуација понављала за време рата у Македонији 2001. године, а он како знамо чини део косметског проблема. Давање македонских пасоша исламским добровољцима није имало за циљ само рат на Космету већ и циљ на страни талибана у Авганистану. Доказ за то је податак да је после талибанског позива муслиманима да дођу и бране њихов режим од САД на пакистанској граници ухапшена група „муслиманских бораца“ носећи македонске пасоше⁵².

Многи од њих су се пре тога прославили у Македонији и на Космету. За време борби око Тетова у лето 2001. године један од локалних албанских команданата се сам хвалио да је ратно искуство стицао у Босни и Чеченији. Други је сам показао рану, тачније ожиљак, који је стекао у рату у Хрватској. Обојица поменутих су поменули да су касапљење македонских војника и цивила починили њихови саборци-муџахидини, пошто, како су они рекли, Албанци то не чине⁵³.

Ако су све ово чињенице које показују да је ОВК организација која се исламски профилирала онда је то ваљда више него сигуран доказ џихадског карактера рата. Али поред тога посебно је важно да су и албанске политичке партије, које су сво време више-страначја настојале да интернационализују проблем истичући да су грађански профилиране, сада почеле да нагињу исламу. Тако је у Македонији формирана као посебно утицајна политичка партија „Демократска партија Албанаца“. Која је у коалицији са ВМРО на власти. Ова партија је формирана под паролиом „са исламским духом и албанском крвљу“⁵⁴. Тиме се удаљила од појма секуларне политичке организације.

⁴⁹ *Политикен*, 11. 8. 1998, стр. 15, у тексту М. Ликетић: Хоџа на челу муџахедина. О томе проблему пише и у Alexandre del Valle, *Gaenes...*, исто, стр. 126.

⁵⁰ Saper, Jerry, KLA Rebels Train in Terrorist Camps, in *The Washington Times*, 4. V 1999.

⁵¹ Исто.

⁵² Taylor Scott, Bin Laden's Balkan Connections, in *The Ottawa Citizen* 16. XII 2001.

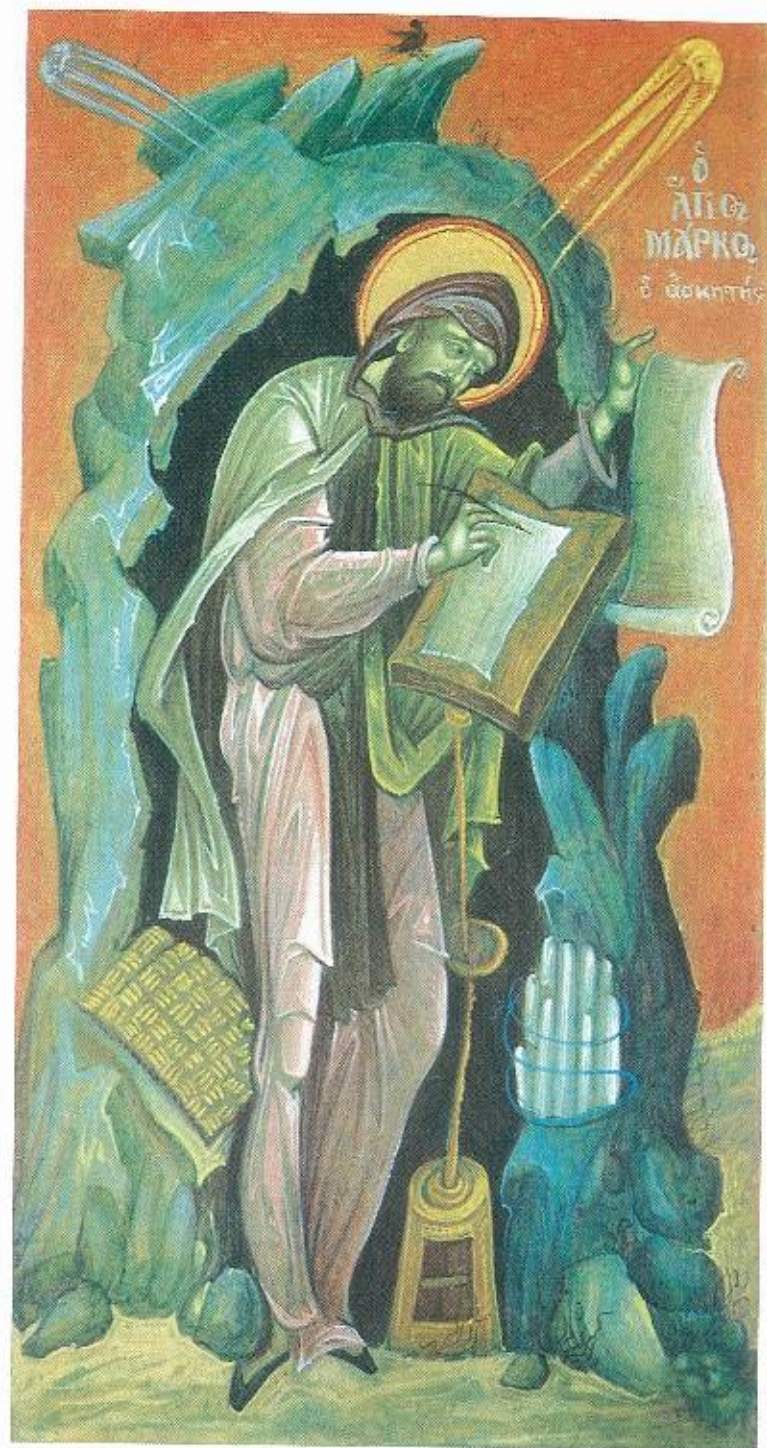
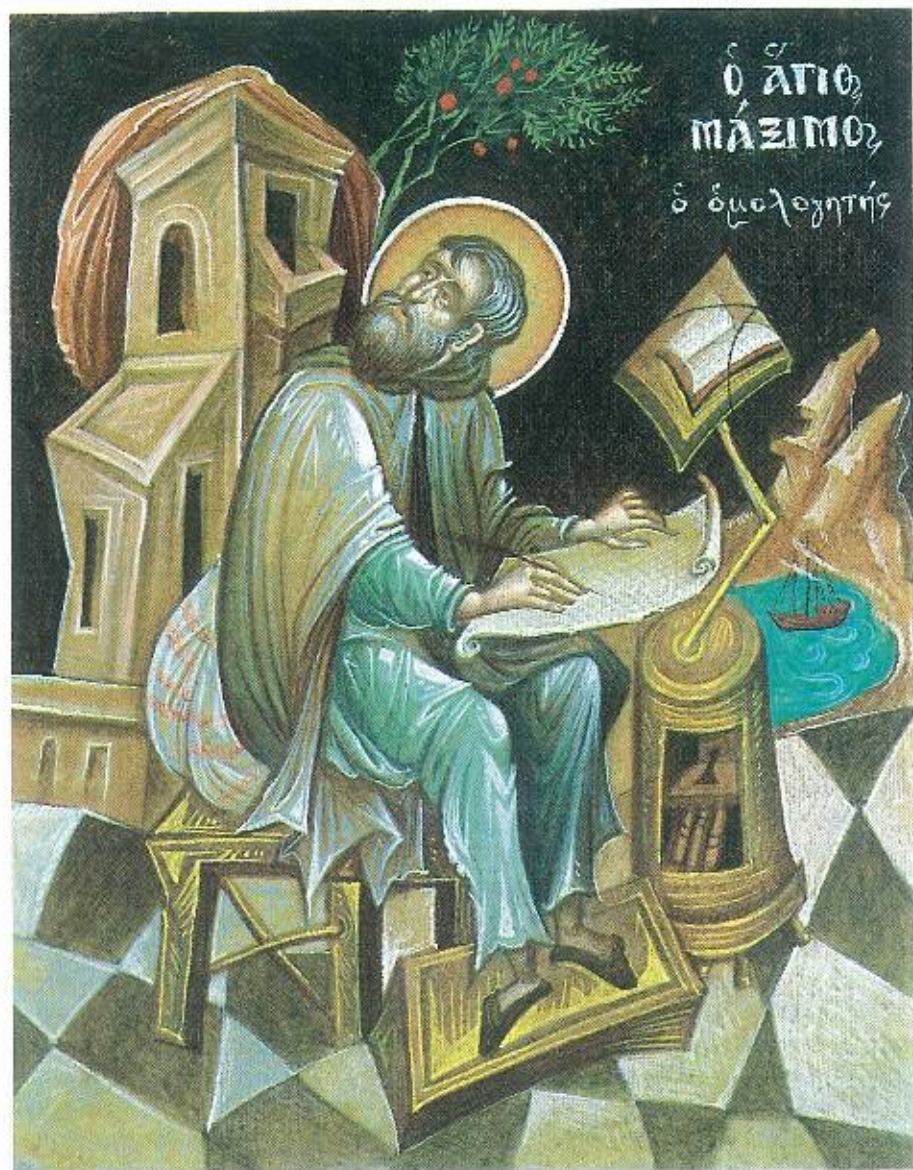
⁵³ Исто.

⁵⁴ Погледати о томе у *Наша борба* 24. II 1997, стр. 5, Београд, исто и *Меморандум за Золемиски албанскиот национализам и сепаратизам*, издање Здружението на етнологиите на Македонија бр. 03-43 од 16. VIII 1997.

лична библиотека
Арх. Наум

СВЕТИ МАКСИМ ИСПОВЕДНИК (580–662)

Нико није ушлицао на шок језинског православног богословља више од Максима. Био је борац неискриван, њисац неуморан, богослов надахнути и подвижник најоригиналнији. Родео се у Константинопољу око 580 г. где је и студирао философију. Радио је за краљко као њрви њисар самодржца Ираклија. Међутим, није задуго остао на овом њоложају, јер му је било драже да се иовуче у манастир Хрисополиса да би се замонашио. Неко време је био изуман овог манастира. Немир који је изазвао својим њнагом њаџад Персијанци њриморао је Максима да оде у Северну Африку, у манастир Евкраија, близу Карџаџине. Године 649. је џишњао у Рим и узео учешће у Лаџеранском сабору, који је осудио Едикџи и Указ самодржца Констанса. Из џиџ разлога је био ухапшен, одведен у Константинопољ и џрођнан у Визи у Тракији, касније у Первеера и на крају, џосле џонижења, у Алаџију на Кавказу, где се и џреславио 662. године. Ёвеђов сџомен се слави 21. јануара.

Слични су се процеси почели одвијати и на Космету. Тамо где се Ругова, колико је год могао, клонио ислама и као доказ да је Европџац у свом кабинету држао папину слику⁵⁵, ствари су почеле да се мењају. Како нам каже француска аналитичарка Натали Клеје „Тако је на крају 1998. године ДСК (Демократски савез косова Ибрахима Ругове, прим. М. Ј.) ослабљен у односу на ОВК службено тражио да се приближи још више верским властима, признајући нарочито да Исламска заједница мора да буде више присутна у каснијој институционализацији социјалног и политичког живота, имајући у виду њену улогу у друштву“⁵⁶. Та чињеница више него било шта показује еволуцију албанских политичких партија према исламу, а тиме и према исламској концепцији друштва где је дихад један од најважнијих института. Ако се то овде односи на ДСК Ибрахима Ругове који је најважнија албанска политичка партија на Космету, онда је све јасно.

Као последњу И.З. је почела да доводи у питање политику ДСК која је у Европи и САД тражила подршку упућујући Шиптаре да свој ослонац нађу у исламским земљама са којима их вежу природне везе⁵⁷. Као резултат тога у штампи И.З. каква је шир. „Дихад турна ислам“ почели су се појављивати текстови који су пропагирани дихад. С тим што је важно истаћи да су они борбу ОВК легитимисали као дихад, али одбранбени од наводне српске агресије⁵⁸. Овакво представљање дихада није неразумљиво. Јер се упркос позиву на окретање ка исламском свету било свесно чињенице да се без помоћи или барем разумевања САД није не може стићи. А позивање на дихад без оградe да се ради о одбрани било би контрапродуктивно. Мада оваква оцена да се од САД ништа не може очекивати није тачна, јер су САД отерале Србију са Космета, она је разумљива јер муслимани ипак желе много више од онога што САД могу да им пруже. Док приче о одбранбеном дихаду служе само за заваривање западне јавности. Ево шта о томе вели поменути „Таквим“. „Ако пажљиво размотрите објашњење које је горе наведено јасно ћете разумјети да два израза: офанзивни и дефанзивни, којима се описује рат губе значење и нису применљиви на појам исламског дихада. ...Исламски дихад је обоје и офанзиван и дефанзиван у исто вријеме“⁵⁹.

Због свега тога постаје јасно да је покрет косметских, и шире, Шиптара бивше СФРЈ, само једна од форми дихада која се води широм света. А овде како смо видели повезана са Ал-Каидом као

СВЕТИ МАРКО ПОДВИЖНИК (380–430)

По Пикифору Калисџу Марко је био ученик Јована Златоустог и савременик Нила подвижника и Исидора Пелусиота. Био је игуман манастира близу Анџире (= Анкаре) у првој половини четвог века. У старости је живео као јусџињак у Јудејској јусџини. Требало би да је умро после 430, зато што је учествовао у разговорима са Песџоријанима. Написао је много дела аскејског и духовног садржаја.

⁵⁵ *Савјетске новине*, Нови Пазар, 12. III 1997, стр. 13.

⁵⁶ *Le Nouvel Islamiste*, исто, стр. 235.

⁵⁷ Исто, стр. 236.

⁵⁸ Исто.

⁵⁹ *Таквим* исто, стр. 79.

лајекстремнијом варијантом пихада. Зато је свака прича о албанском национализму потачица. *Нема албанског национализма. Јер нема ни албанске нације.* Ово не треба разумети као тврдњу да не постоји албанска етничка маса. Не, Она постоји али она није формирана као нација у модерном смислу речи. Управо зато и постоји национални и националистички дискурс албанских интелектуалаца. Они стално говоре да су превазишли верске разлике у име националног јединства⁶⁰. Али пракса показује да то није истина. Јер Албанци у већини, не рачунајући мању групу изузетака, увек дају предност верској над националном припадношћу. То значи да православни Албанац радије бира за зета и пријатеља Грка него Албанца муслимана. Римокатолик радије Италијана него муслимана. А муслиман пре Турчина него римокатолика или православца.

Управо из тога разлога у време највеће атенстичке пропаганде 80-их година XX века у Скадру, број мешовитих бракова између муслимана и римокатолика није прелазно више од 5%. Мада су власти инсистирале на међуверском мешању⁶¹. Или данас када се то још више види. И када постоје чак и агенције које форсирају удају Шиптарских-муслиманских жена за Арапе⁶². Зато нема јединствене албанске нације. Уосталом муслимани оптужују СП Албанију да државу продају Грчкој⁶³, а социјалисти да Сали Бериша жели да Албанију одвоји од Европе и утопи у исламски свет⁶⁴.

На Космету те дилеме нема. Овде су сви Албанци муслимани, осим 2–3% а то читав тај пројекат укључује у борбу пихадског типа. То истовремено не значи да Срби и Србија треба да то схвате као конфронтацију са читавим исламом. Напротив. Ислам је велика светска религија на чијој територији постоје три најважније православне патријаршије: цариградска, антиохијска и александријска. А у Јерусалиму су најважнија света места. Зато је у интересу православних Срба да настоје да на све могуће начине објашњавају да они само бране право на живот и да њихова борба нема ништа са борбом против ислама. Поготову што су до 90-их година прошлог века односи између Србије и исламских земаља били веома развијени. А исти покрет који је иза ОВК, онај је који је сам египатски председник Насер, велики пријатељ Југославије, снажно осудио послаци на губилиште главног, или једног од главних идеолога исламског екстремизма. Сеида Кутба, чије су ставове египатски судови прогласили исламски неутемељеним. Данас они, који стоје

⁶⁰ Le Nouvel Islam..., исто, стр. 133.

⁶¹ Buyers R. Stephen, The Islamic Factor in Albanian Policy, u *Journal Institut of Muslim Minority Affairs*, Džeda бр. 1/1984.

⁶² Le Nouvel Islam..., исто, стр. 154.

⁶³ Исто, стр. 166.

⁶⁴ Исто, стр. 163.

иза ОВК, штампају и широко популаризују тога истог Кутба и тиме се показују као непријатељи политике за коју се борио председник Насер⁶⁵.

⁶⁵ Qutb Sejjid, Da Pahe Mlellah: начин живота, Tokim 1994, издање Менихат Исламске заједнице Саница. Веома је важно рећи да је Исламска заједница СФРЈ отворено стала на страну косметског сепаратизма. То се најбоље види из паслова који је објављивао „Препород“ што је пандан нашем „Православљу“. Тако нпр. *Текст за бошњачке муслимане на Косову* 15. II 1990, затим у истом броју на стр. 2 се објављује и саопштење Врховног исламског старешинства у СФРЈ, где је Космет једна од централних тачака. Затим „Анализа косовске ситуације“ као уводник на издвојеној страни 1. IV 1990. Али наши стручњаци су знали да „превиђају“ ове активности и да говоре сасвим супротно од онога што је била стварност на терену. Тако је садашњи амбасадор у Ватикану др Дарко Титасковић у ауторском тексту „Ислам и Косово – Радикали против Југославије“ објављеном у ПИИ од 8. 4. 1990, на стр. 10–14, рекао „Пају ли нам чињенице, ако их свестрано и објективно одмеримо, право да југословенство наших муслимана прогласимо за неку врсту кетмана, из којег они сада, проценени да је кудрило час, излазе отворено и ступају у борбу на Алаховом путу, и то опет на Косову? Потписник ових редова убеђен је да не и такво своје убеђење је сваком погодном приликом истицао...“ Како видимо тај текст је уследно после цитирања где су муслимани отворено стали на страну сепаратизма. То је посебно потврђено изјавом високог функционера Исламске заједнице Ферхата Шете који је у разговору са Драганом Драгољковићем председником комисије Извршног већа Србије за односе са верским заједницама изјавио: „Кад се најжљиво размотри та акција архе Исламске заједнице (хтели се на помоћ Албанији да обнови верски живот) постаје јасно да је почео да се остварује или о стварању исламске државе на Балкану, која би обухватила велику Албанију са Косовом и бивелану преко Саница Босну. На једном скупу у Скопљу туо је оцену како ће погинути милион Албанаца у циљу стварања Републике Косово... Те сулуке идеје мирно је саслушао Ј. Селимовски (привини поглавар Исламске заједнице) уз своју оцену да треба што пре остварити конфедерацију између Косова и Албаније... Крајњи циљ Селимовског је да постави први реис (шеф) велике исламске земље на Балкану, некако је Ферхат Шета“. Ако је Шета, бивши шеф Ислам. заједнице БиХ ово рекао онда је јасно, колико је то била белојана чињеница, а др Титасковић мада има пред собом све оно што је „Препород“ објавио говорио супротно. Цитат Ферхата Шете наведен је према докторској дисертацији Драгана Пожарковића, *Политичке наслеђије деловања Исламске заједнице у Југославији у раздобљу од 1941–1945*, одбрањено на Факултету политичких наука у Београду 2001. године. Цитат је на стр. 535.

СВЕДОЧЕЊЕ ИЛИ АПОСТАСИЈА? МИСЛИ И ПРОЦЕНЕ НАКОН РАВЕНЕ

ПРОГЛАС СВЕШТЕНСТВА И МОНАШТВА

ИЗЈЕДНАЧАВАЊЕ ЦРКВЕ И ЈЕРЕСИ

Двадесети век, који тек што се завршио, могао би се окарактерисати као век Екуменског Покрета. Овај покрет, у основи протестантског надахнућа, тежио је приближавању и сједињењу расцепканог протестантског света. Брзо се развио у покушај сједињења углавном хришћанског света. Покрет је на жалост усвојен и од Православне Цркве, која је на тај начин ставила под сумњу своју самосвест код Једне, Свете, Саборне и Апостолске Цркве, са којом би требало да се уједини остатак хришћанског света, и претворила се у једну од стотина хришћанских конфесија или „цркава“, које су у својој подељености нецеловите и проблематичне; треба да се уједине, да би се достигла визија јединства свих, по изреци Господњој „*da svi jedno budu*“. Као да је престала да постоји у историји Црква као тело Христово, као евхаристијска заједница, и сада се тражи као непостојећа стварност, која делимично или непотпуно постоји у многим „црквама“. Сједињење се не схвата више као сједињење са Црквом, као сједињење отцепљених са нама, „са Црквом“, „са нама“, као што је схватано увек, него као „сједињење цркава“, као што је овај термин наметнут и у богословској науци, након дугогодишњег екуменистичког ропства и отуђења. Нажалост писмо избегли изједначавање хришћанских конфесија; навуцени смо да у пракси, и поред супротних изјава, схватамо сједињење као свеконфесионално причајање.

Папизам захтевајући за себе и до данас еклисиолошку искључивост, иако је одговоран и промотор је поделе, није начинио грешку да учествује као члан Светског Савета Цркава и да се претвори у једну од многих „цркава“. На речима међутим и лицемерно хвали Екуменски Покрет, који благосиља као припрему за сједињење са Петровим Римом и са папом. Особито се радује и весели због

учешћа Православне Цркве, која је у пракси укинула саму себе као јединствено отеловљење и наставак Једне Систе, уступајући свој простор, свој идентитет, шизматичком и јеретичком Риму, Риму filioque-а, папског примата, бесквасних хлебова, очистилачког огња, тварне благодати и свих других новачења и одступања.

ЕКУМЕНИСТИ УМИРУЈУ САВЕСТИ

Пратагонисти од Православних овог досад невиђеног отпадништва, као што се у пракси потврдило, умиривали су и умирују своје савести али и оправдао страховање црквене епироме, тврдећи да учешће Православних у Екуменском Покрету има за циљ сведочење Православне Вере, да бисмо помогли остале цркве „да виде истину, да им просветимо мисао на браћински начин, упознавајући их са учењем једне, светле, саборне и апостолске Цркве, која је Православна Црква, непромењена од апостолске епохе“, као што пише у Декларацији православне делегације пред Конференцијом у Мунду (1952). Искључили су и одбацују на речима „заједничарење у тајнама“, пре него што се васпостави јединство у вери. Предлажу такође и избегавање заједничких молитава.

Тако, у Декларацији православне делегације на Другој Скупштини Светског Савета Цркава у Евангстону (1954) пише: „*када испитујемо проблем јединства Цркве, не можемо га сучелити на дружи начин, него као пуно васпостављање целине вере и епископског устројства Цркве, што је основа за њен тајински живот*“. И ниже: „*Верујемо да ће сам поврићак свих Конфесија у веру првобитне јединствене и целовите Цркве седам Васељенских Сабора, или у целовито и непромењено и заједничко наслеђе предака свих (данас) подељених Хришћана, донети жељено поновно сједињење свих подељених Хришћана. Зато што ће само јединство и заједница свих Хришћана у једној заједничкој вери имати као неизоставан исход и њихову заједницу у својим тајнама и њихово неразделиво јединство у љубави као чланова једнога и истога тела једне Цркве Христове*“. И, да не би постојала никаква сумња и еклисиолошка недовршеност и нејасноћа где постоји Црква, говоре на крају: „*Закључујући дужни смо да изразимо наше дубоко убеђење, да је само светла Православна Црква сачувала „веру једном предању светима“ у свој целој пуноћи и целовитости*“.

У епиклики Васељенске Патријаршије „Свим аутокефалним Православним Црквама“ из 1952. г., која је потписана од патријарха Атинагоре, након што се усваја и истиче дело Светског Савета Цркава као „богоугодан труд“, изражава се препорука да се избегавају заједничке молитве са инославнима: „*Потребно је да православни клирици представници буду колико је могуће обазриви у бојосла-*

жетим канонима и јер ошудују конфесионалну осетљивост Православних, жежећи увек да врше, ако је могуће, чистио православна бојослужења и чинодејства, да би се ипак показао сјај и величанство православног бојослужења пред очима инославних“.

Не сумњамо у намере и мотиве свих оних који су узели учешћа у почетку у екуменским конференцијама. Бог „испитује срца и утробе“. Треба чак да похвалимо добру битку и смелост коју су имали да изузетним изјавама истакну православну самосвест и сведочење, што није случај данас. Шта је међутим произашло из свега тога? Зар се не укида све ово изједначавањем у пракси заједничарења Цркава са јересима и расколима, истите са заблудом? Једноставно помажу данашње екуменисте од стране православних да их наводе као алиби потпуног и бескрупулозног одступања од Предања и да се показују двоједушни и двојезични, понекад строги Православци и верни Предању, а понекад отворени за све компромисе.

ДВОЈЕЗИЧЈЕ И ДВОЈЕДУШЈЕ

Данас занета постоји опасно двојезичје и двоједушје, један колебљиви став православних вођа, који појачава смућење и гори је од јавне, отворене заблуде. Више бисмо волели да постоји поклапање дела и речи, вере и дела. Ако неко слуша патријархе, архиепископе и епископе кад говоре о православној вери и предању, о наслеђу Отаца, о многоценом и јединственом нашем благу, о величини наших Светитеља и њиховом доприносу, о потреби да држимо све оно што су нам праоци оставили у наслеђе, диве се преданости и привржености ономе што је од Отаца, почиње да верује да има пред собом отачке величине. Шта ти вреди међутим речи и призивање отаца, када одмах затим дела и понашање то поричу? „*Двоједушан човек, немоћан је у свима путевима својим*“ (Јак. 1, 8). Бог суди не по речима, него по делима.

Шта да радимо са Декларацијама Православних представника сада, и са препорукама да се избегавају заједничке молитве, јер се противе свештеним канонима? Шта да радимо са одговором васељенског патријарха у Волосу (Јуни 2002) на питање новинара, да важи забрања давања светог Причешћа инославнима, када пре неколико дана у Равени, пред очима хиљада телевизијских гледалаца, у току свртавања страшне тајне Божанске Евхаристије, и док је ђакоп говорио „*двери, двери с премудрошћу пази*мо“, и патријарх произносио „*светице светима*“, не само да нису затворене двери за непосећене, за исправљане, него је и давано Божанско Причешће јеретцима и шизматичима, римокатоличким верницима, као што се видело из начина на који су се крстили? Да ли је дакле крив ђакоп за сву екуменистичку апостасију и отуђење које се већ годи-

пама шегује, за отуђење православне осетливости и самосвести? Ко је позвао и ко је дозволио папским клирицима и Муслиманима да стоје, и то пред Царским Дверима, током савињавања Божанске Евхаристије? Ко дозвољава већ годинама заједничке молитве са инославцима, не само у Европи и Америци, него сада и у Јелаци, у току недеље заједничке молитве која се организује сваке године? Зар није заједничка молитва узајамно утешиће представника током престоних празника Рима и Константинопоља у богослужбеним сабрањима и благосиљање православне пироме од тамо присутног кардинала?

ОЧЕКИВАНО СВЕДОЧЕЊЕ ПРЕТВОРИЛО СЕ У АПОСТАСИЈУ

Није нам нл овде да побријомо све манифестације које потврђују да се очекивано сведочење православне вере претворило у *одсијуицијиво* и у отуђење. Дочек папе у Атини и у другим православним земљама, и на тај начин његово признавање као канонског епископа Рима, међурелигијски синкретистички сабори, узајамно признавање светих тајни и заједничко причешћивање које је дозволила Антиохијска Патријаршија са Монофизитима, а свету тајну брака и Александријска Патријаршија, повећан број захтева за учествовање паписта у православној Божанској Евхаристији и православних у папској, на основу онога што је договорено у исприватљивом унијатском тексту из Баламанда, невероватно одобрење од стране одсека Теологије Богословског Факултета Универзитета у Солуну две докторске дисертације које представљају Монофизите Диоскора и Севра као православне, узнемириле су и саблзнили у великој мери православну пуноћу. Да ли је на крају остало ништа усиправно од граница које су поставили оци наши?

Питање заједничарења са јеретичцима, као и следствено томе заједничарења са онима који су у заједници са њима, који овом праксом постају недостојни заједничарења са Православцима, највеће је и најхитније питање у данашњем црквеном животу. Црквено тело опасно болује; одговорни за то смо сви, не само они који заједничаре са инославцима, него и сви који заједничаримо са онима који то чине; одступање и преступање личе на спојене судове, на загађење животне средине, које се не ограничава само на онога који проузрокује загађење. Помњући патријархе, архиепископе и епископе на богослужењу, учествујемо у екуменистичком отпадишштву.

Не намеравамо наравно да одемо из Цркве, да проузрокујемо раскол. Црква није лична својина ниједног патријарха и ниједног архиепископа и епископа. Из Цркве одлазе они који заједничаре са заблудом, они који обмањују и који су обманути. Црква је основана

и развила се часном крвљу Господа нашег Исуса Христа: кретала се и креће се кроз историју благодаћу и дејством Пресветог Духа, који је показао Апостоле, мученике, преподобне, јерархе, исповеднике и учитеље испорочног Православља. Заједница са њима је гаранција и критеријум Православља а не оно што из утробе износи екуменисти. Предањски израз „са свима свепитима“ и „слеђујући свепити оцима“ је правило и образац. Мојимо се само да у овим кризним временима просвети најпре Пресвети Дух да остану при својој одлуци о неучешћу у Светском Савету Црква све православне Цркве које су иступиле, а најпре древна и прворођена Јерусалимска Патријаршија, мајка Црква. Затим да уздигне и покаже из реда епископа, да пројави снажне и достојне времена пастире, достојне не световних и световномителећих, него достојне Цркве и достојне пуноће Цркве, која се пада и чека. Да нас просвети све да ходимо правим путем Светитеља и Отаца.

Белепка: Сви клирици, монаси и монахиње који желе да учествују у овој малој представи православног исповедања могу да то изјаве пишући: „Слажем се са Прогласом о Равени и потписујем“. Нека пошљу своју изјаву са својим именом и свепитничким или монашким чином на адресу:

Часопис „ΘΕΟΔΡΟΜΙΑ“, Т. Љ. 1602, 54124 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
Факс: 9930-310-996663, тел. 9930-310-996660

Потписници:

Архим. Јосиф, Игуман манастира Ксиронотама, Света Гора
Проијој. Теодор Засис, Професор Теолошког факултета у Солуну

Проијој. Георѓије Металлинос, Професор Теолошког факултета у Атини

Архим. Аитасије Анастасис, Игуман манастира Велики Метеори

Архим. Максим Кирицис, Игуман манастира светог Дионисија Олимпијског

Архим. Максим Каравас, Игуман манастира свете Параскеве Милохориу

Архим. Свасатијан Амантинис, Игуман манастира свете Параскеве, Касторија

Архим. Теоклиј Болкас, Игуман манастира преп. Арсенија, Халкидики

Архим. Кирило Кехајоџлу, Игуман манастира Пантократора, Мелисохори

Архим. Тимоџеј Цоџириџ, Игуман манастира прен. Јована Руског. Касандрија

Архим. Хрисостом Пихос, Игуман манастира Лонговарда

Архим. Теофила Зисоџулос, Духовник православног хришћанског сестринства „Лидија“

Архим. Лаврентије Грациас, Митрополија Флоринис, Преспо и Гордеас

Архим. Пајсије Пападоџулос, Митрополија Флоринис, Преспо и Гордеас

Архим. Јука Циуцикас, Митрополија Лансада

Архим. Павле Дурос, Митрополија Китрус, Катеринис и Платамонос

Јером. Илија Захариас, Митрополија Карпенису

Јером. Јеротеј Скиндис, Митрополија Егoliniас и Акарнаниас

Јером. Хрисостом Карцонас

Протој. Саринџис Саринџос, Професор Богословије Ризариу

Протој. Георџије Куџумзоглу, Митрополија Сидирокастру

Протој. Лампирос Фоџоџулос, Митрополија Атикис

Протој. Јованис Фоџоџулос, Атинска Архиепископија

Презв. Аџанасије Миџис, Атинска Архиепископија

Презв. Василије Коколакис, Атинска Архиепископија

Монах Дамаскин Каракалинос

Из српске цркве:

Артемије (Радосављевић), Епископ рашко-призренски и косовско-метохијски, са својим целокупним свештенством и монаштвом.

ДУХОВНИ ПУТОКАЗИ

830 ГОДИНА МАНАСТИРА ЂУРЂЕВИ СТУПОВИ У РАСУ

НА ТЕМЕЉИМА ВЕЧНИХ, БОЖИХ ЗАКОПА

Када је велики српски жуџан Стефан Немања, потоњи свети Симеон Мироточиви, подигао манастир у Расу „на највишем месту како би потомцима начинио вечно сећање на то ко је највиши и најмилостивији“, опомињући их тако да је „власт на овом свету несигурна и испразна ако није утемељена на вечним, Божјим законима“, вероватно да није ни помишљао да ће последња обнова његове прве владарске задужбине окупити више од 10.000 људи из Рашке области, Косова и Метохије и других крајева Србије. Трострука прослава: 830 година постојања, манастирска слава – празник Светог Великомученика Георгија – и други дан Васкрса, 6. маја (23. априла) 2002. године у манастиру Ђурђеви Ступови у Расу обележени су Светом архијерејском Литургијом, резањем славског колача, освећењем новог манастирског конака, изложбом икона Марије Давидовић, академског сликара из Београда, духовном академијом и великим народним ђурђевданским слављем.

Светој архијерејској Литургији коју су служили епископи рашко-призренски Артемије (Радосављевић) и будимљанки Јоаникије (Мићовић) са свештеницима и монасима Епархије рашко-призренске, Митрополије црногорско-приморске и Руске православне цркве присуствовали су и представници државних и републичких власти: Богољуб Шијаковић, савезни секретар за веру, Небојша Човић, потпредседник Владе Србије и председник Координационог центра Савезне и Републичке владе за Косово и Метохију, Светозар Крстић и Бранислав Лечић, министри у Влади Србије, Војислав Коштуница, председник СРЈ, послао је писмо у коме, уз извињење због спречености да присуствује прослави на Ђурђевим Ступовима, честита Васкрс и Ђурђевдан.

Ово је дан који створи Господ да се радујемо и веселимо у њему. Пре свега радујемо се васкрсом Господу који је ради нас људи и ради нашега спасења пострадао на Голготи и распет, и

сахрањен, али је трећи дан васкрсао и тиме показао смисао људскога живота и људскога страдања и осмислио све оно што човек у животу проживљава. Радујемо се данас што славио светог угодни-

Епископ Артемије и Јованије служе св. литургију

ка Божјег, светог великомученика Георгија Победоносца који је животом својим и смрћу својом прославно васкрслога Господа. Јер се и он показао победитељем као и Господ Христос. Победитељем над грехом, над смрћу и над ђаволом. Имамо још разлога да се раду-

јемо – налазимо се на овом светом месту које је освећено пре 830 година, када је творац наше државе, свети Стеван Немања подигао овај манастир и посветио га светом великомученику Георгију. И, ево данас, после 830 година сабрали смо се овде да прославимо светог угодника Божјег, Светог Георгија, али и Светог Стевана Немању – Симеона Мироточивог, као ктитора ове свете обитељи и многих других наших светиња – рекао је владика Артемије у беседи после Литургије.

Владика је подсетио да је манастир Бурђевин Ступови „вековима био кула светиња нашем народу“ и „путоказ како треба да живимо, верујемо и да се понашамо у свом животу да би били достојни потомци наших славних предака и да би смо постали достојни грађани Царства Небеског“. Долазак државних представника на црквено-народни сабор на Бурђевин Ступовима, према његовим речима, говори да је „наша држава данас нашла свој пут, да се вратила својим коренима и да је то пут за цео наш народ без обзира где се он налазио“.

– Ова светиња и њена обнова уливају у наша срца наду и поверење да ће наша будућност бити боља него што је била прошлост. Ми данас пролазимо тешка времена и тешка страдања у многим местима где смо живели стотинама година. Посебно је велико страдање на Косову и Метохији, духовној колевци српског народа. Али, док тамо непријатељска рука руши наше цркве и манастире, на другим местима се наше светиње обнављају и подижу из праха и пепела. Све је то разлог да се данас радујемо и да се надамо да ће доћи дан и време када ће се прогнани Срби вратити у своје домове, у своја села на Косову и Метохији и да ћемо дочекати да и те новопоручене светиње обнављамо, као што смо обновили до сада манастир Светих Архангела код Призрена, манастир Кончул Светог Николе код Рашке и, ево, овде манастир Бурђеве Ступове код Старог Раса у старој Рашкој области – нагласио је владика Артемије објашњајући се верницима окупљеним у Бурђевин Ступовима.

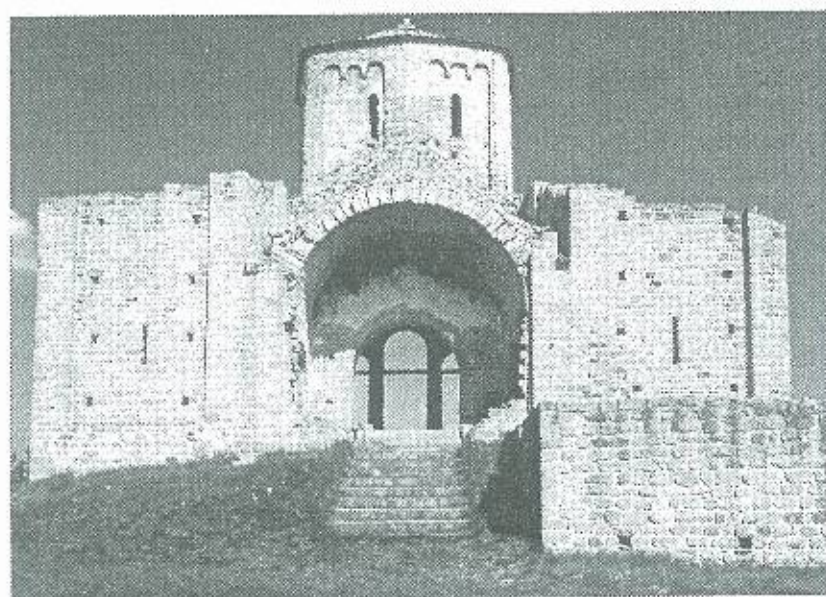
Због двоструког празника и значајне манастирске годишњице, посебно за ту прилику, у Бурђеве Ступове су на овогодишњи Бурђевдан из манастира Градац донеле мошти светог Теоктиста, краља Драгутина, иначе другог ктитора манастира. Краљ Драгутин је, према властитој жељи, сахрањен у Бурђевин Ступовима, али су његове мошти каслије пренете. Неко време чуване су у ризници Високих Дечана, да би прошле године биле пренете у Градац.

Прославу Васкрсног Бурђевдана у Бурђевин Ступовима у Расу пратила је и брошура о овом јединственом сакралном споменику који се у оквиру културно-историјске целине Стари Рас са Сокобашима од 1979. године налази на листи Светске културне баштине УНЕСКО-а, а у припреми је и интернет презентација.

Мошаси обновљеног братства Ђурђеви Ступови кажу да је „овогодишње ђурђевданско саборовање и окупљање у манастиру Светог Георгија у Расу, на начин како православна вера налаже – око олтара, на Светој Литургији – и на месту где је Стефан Немања ударио темеље наше црквене и државне куће, имао за циљ да се подсетимо својих духовних, културних и државних корена“. Васкрсени Ђурђевдан сматрају истинским почетком обнове цркве светог великомученика Георгија, али и ознаком почетка „опште житељског живота манастирске братије у Немањиним и Драгутиновим Ступовима“.

ИСТОРИЈА И ПРЕДАЊЕ

Према средњовековном српском предању, велики жупан Стефан Немања саградио је себи задужбину, манастир Ђурђеви Ступови, на врху шумовитог брда које доминира изнад долина река Рашке и Дежеве, у знак захвалности Светом Георгију што је у тешком часу чуо и услишио његове молитве, помагавши му да се ослободи из пећине у коју су га изнад града Расе утамничила браћа.

– О страдалниче, свети мучениче Христов Ђорђе, који ради Христа истисне страдања, муке и ране различите без броја, иако у великој беди и на точку растрзан, призивање Владика светог, Господа Исуса Христа да дође на избављење, и на исцељење и на

утеху твоју. Јер ти, који своје клање посматраше, као јагње Христово, незлобиво говорах: 'Прими Господе, прошење моје, и који буду у беди и у невољи, или у тамници, или на мору, те призову именом мојим твоје човекољубље, ради неиспитаног милосрђа твога буди им милостив, Господе'. И услиши Владика молитву твоју и проишће твоје испуни према достојном труду твојем. Јер, заиста, ти би достојан, страдалниче Христов свети, угодивши Владици своме Христу. А ја грешни и недостојни иде да се јавим, јер којим очима ја, омрачени, смем да погледам ка висинама небеским, или којим уснама да призовем Оца страшног и тебе, свети? Него, смиславши се мени, страдалниче Христов, грешном и јадном, похитај Владици своме Исусу Христу, који ти обећа да ће ти дати обећано, да ме сада избавиш из ове муке и уза које ме држе, именом твојим светим, да ти послужим, свети, у све дане живота мога, до последњег даха мога, на који начин буде угодно висини страдалништва твога, милостију и милосрђем Христа који те прослави и овенча у целом свету, у све векове. Амин! пренео краљ Стефан Провенчани у „Житију светог Симеона“ молитву Немањину своме заштитнику.

Житије даље кажу: „Чувши страдалник Христов молбу овог светог мужа, господина ми, испуни све што га мољаше. А овај свети господин мој тиме помаган поче, пи мало закасневши, зидати храм Светог и преславног и великог мученика Христова, Ђорђа, са журбом и љубављу, и доврши га, призивајући брзог свога помоћника, украсивши га изврсно свим свим делањем и свим делима црквеним. И уставови монашко правило да непрестано славс светог и помоћника у невољама, страдалника Ђорђа“.

Испуњењем Немањиног завета настао је први већи манастир у Расу, граду који је се помиње већ у 10. веку у делу византијског цара Константина Порфирогенита и који је два века касније постао средиште српске средњовековне државе. Година и име критора Ђурђевих Ступова поуздано су утврђени на основу пронађених остатака натписа на западном порталу цркве, где се помиње 6679. година од постанка света, како се тада рачунало време, што одговара 1171. години после Христа.

Оснивачка повеља манастира није сачувана. Прво сведочанство о Ђурђевим Ступовима дао је Свети Сава у „Житијама светог Симеона“ 1208. године. Да су Ђурђеви Ступови у средњем веку били веома угледан и значајан манастир, потврђује и „Студенички типик“ у коме се игуман манастира Светог Георгија у Расу помиње на првом месту међу шесторицом игумана српских манастира који су учествовали у избору игумана Студеничког. У „Жичкој повељи“ Стефана Првовенчаног из 1220. године Ђурђеви Ступови се помињу као „краљевски манастир“, што значи да су били непосредно потчињени архиепископу.

Уз Студеницу, Хиладар и Високе Дечане, Ђурђеви Ступови спадају у светиње које су због значаја и лепоте нашле своје место и српској средњовековној књижевности. Како се често истиче, разлог грађења Ђурђевих Ступова, захвалност Стефана Немање свом моћном заштитнику, светом великомученику Георгију, коме се често за помоћ обраћао, показује духовну и молитвену вредност коју ова светиња носи. Порекло, дуга историја и, пре свега, разлог настанка овог манастира, говоре о неизмерном духовном значају који Ђурђеви Ступови имају за српски православни род.

Иако је Стефан Немања још као обласни господар градио цркве и манастире, академик Јованка Калић истиче да Ђурђеви Ступови у Расу представља прекретницу у владарској идеологији Немањина. „Манастир светог Георгија у Расу, на изузетном положају недалеко од катедралног храма рашке епископије, на старим духовним темељима, заснива хришћанску мисао о српској државности. Стефан Немања је у темељне вредности српског друштва уткао мисао о потпуном складу вере и државе“, сматра професорка Калић.

АРХИТЕКТУРА ЂУРЂЕВИХ СТУПОВА

– О посебном значају Ђурђевих Ступова, поред старих биографских текстова, говори и изузетан положај манастира који је подигнут на самом врху истакнутог узвишења, као и особена архитектура цркве Светог Георгија са две куле – ступа, који су дали каснији назив и цркви и манастиру... Осим цркве која је имала средишње место у манастирском комплексу омеђеном каменним зидом, налазили су се и велика трпезарија јужно од храма, две цистерне уз саму цркву и манастирски конаци на северу – објашњава архитекта Јован Пешковић у студији о архитектури Ђурђевих Ступова, објављеној у брошури поводом јубилеја.

Према речима професора Пешковића, у манастир се улазило кроз приземље једне куле, која је касније, у време краља Драгутина, претворена у цркву капелу. Поред капеле, у исто време, на источној страни саграђена је нова монументална трпезарија, чији су остаци очувани до данас.

Као прва грађевина рашке школе или рашке стилске групе, црква светог Георгија представља изузетно значајну грађевину у историји српске средњовековне архитектуре. Византијска концепција унутрашњег простора сједињена са облицима романске архитектуре, први пут овде остварена, постала је обележје многобројних цркава-манастира понуд Студенице, Жиче, Сопотана, Градца, Ариља, Мораче, као и неколико цркава из 14. века. Црква је саграђена као монументална једнобродна грађевина са правоугаоним наосом,

над којим је елипсаста купола са унутрашњим облицима романске архитектуре, јединственим и непоновљивим у нашем градитељству; са два бочна улаза у облику вестибила, троделним олтарским простором (по узору на старију Немањину цркву светог Николе код Куршумлије) – набраја професор Пешковић.

Отворена припрата је према наосу имала две симетричне куле на западној фасади, високе 20 метара, које су служиле и као звоници. Осим што су целој грађевини давале романички изглед и име, ове куле су постале узор при дограђивању неколико цркава. Други ктитор, краљ Драгутин је, 1282. године, доградњом апсиде улазну кулу претворио у капелу, паменивши је себи за гробницу. Мада није тачно утврђено где, гробница се дефинитивно налазила у капели.

ЖИВОТОПИС ЂУРЂЕВИХ СТУПОВА

Стари Немањин живопис велике цркве, осликан око 1175. године, слабо је очуван, а неки његови делови су после Другог светског рата пренети у Народни музеј у Београду. Припада традицији Комнена и био је нешто и ефектно уклопљен у архитектуру храма. Према истраживањима професора Ивана М. Ђорђевића, после страдања манастира под Турцима и разарања у Првом балканском рату, преостала је декорација дела куполе, јужног, западног и северног зида, као и живопис прелаза припрате у наос.

– У полукалоти био је Исус Христос Сведржитељ окружен анђелима у медаљонима. На зидним површинама тамбура куполе биле су фигуре пророка: Илије, Јелисеја, Данила и Захарија Млађег. Поред пророка Данила остала су два попрсја светих Азарија и Анашија. На западном пару пандантифа били су свети јеванђелисти Лука и Марко. Између њих света Керамида, а на јужној и северној страни овог претепа били су медаљони са анђелима. Горња и средња зона посвећене су великим празницима и сценама из Христовог страдања. У доњој зони били су свети ратници и попрсја светитеља у оквирима „икона“, и вероватно, неки свети монаси. У посебним оквирима на доњој страни лука пролаза из наоса у припрату су свети Пров, Тарах и Андроник, док су испод њих стојећи свети Патар и Павле – набраја професор Ђорђевић у тексту о живопису манастира Светог Георгија у Расу.

Фреске у капели краља Драгутина из 1285. године боље су очуване и сматрају се посебно вредним због многобројних портрета Немањина, међу којима је и Дежевски сабор на коме је краљ Драгутин предао престо млађем брату, краљу Милутину. Професор Ђорђевић објашњава: „Горње зоне припрате посвећене су заштитнику храма – светом Георгију. На источном зиду, изнад пролаза у наос, представљен је свети Георгије на коњу у галопу. На своду су

остале сцене из његовог циклуса. У доњој зони биле су стојеће фигуре Симеона Немањс и Светог Саве. До ктитора манастира и цркве, Светог Симеона, на северном зиду и данас стоји обновеитељ – краљ Драгутин.

На своду су четири устоличења српских владара: великог жупана Стефана, потоњег Првовенчаног, Уроша Првог, Драгутина и, као сећање на Дежевски сабор, устоличење краља Милутина. У доњој зони, Христу на престоу прилазе Немањини монаси: Свети Симеон, Стефан Првовенчани, Урош Први и краљица Јелена. На западном зиду Спаситељу прилазе ктитори краљ Драгутин са моделом параклиса, син Владислав и краљица Кателина. Уз њих су краљ Милутин и његова тадашња супруга Јелена. Изнад поворке Немањина доминира представа Свете Тројице у виду три анђела за трпезом. Неки светитељи, пре свега свети лекари посебно су бирани – изнад ктиторске композиције су медаљони са светим Козмом, Пантелејмоном и Дамјаном, а на северном зиду, испод свете Керамиде су попресеја светог Кира и Јована. По двојница светих столпника постављана су уз олтарску преграду на источном и северном зиду. Испод Светог Убруса је попресеја светих Јоакима и Ане, а у улазу стојеће фигуре светих апостола Петра и Павла које благосиља Исус Христос⁴⁴.

Од иконостаса у главној цркви и Драгутиновој капели није остало никаквих трагова.

РАЗАРАЊА И ОБНОВЕ

Професор Нешковић је у историји Ђурђевих Ступова, после средњег века, издвојио три главна периода: време турске власти и очувања континуитета живота у манастиру до краја 17. века, време напуштања манастира крајем 17. века и његово рушење закључно са Другим светским ратом. У послератном периоду започета су истраживања, заштита и, коначно, обнова манастира.

Највећа рушења Ђурђевих Ступова су доживели после Аустројско-турских ратова 1689. године, када су страдале и друге цркве и манастири, међу којима и оближња Петрова црква и храм у Сопотанима. Један од узрока страдања манастира светог Георгија у Расу био је његов ванредно исп. али и стратешки веома значајан положај, па је у манастиру организовано турско војно упориште (у 17. и 19. веку), као и одбраћа Новог Пазара у борбама за ослобођење 1912. године. Осим тога, од камених са Ђурђевих Ступова зидана су утврђења у Новом Пазару и околини.

На интервенцију црквених власти код турске управе почетком 18. века спречено је разношење камена са разрушеног манастира, али су зато током Другог светског рата немачке окупационе снаге допустиле организовано рушење већ пачете цркве, од чијег камена

су подигнута утврђења у околини Новог Пазара. Тада је порушен јужни зид цркве са делом куполе, делови припрате са кулама савињени су до темеља, при чему је неповратно уништен и део фресака.

Од манастирског комплекса остали су само делови цркве светог Георгија и капела краља Драгутина као једина грађевина са сачуваним кровом, која је, додуше, била обновљена у време владавине краља Александра Првог Карађорђевића, када је подигнут и дрвени звоник. Остаци осталих манастирских зграда – трпезарије, цистерни и конака – после Другог светског рата били су покривени земљом, а цео простор пошумљен.

Археолошки и рестаураторски радови изведени су између 1960. и 1982. године. После првих конзерваторских радова на цркви, када је део фресака скинут и ради заштите пренет у Народни музеј у Београду, ова кућа је започела обимне истраживачке радове и заштиту, које је касије преузео Завод за заштиту споменика културе у Краљеву, уз помоћ Републичког завода за заштиту споменика културе, који је радио на заштити фресака. Од 1979. године Ђурђевих Ступова се као целина Стари Рас са Сопотанима налазе на Листи светске културне баштине.

Иако је Одбор за обнову манастира основан пре скоро десет година, темељна духовна и материјала обнова Ђурђевих Ступова започела је 1999. године. После више од три века, на Ђурђевдан прошле године у манастиру је поново служена Света Литургија, а по благослову владике Артемија братско, чији је старешта протосинђел Петар (Улемек) увешано је сопотанским монасима, који бригу о обнови Немањине задужнице.

Од одлучујућег значаја за овај подухват била је помоћ важних институција културе у земљи, многобројних приватних и друштвених предузећа, православних верника из земље и света, без чије помоћи би Ђурђевих Ступова, једна од најстаријих српских светиња, још увек били у рушевинама, сматрају у Епархији рашко-призренској. У првој фази, активности на обнављању манастира биле су везане за изградњу новог манастирског конака, да би се, повратком монаха у манастир и обнављањем литургијског живота, створили услови за даљу обнову ове Немањине задужнице. Пошто је нови конак са капелом, чија је изградња започела 2000. године, завршен и освештан на Васкрсени Ђурђевдан ове године, ускоро се планира и почетак обнове манастирске цркве.

НОВИ КОНАК

Нови конак са капелом подигнут је на месту некадашњих конака, у северном делу манастирског комплекса, чиме је очувана првобитна јединствена архитектонска целина са црквом и другим гра-

ђевишама, које су за сада у рушевицама. Грађевина има приземље и спрат. Делови конака у приземљу су обављени старом техником зидања у камену, док је спратни део, такође рађен од камена, али са сигом на унутрашњој страни дворништа, како би се истакао нови део конака, који само прати основни облик старих конака, али не представља њихову рестаурацију.

Фасада је од камена, чиме је архитектура конака усаглашена са архитектонском обрадом цркве, капеле и других манастирских грађевина. На делу унутрашње стране конака налази се трем од дрвета и у приземљу и на спрату са стеништем на месту старог стеништа из 13. века.

У приземљу конака смештене су манастирска економија и друге потребне пратеће просторије. На месту повеће старе кухиње из 13. века, према пројекту професора Нешковића, предвиђене су кухиња и стална трпезарија, повезана са трпезаријом краља Драгутина, која се у целини обнавља према сачуваним подацима из средњег века. Драгутинова трпезарија користиће се као свечана трпезарија у празничне дане и као просторија за одржавање научних и других пригодних скупова. Просторија са очуваним подом од шестоугаоних опека из 16. века у северозападном углу конака намењена је за управу и манастирску библиотеку. Остале просторије на западној страни биће искоришћене као оставе. На спрату се налазе

салон, монашке келије и капела у којој ће се, као и у капели краља Драгутина вршити богослужења.

РЕСТАУРАЦИЈА МАНАСТИРА

Према наводима професора Нешковића, основна концепција заштите манастира, остварена према конзерваторским начелима важећим за споменике културе од изузетног значаја, састојала се у конзервацији и презентацији манастирског комплекса са делимичном обномом цркве и других грађевина у обиму и границама очувања њихове аутентичности и документарности. Главно место у обнови имала је сама црква на којој су изведени обимни рестаураторски радови, првенствено на централном делу са куполом, која је потпуно обновљена, као и на кулама које су обновљене до висине коју су имале пре рушења у Другом светском рату.

Најмање података о првобитној архитектури сачувано је за олтарски простор, који због тога није могао да буде обновљен у потпуности, него само делимично – каже професор Нешковић.

Једна од идеја о првобитној архитектури цркве Светог Георгија представљена је на макети од камена која се налази у у лапидаријуму – музејској згради саграђеној на прилазу манастиру. У њој се чувају и најзначајнији делови архитектонске пластике пронађени за време истраживања: западни портал цркве у потпуности реконструисан са оригиналним деловима стоба, колонела, архиволте у рељефу и ктиторским натписом, делови портала са вестибила, прозора са цркве и трпезарије као и други фрагменти који нису могли бити враћени на своје првобитно место.

Концепт заштите манастирског комплекса као целине представља завршну фазу заштите Ђурђевих Ступова као споменика културе од изузетног значаја. Обном манастира, Пемањина задужбина посвећена светом великомученику Георгију престаће да буде само културно-историјски споменик, како то ступаци воле да кажу, него ће опет постати истински, живи стуб духовности, какав је некада била, сматрају у Епархији рашко-призренској.

ДЕО СВЕОПШТЕ ДУХОВНЕ ОБНОВЕ

Духовно и материјално оживљавање манастира Ђурђеви Ступови део је свеопште обнове духовног, црквеног и, пре свега, монашког живота у Рашкој области (Црна Река, Сопотани, Кончул...), али и целој Епархији рашко-призренској која је започела пре више од једне деценије. У манастире у којима је су живела старија брат-

ства и сестринства дошао је монашки подмладак, док су потпуно запустеле светиње обновљене или се њихова обнова припрема.

Препород монаштва у Ратко-призренској Епархији састоји се из духовне и материјалне обнове. Посебан значај придаје се обнови општежителног типика и богослужења. Сва монашка братства и сестринства у Епархији живе као један организам. Нико од монаха и монахиња не може да поседује никакво приватно власништво. Манастирима управљају старешине – игумани и игуманије – и сви чланови монашке заједнице су у послушању свом стрешини. Духовник свим монахињама и монасима у Епархији је надлежни епископ, владика Артемије, тако да све епархијске монашке обитељи чине једну духовну породицу. Више података о животу и устројству манастира Епархије ратко-призренске, међу којима и Ђурђевих Ступова, може се наћи на званичном епархијском веб-сајту: www.decani.yunet.com.

СТАРИ РАС СА СОПОЋАНИМА

Поред манастира Ђурђевих Ступова, Културно-историјску целину Стари Рас са Сопоћанима чине остаци средњовековног града Раса. Петрова црква и манастир Сопоћани. По граду Старом Расу цела област се назива Рашком, а у старим повељама под „рашким земљама“ подразумевале су се „српске земље“. Црква светих апостола Петра и Павла (10. век) једна је од најстаријих светиња Српске православне цркве и за њу су везани важни догађаји из живота Стефана Немање: његово крштење, сабор против богумила, предаја власти сину Стефану Првовенчаном. Манастир Сопоћани (13. век) као своју задужбину саградио је свети краљ Стефан Урош Први. Манастирска црква је посвећен Светој Тројници, а њен живопис се сматра једним од најимпресивнијих фрескоансамбала у византијском сликарству и „репесансом“ Источне цркве.

У подножју брда, са чијег врха ка небу стреме Ђурђеви Ступови, на супротној страни од Новог Пазара, налази се село Мишћићи, родно место најмлађег сина Стефана Немање, Растка Немањића, првог српског архиепископа и просветитеља – Светог Саве. Поред светиња која су саставу Културно-историјске целине Стари Рас са Сопоћанима под заштитом Унеска, рашки духовни круг чине и оближњи манастири: Црна Река (13. век) и Кончул (13. век), посвећен светом Николу.

Јелена Тасић

ХРОНИКА

СЕДНИЦА СРПСКОГ НАЦИОНАЛНОГ ВЕЋА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Српско Национално Веће Косова и Метохије одржало је 30. марта у Манастиру Грачаница своју прву овогодишњу а дванаесту по реду седницу, којом је председавао Епископ Ратко-призренски и Косовско-метохијски и Председник Српског Националног Већа др Артемије Радосављевић.

Расправљајући, пре свега, о безбедносној ситуацији на Косову и Метохији као и о положају српске заједнице после потписивања споразума о сарадњи Југославије са УНМИК-ом, Веће је једногласно усвојило закључке у шест тачака који се тичу неких од најбитнијих и за реализацију најажурнијих питања за српску заједницу на Косову у овом тренутку. Реч је пре свега о унапређењу безбедносне ситуације за Србе на Косову и Метохији, потом питању реализације српске имовине, осетно слабог инвестирања у пројекте српске заједнице, као и рада Коалиције повратак и Координационог центра.

Одлучено је такође, да се о свим наведеним тачкама званично обавесте власти у Београду као и целокупна јавност.

ПРАЗНИК БЛАГОВЕСТИ У МАНАСТИРУ ЋЕЛИЈЕ

По дивном и већ устаљеном обичају, празник Благовести, Епископ Артемије проводи у живој духовничкој и архијерејској активности у манастиру Ћелије. Разлога за то је много, пре свих тај да се на празник Благовести и родио и упокојио Преподобни Ава Јустин који и почива иза ћелијске цркве, један од највећих стубова српске цркве, велики духовник чије је и прво духовно чедо Епископ Артемије.

Неколико хиљада верујућих људи слило се и ове године на велики сабор и духовни кладезац у предели манастира у срцу ваљевске нахије. Већ на бденију уочи празника почео је да пристиже верни народ из готово целе Србије и Црне Горе, да би ујутро на сам дан празника тај број постао занета импозантан.

Свету Архијерејску литургију служио је уз саслуживање великог броја монаштва и свештенства пре свега Рашко-призренске, Шабачко-ваљевске и других епархија Његово Преосвештенство Епископ Рашко-призренски и Косовско-метохијски др Артемије.

У надахнутој беседи, после литургије, Епископ Артемије подсетио је да су Благовештенске свечаности у манастиру Ђелије, прави својеврстан духовни магнет, који привлачи људе са свих страна, подсећајући их на једини спасоносан пут истинског предања и побожности.

Отварајући, такође већ традиционалну, Духовну академију у порти манастира посвећену Преподобном оцу Јустину, Епископ Артемије још једном је указао на немерљив допринос који је овај духовни горостас оставио не само српској цркви и на одјек који његово богословље има и данас у читавом, не само православном свету.

Уз Епископа др Артемија, учешће су, на Духовној академији узели и протојереј Милорад Голијан, песник Миле Милетић, иначе савременик оца Јустина, такође песник Слободан Костић, публициста Јања Тодоровић као и хор Богословског Факултета у Београду под управом Предрага Мнотрага.

ПРОМОЦИЈА КЊИГЕ „ПО СВЕТУ С КОСОВОМ О ВРАТУ“

У организацији Епархије Рашко-призренске а у кошаку манастира Грачаница одржана је 13. априла ове године промоција прозе Аце Ракочевића „По свету с Косовом о врату“ која представља духовно-дипломатску и рекла бисмо путујуће-просветитељску активност Епископа Артемија и његових најближих сарадника за време посета Европи и Сједињеним Државама.

Подсећајући на време када су, као у апостолска времена, жива реч и непосредно сведочанство били једини начини да истина о страдању и судбини српског народа допре до света, о књизи су говорили пре свих Епископ Артемије, проф. др Слободан Костић, мр Јордан Ристић као и аутор.

ШТАЈНЕР У МАНАСТИРУ ВИСОКИ ДЕЧАНИ

Период од 14. до 17. априла ове године, био је за Епископа Артемија резервисан за посету великој царској лаври Високим Дечанима. Дочекав по старом обичају веома срдечно, Владика је најпре благословио и духовно окренио дечанско братство, потом учествовао на вечерњој служби, а сутрадан по доласку и извршио свету тајну исповести над свом дечанском братијом.

Истога дана Владика је заједно са братијом манастира Високи Дечани угостио и Специјалног изасланика Уједињених нација за Косово господина Михаела Штајнера.

У званичном делу разговора, вођеном у манастирској библиотеци Епископ Артемије, Игуман Теодосије и Протисинђел Сава Јањић, предочили су високом госту тренутну безбедносну ситуацију на Косову са оне друге, медијски готово потпуно прећутане, српске стране. Специјалном изасланику Уједињених нација за Косово још једном је представљена изразито непријатељска и мрзитељна политика коју албанска заједница свакодневно испољава према манастиру и његовим житељима кроз најразличитије видове провокација, насилничког понашања и малтретирања.

По завршетку званичног дела разговора уследио је ручак, после чега је Михаел Штајнер обиншао манастирски комплекс.

Истога дана, у попосневним часовима, Епископ Артемије је заједно са Игуманом Теодосијем, у пратњи Италијанског КФОР-а, посетио Гориоч код Истока, иначе дечански метох, где је исповедао, духовно укрепио и поучио сестре гориочке обитељи.

По обављању свете тајне Епископ Артемије сусрео се и са командантом шпанске јединице КФОР-а, чији припадници чувају овај древни манастир, генералом Хозе Рамосом.

ЦВЕТИ У ПРИШТИНИ

Велики празник Уласка Господа нашега Исуса Христа у Јерусалим Епископ Рашко-призренски и Косовско-метохијски др Артемије, обележио је сви се падамо потпуно симболично – служењем у Приштини прве литургије после доласка снага КФОР-а на Косово. У за Србе потпуно аветињској атмосфери, али ипак срца пуног духовне радости свога Епископа срдечно су дочекали ретки, ретки Срби који су остали у Приштини заједно са својим свештешком оцем Милославом.

Храм Светог Николе први пут после три године поново је осењен евхаристијском благодаћу на Светој Архијерејској литургији коју је Епископ Артемије служио уз саслуживање Протисинђела Нектарија, Проте Зорана Грујића и Јерођакон Варнаве. Беседивши са царских двери приштинског храма, Владика Артемије је рекао да као што Цвети најављују Васкре, најсветлији празник, тако и ова литургија нека најави Васкре Српског народа, посебно на Косову и његов поновни улазак у ред народа са свим гарантованим цивилизацијским правима, што наш народ својом историјом и традицијом по свему заслужује.

ВАСКРСНИ ЂУРЂЕВДАН У МАНАСТИРУ ЂУРЂЕВИ СТУПОВИ

Дуго најављивано и са нестрпљењем очекивано освећење повог копака манастира Ђурђеви Ступови, добило је Божијим промислом више него симболичан и недвосмислен термин – другог дана Васкрса, па Ђурђевдан славу манастира.

Више десетина хиљада људи, сливало се од раног ђурђевданског јутра из свих праваца ка овој прадревној светињи коју Пемања подиже по завету Светоме Георгију. Упркос многим најављеним и очекиваним високим гостима, примила је дежевска долина тог сунчаног мајског дана само оне којима је истински на срцу духовна судбина и будућност Старог Раса.

Света архијерејска литургија коју уз Епископе Рашко-призренског Артемија и Будимљанског Јоаникија саслужују игумани: дечански Теодосије, сопоћански Михајло, цетињски Лука, црпоречки Николај, студенички Тимотеј те мноштво свештенства, монашког и мирског окупља толики број људи да сви не могу да stanu ни у порту ни изван манастирских зидина.

Амбициозно и монументално замишљена представа изведена у самој порти и делом у цркви побира мноштво аплауза и нескривене симпатије свих који су је видели. Са изразито духовном потком, кроз сценска житија Стевана Пемање и његових потомака, представа аklamативно опомиње и подсећа Србе на једини благословени пут остављен од предака у amanet.

Балони изнад Ђурђевих Ступова у стварност претварају сав оца Петра игумана ове обитељи која се дуго трудила и молила да дочека овај дан.

Уз заиста немриву и свакодневну помоћ свих оних Богу познатих премолаца и специјално Светосавске заједнице Новог Пазара и њеног вишегодишњег ангажовања Васкрсни Ђурђевдан остаће у трајном сећању свима онима који су се тога дана милошћу Божијом обрели на Ђурђевим ступовима.

СПАСОВДАН У ДЕЧАНИМА

Слава дечанског храма посвећеног Вознесењу Господњем, прослављена је и ове године у изузетно пријатној атмосфери уз импозантан број гостију.

Иако је као и претходне две године на славу у Дечане требао да стигне хеликоптером УМНИК-а, Епископ Артемије суочио се са из Њујорка изненада пристиглом забрамом летења, па је једини пут до задужбине Светог Краља Стефана Дечанског, иако врло опасан био копнени.

Ипак милошћу Божијом, уз пратњу УМНИК-а Епископ Артемије, на велику радост братије и гостију стиже у Дечане уочи бдслија, које и служи.

На сам дан славе манастирског храма посвећеног Вознесењу Господњем, Епископ Артемије служи Свету Архијерејску Литургију уз саслуживање свештеника дечанског братства, оца Петра, настојатеља Ђурђевих ступова, оца Сергија из Сопоћана и других мирских свештеника.

После резања славског колача Епископ Артемије са улаза у величанствени дечански храм подсећа да је у временима мира мали број људи посећивао манастирске славе, да би у овим временима тај број осетно порастао и упркос, како рече Владика, најразличитијим препрекама и ове се године у Дечанима за славу окупио велики број побожног света са разних страна.

Гости на славском ручку били су и представници италијанског контингента КФОР-а, задужени за заштиту манастира на челу са својим командантом Генералом Торелијем.

ЕКСКУРЗИЈА

Своју давнашњу жељу да до свог монаштва поведе у походе српским светињама Епископ Артемије успео је Милошћу Божијом да оствари у првој половини маја.

За почетак путоштва под Владикиним патронатом и благословом одређен је Лепосавић, где је на темељима, обележена храмова слава слава Свети Василије Острошки, Светом Архијерејском литургијом коју је уз Епископа Артемија саслуживао импозантан број свештеника и свештеномонаха из целе епархије.

После трапезе љубави коју су за многобројне госте са много труда припремили лепосавски домаћини, монашка поклоничка група од преко 50 монаха, кренула је према свом првом одређишту – манастиру Студеници, посетивши уз пут манастир Нону Павлицу.

Сваки нови сусрет са Студеницом прави је празник за свакога ко у њу дође. Раскошна Лавра Немањина са моштима целе једне породице сведочи у векове о једној истини под небом.

После ноћења у новом величанском гостинском конаку и Свете Архијерејске литургије коју је Епископ Артемије служио уз саслужање својих и студеничких свештеномонаха те срдечног опростаја са љубазним домаћином оцем Тимотејом са братијом, путовање се даставља ка „седмобратој“ Жичи.

У посету братији Алексаандру

Али пре тога, посета агилним краљевачким богомољцима који су на изузетан начин реновирали кућу у којој је живео Владика Николај, направивши у њој чак и капелу, осим књижаре и дуборезачке радионице које у њој раде од раније.

Жичка Игуманија Јелена дочекује нас у тек завршеној и живописној манастирској трпезарији где уз послужење добијамо и при-

годње поклоне – иконе спаситеља и разгледнице са мотивом манастира.

После Жиче, ново одређиште је, по предању Аве Јустина, будући духовни центар Србије – манастири Лелић и Ћелије. Мошти Владике Николаја пренете у отаџбину пре једне деценије, уз кућу-музеј и изузетно укусно уређен манастирски комплекс представљају истишски духовни доживљај и враћају веру у постојање нове-старе Србије.

Ћелије – једна реч у коју много стаје. Спомен соба у којој је живео Ава Јустин, капела посвећена Светом Јовану Златоустом, великим трудом Игуманије Гликерије и сестара прелепо уређен манастирски простор, чувена Ћелијска црква са мноштвом честица моштију светитеља.

Поћили смо у такође тек завршеном новом конаку и после Свете Архијерејске литургије коју је уз саслуживање свештеномонаха, служио Епископ Артемије упућујемо се и ка коначном одређишту нашега духовног путовања – Београду.

Најпре посећујемо Храм Светог Саве на Врачару, највећу православну богомољу на свету после Храма Христа Спаса у Москви, где нас републички министар вера и један од пројектаната овог монументалног здања Војислав Михајловић упознаје са хронологијом напора за почетак градње и њеним током до данас.

На реду је потом пријем у Патријаршији где нас Његова Светост Патријарх Српски Павле дочекује очинским поукама, после чега следи посета Саборној цркви где нас дирљивом беседом дочекује старешина храма отац Петар Лукић.

По општој оцени најинтензивнији утисак на све оставила је посета краљевском дому Карађорђевића у Старом двору из кога су најзад ишчезли безбожни уљези, где нас срдечно дочекују Његова Краљевска Височанства, Александар и Катарина. У незаборавном амбијенту Старог двора који је братија разгледала са нескривеним дивљењем Његовим Краљевским Височанствима Епископ Артемије уручио је и поклон: икону Пресвете Богомајке, рад дечанских монаха.

Посета Старом двору означила је и крај боравка у Београду, после чега је братија на позив настојатеља манастира Сопоћана, Протосинђела Михајла кренула на „прву“ нову манастирску славу Светог Краља Уроша, установљену уз Владикино благослов поводом преноса дела моштију ктитора сопоћанског храма из манастира Пиве.

ТРИБИНА У ЕТНОГРАФСКОМ МУЗЕЈУ

У организацији Савезног министарства вера Етнографски Музеј у Београду био је од 4. до 7. јуна ове године домаћин четворо-

дневне трибине о Косову и Метохији, на којој је сва четири дана рада активно учествовао и Епископ Рашко-призренски и косовско-метохијски др Артемије Радосављевић.

Првога дана трибине о духовном аспекту Косова и Метохије говорили су Његова Светост Патријарх Српски Господин Павле и Епископ Рашко-призренски Артемије као надлежни архијереј као и Савезни министар вера господин Богољуб Шијаковић.

Другог дана рада трибине Косово и Метохија третирали су са правне стране о чему је експозе поднео већ дуги низ година један од наших најеминентнијих експерата у области међународног права др Коста Чавошки.

Трећи дан био је резервисан за третман Косова и Метохије са економског аспекта о чему су говорили експерти из координационог тима Владе Србије.

Најзад последње четврте вечери трибине у Етнографском музеју у Београду посвећене Косову и Метохији, подпредседник владе Србије и први човек Координационог центра господин Небојша Човић, заокружио је на извештај начин све оно што је у претходна четири дана речено о јужној српској покрајини, у атмосфери која је на моменте будила и не баш лепа сећања на догађаје из протеклих година, а у присуству у публици пре свих негдашњих житеља ове српске покрајине.

СИЛАЗАК СВЕТОГ ДУХА НА АПОСТОЛЕ – СОПОЋАНИ

Храмовна слава једног од најстаријих, најлепших и најчувенијих српских манастира – Сопотана, била је ове 2002. године милошћу Божијом, и трепцак да чак четири млада човека, по речи Христовој, оставе све и крену уским путем за својим Учитељем.

Вдснје уочи славе, храм испуњен до последњег места гостима призиваним са свих страна у ову светинју, тама размакнута само пламенима воптаница и пој Сопотанских шлога.

Обучени у беле власенице са игуманом Михајлом који их приводи дверима, четири Сопотанска искупеника примише речју Владике Артемија, из Христове руке ангелски образ и постадоше Слободан – Елефтерије Јеремић, Мипа – Милутин Алексић, Игор – Теоктист Кнежевић и Богомир – Прокопије Мијаиловић.

Нема онога коме те небеске вечери у Сопотанском храму није заиграло срце осећајући како се Благодат Божија обилно излива на све присутне а особито на четири нова млада монаха- молићвеника за цео посрпупи свет.

Другога дана празника Свете Тројице Епископ Рашко-призренски и косовско-метохијски др Артемије служио је са свештенством

и монаштвом свету Архијерејску литургију у манастиру Кончулу наомак Рашке, после чега је Епископ Артемије пресекао колач на имендан свога возача Јерођакана Варнаке Димитријевића.

Нови сопотански монаси

Коначно трећег дана празника Подесетнице, Епископ Рашко-призренски др Артемије служио је Свету Архијерејску литургију у цркви у Зубином Потоку која овај дан обележава као храмовну славу.

Лична Библиотека
Дрх. Наум

ВИДОВДАН У ГРАЧАНИЦИ

Празник који у Српском народу стоји на посебном пиједесталу – Видовдан. Епископ рашко-призренски др Артемије провео је у својој тренутној резиденцији манастиру Грачаница, уз изузетан број

Принц Александар у посети манастиру Грачаница

гостију и атмосфери која је, како неко примети подсећала на стварање историје.

Праћен узвицима „Живео краљ“ у грачаничку порту непосредно пред Свету Архијерејску литургију коју је Његова светост Па-

СВЕТИ АНТОНИЈЕ ВЕЛИКИ (251–356)

Сагласно са Антонијевим житијем, које је написао Свети Атанасије, Антоније је рођен 250/1 у градићу Кома у Средњем Египћу. Око 271, када су му умрли родитељи, прима упуштајући призив, поклања своја имања сиромашнима и почиње свој аскезички живот близу свој саз и близу људи. Затим, 285, потпуно одрећи се света за сиротињом подвиг и исихијом, постаје анакорет и прави људски на јори Пустини зарад већег „аскезичког живота“.

Тамо је живео двадесет година у веома строгом подвигу, не пуштајући људе. Глас о затворенику анакорету веома се распростире и почели су да га посјећују изражавајући савете и лечења. Њиховим молбама се покорио око 305/7. Прихватио је, дакле, да неколико подвижника саграде колибе у блиској околини и да се подвизавају уз његово руковођење. Тако је свети Антоније постао грађанин пустиње.

Постаје задивљујућа веза анакорете са светом. Осмислио је пустињу два пута: 311 за време великог гоњења под Максимом да би се написао исповедницима вере и да би сам саградио, без резултата; и 344/5 да би ојачао Александријску Цркву, у време Атанасија Великог, против јеретика Аријанаца.

Предвидио своју смрт у само некој години наложио је својим посленицима да не откривају место где ће бити сахрањен. Његов спомен славио 17 Јануара. Сматра се највећим међу анакоретима и уобличио је анакоретског живота: „пустиње си постао градиште и васељену ушардио јеси молитвама својим“.

Сажете мисли и кратки савети или приче Антонијеве кружиле су у монашким круговима и постале „поучке“.

СВЕТИ ГРИГОРИЈЕ СИНАИТ (1270–1347)

Григорије Синаит је био родом из места Кукули, из Мале Азије. Подвизавао се на Кијру, Синају и Криту, где се научио исихазму од монаха Арсенија. На Свету Гору, где је дошао, иренео је исихастички метод молитве, посећујући монахе у њиховим келијама. Одавде је исихазам ирениј у Буџарску и Русију. Григорија је занимао углавном метод молитве. Учио је да се праксом побеђују страсти а теоријом доспире до виђења Бога. Ово се постиже умном молитвом, чији се метод описује у његовим списима.

тријарх Српски Господин Павле служио уз саслуживање Епископа Артемија и Атапасија у грачаничку порту крочио је српски престо-
лонаследник Александар са супругом Принцезом Катарином.

После Свете Архијерејске литургије на којој је саслуживао већи број свештеника и свештено-монаха, поворка са гостима упутила се пут Газиместана.

И на овом билегу Српске истине и судбине, после одслуженог парастоса, цестварно али више него снажно одjekнуле су речи престолонаследника Александра упућене српском роду.

По повратку са Газиместана уследио је ручак, после чега је Епископ Артемије по традицији поделио Медаље „Мајке Југовића“ оним мајкама које имају четворо и више деце.

Потом је пришлеза Катарина у име свог хуманитарног фонда поделила поклоне грачаничким медицинским установама: санитетско возило, инкубатор и ЕКГ апарат.

Тако је уз манифестације које су га најавиле попут Песничког причешћа, овај Видовдан на Косову био посебно светао и свечан.

СВЕТИ ВРАЧИ – ЗОЧИШТЕ

„Обновимо порушене светиње молитвом“, акција је којом је Епископ Рашко-призренски и косовско-метохијски др Артемије заједно са свештенством, монашtvом и верним народом отпочео реко-

На рушевинама манастира Зочиште

нструкцију неких од преко 110 уништених цркава и манастира Рашко-призренске епархије у последње три године.

Први на том молитвено-обновитељском путу био је Манастир Светих бесребреника и чудотвораца Козме и Дамјана у Зочишту.

Слика која је још истога дана обила свет: Епископ Артемије улази у спаљени и добрим делом уништени манастир светих Врача, преко поломљених цигала, шута и стакла.

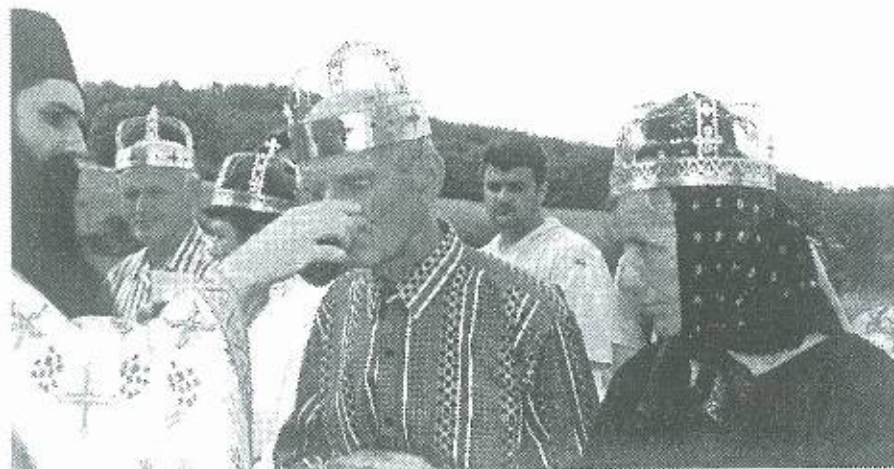
У хладу храста, тик уз потпуно порушену цркву отпочиње Света Архијерејска литургија испрва само уз свештенство и монаштво које саслужује своме владика. Али убрзо потом велики број људи пристиже у ову светињу, целивајући камење и друге манастирске предмете, који иако разбацани свуда окол, за верни народ остају реликвије.

Током литургије окупља се и већа група Албанаца, која вулгарним скандрањем и гестикацијама омета службу, да би нарочито за време појања Херувике као и Достојно јест дивљачким крицима и претњама покушала да прекине службу.

У беседи после литургије Владика Артемије, на себи својствен дирљив начин, ободрно је присутни народ, рекавши да је Господ баш тога дана, Благословио поновно молитвено окупљање у Зочишту, али и подсетио на вечни антагонизам Цркве Божије и сатанске зборнице, тога дана у Зочишту видљив и голим оком.

ОСОЈАНЕ

У недељу по Светим Врачима, у оквиру акције молитвене обнове порушених светиња, Епископ Артемије, посетио је Осојане, место чувено по томе што се у њега вратило 200 прогнаних Срба.

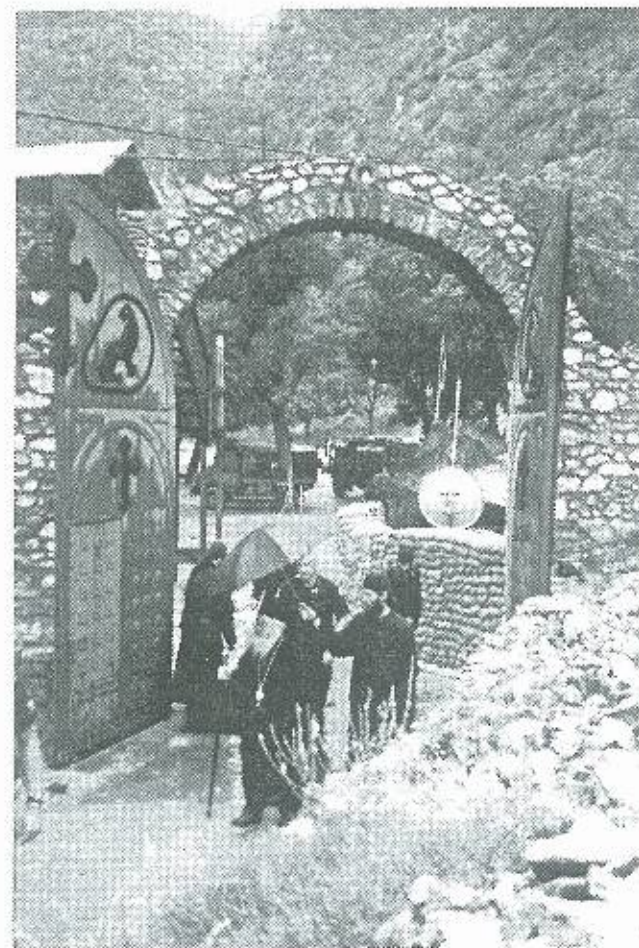
„Младенци“

После Свете Архијерејске литургије служене под ведрим небом испред порушене цркве у Осојану, Епископ Артемије обавио је уз саслуживање више свештеника и свештеномонаха из Епархије и саборно венчање 9 парова из Осојана.

Након овог црквеног чина, Владика Артемије поделио је сваком детету из Осојана по 100 евра, као симболичан дар подршке за наставак живота на порушеним Српским огњиштима.

650 ГОДИНА СВЕТИХ АРХАНГЕЛА

Прослава 650 година од оснивања Царске Лавре манастира Светих Архангела код Призрена остаће упамћена пре свега по изу-

Улаз у манастир св. Архангела

зетном интересовању верног народа да присуствује овом по свему несвакидашњем догађају. Чак 11 аутобуса приспело је тога јулског јутра наомак Призрена из разних праваца и са разних страна.

Друга ствар по којој ће ова манифестација бити упамћена јесте киша која је данима бесомучно патањала Призренски крај, појачавши се на сам дан прославе и изазивајући незадовољство готово код свих присутних.

Испоставиће се, међутим, да је та киша била Богом одабрао средство којим је Господ спречио велику трагедију. Наиме, када је током Свете Архиепископске Литургије коју је Епископ Ратко-призренски и косовско-метохијски др Артемије служио са свештенством и монаштвом своје епархије, у брду изнад манастира дошло до активирања експлозива, свима је постало јасно шта би се десило да киша није онемогућила дејство експлозива у својој пуној разорној моћи.

Тако је и беседа владике Артемија, после завршене литургије била још једно подсећање и слика Косовске стварности. Гетонизација Српске заједнице, онемогућавање слободног кретања или изостанак било каквих услова и могућности за наставак акције „Обновимо манастире молитвом“ због одбијања КФОР-а и УНМИК-а да обезбеђују даље одвијање акције.

САБОРНО КРШТЕЊЕ У БИСТРИЦИ

У седeљу по Сабору Светог Архангела Гаврила, Епископ Ратко-призренски и косовско-метохијски др Артемије чинодејство-

вао је у манастиру Високи Дечани где је после Свете Архиепископске литургије на реци Бистрици крстио 24-воро деце које је за крштење припремила и са њима тога јутра допутовала сестра Јустина из манастира Грачанице.

Предиван сунчани дан представљао је праве кулисе за овај изузетан догађај који ипак не би био могућ без изузетног обезбеђења великог броја припадника Италијанског КФОР-а који је са оружјем на готове обезбеђивао обављање ове свете тајне.

САДРЖАЈ

УМЕСТО УВОДА

<i>Гиорџос Корџис</i> Лица Свеосветљена	5
<i>епископ Артемиде</i> Светом архијерејском синоду за сабор	7

ДОГМАТИКА

<i>епископ Артемиде</i> Љубав према образовању и посвећеност Богу у православним манастирима	17
--	----

ОГЛЕДИ ИЗ КАНОНСКОГ И ЦРКВЕНОГ ПРАВА

<i>Желько Котлоранин</i> Три одговора епископу Артемију	27
---	----

БИБЛИЈСКА ТЕОЛОГИЈА

<i>Радмир Ракић</i> Археологија	47
---------------------------------------	----

ЛИТУРГИЈСКИ И ДУХОВНИ ЖИВОТ

<i>Архимандрит Василије Гиндикакис</i> Удахљујући душу Европи	53
---	----

ИСТОРИЈА

<i>др Славењко Терзић</i> Косовска вертикала епископског идентитета	65
<i>др Мирољуб Јевтић</i> Цихадска суштина косметског проблема	75

АКТУЕЛНЕ ТЕМЕ

Проглас свештенства и монаштва	93
--------------------------------------	----

ДУХОВНИ ПУТОКАЗИ

<i>Јелена Тасић</i> 830 година манастира Ђурђеви Ступови у Расу	99
---	----

ХРОНИКА

<i>Њакон Варнава</i> Хроника рашкопризренске епархије	111
---	-----

лична библиотека
Арх. Наум